

OP SOEK NA MISSIONALE SPIRITUALITEIT: 'N PRAKTIES-TEOLOGIESE VERKENNING IN DIE LIG VAN DIE BYDRAES VAN DAVID BOSCH EN EUGENE PETERSON

deur

ANDRÉ SERFONTEIN

Tesis ingelewer ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad van

MAGISTER

in

PRAKTIESE TEOLOGIE

aan die

Universiteit van Stellenbosch

Studieleier: Prof HJ Hendriks

Maart 2013

VERKLARING

Deur hierdie tesis elektronies in te lewer, verklaar ek dat die geheel van die werk hierin vervat, my eie oorspronklike werk is, dat ek die outeursregeienaar daarvan is (behalwe tot die mate uitdruklik anders aangedui) en dat ek dit nie vantevore, in die geheel of gedeeltelik, ter verkryging van enige kwalifikasie aangebied het nie.

Datum: 1 Desember 2012

Kopiereg © 2012 Universiteit van Stellenbosch
Alle regte voorbehou

OPSOMMING

Die *missio Dei* word verstaan as die inisiatief, beweging en gestuurdheid van die Drie-enige God na die wêreld met die oog op die vestiging van sy koninkryk. “Missionaal” is ’n term wat gebruik word om aan te dui dat ’n gemeente haar roeping as medewerker van die *missio Dei* verstaan en haar identiteit binne hierdie teologiese raamwerk vind. Die menslike respons op die *missio Dei* kan beskryf word deur die begrip “spiritualiteit”.

Tendense binne die makro-konteks van ons tyd dui aan spiritualiteit word onderwerp aan subjektiewe interpretasie. Dit is daarom nodig om Christelike spiritualiteit te definieer en te begrens binne die konteks van geloof, en meer spesifiek, binne die konteks van missionale teologie. Hierdie studie werk dus met die volgende navorsingsvraag: *Wat is die aard en karakter van missionale spiritualiteit? Hoe lyk ’n spiritualiteit wat vertrek vanuit die missio Dei as teologiese epistemologiese basis?*

Die studie het bevind dat die hart van missionale spiritualiteit daarin lê dat die inisiatief van ’n mens se soeke na en verhouding met God, by God self lê. Die Drie-eenheid bied die landskap waarbinne missionale spiritualiteit beskryf en verstaan kan word. Missionale spiritualiteit dring egter daarop aan dat ’n gelowige se kennis van God (teologie) bedoel is om ten volle omhels te word binne die lewe as respons tot God (spiritualiteit). Daarom nooi dit ’n gelowige tot deelname aan die *missio Dei* op drie terreine:

- **’n Proses van geloofsvorming:** God neem die inisiatief in die verlossing van die mens en herstel hom, deur die versoeningswerk van Christus, in ’n verhouding met Hom. God nooi en bemagtig dan die gelowige as deelnemer aan ’n proses van geloofsvorming, wat gemik is daarop om die gelowige se lewe op ’n holistiese wyse te deurweek. ’n Lewenswyse van geloof en liefde word die maatstaf vir ’n gepaste respons op die *missio Dei*.
- **Geloofsgemeenskap:** God neem ook die inisiatief neem in die vorming van geloofsgemeenskap. ’n Verbondenheid met Christus impliseer ’n verbondenheid aan die liggaam van Christus. Missionale spiritualiteit nooi gelowiges tot wederkerige verhoudings binne ’n geloofsgemeenskap, wat daarna streef om die eenheid en liefde van die Triniteit te reflekteer.
- **Sosiale transformasie:** Dit is kenmerkend van missionale spiritualiteit dat God die inisiatief neem in die transformasie van die werklikheid. Daar bestaan ’n onlosmaaklike verband tussen die bedoeling van die koninkryk van God en die transformasie van die wêreld. Die roeping tot die navolging van Christus betrek gelowiges, binne die konteks van hul tyd en plek, as deelnemers van sosiale transformasie.

Die studie dui aan dat daar 'n wederkerige, interafhanklike verhouding bestaan tussen hierdie drie areas van deelname binne spiritualiteit, waardeur missionale spiritualiteit gekenmerk word. Die omarming hiervan bied aan 'n gelowige 'n sleutel tot 'n lewe wat iets beteken. Gelowiges kan groei in hul deelname aan die *missio Dei* deur die beoefening van geloofsgewoontes, wat die kapasiteit bou vir 'n groter bewustheid van God se beweging en die onderskeiding van sy wil.

SUMMARY

The *missio Dei* is understood as the initiative, movement and sending love of the triune God to the world for the purpose of establishing his kingdom. When the phrase “missional” is used within the context of the church, it describes a congregation that finds her identity within this theological framework, and understands that her calling lies in collaborating with the *missio Dei*. The human response to the *missio Dei* can be described by the concept “spirituality”.

Trends within the macro-context of our time show spirituality is subject to subjective interpretation. It is therefore necessary to define and frame Christian spirituality within the context of faith, and more specifically, within the context of missional theology. For this reason this study poses the following research question: *What is the essence and nature of missional spirituality? What would a spirituality that uses the missio Dei as its theological epistemological core look like?*

The study found that the essence of missional spirituality lies therein that the initiative of man’s search for and connection to God, belongs to God himself. The Trinity provides the landscape in which missional spirituality can be described and understood. Missional spirituality insists, though, that a believer’s knowledge of God (theology) is meant to be fully embraced in life as response to God (spirituality). It thus invites a believer towards participation in the *missio Dei*, within the following three spheres:

- **A process of spiritual formation:** God takes the initiative in the salvation of man and restores Him, through the atonement of Christ, to a relationship with Him. God further invites and enables the believer in becoming a participant in a process of spiritual formation, which is meant to impact his life holistically. A way of life, characterised by faith and love, becomes the measure of an adequate response to the *missio Dei*.
- **A community of faith:** God also takes the initiative in the formation of a faith community. Communion with Christ assumes communion with the body of Christ. Missional spirituality invites believers towards mutual relationships within the community of faith that strives towards reflecting the unity and love of the Trinity.
- **Social transformation:** It is distinctive of missional spirituality that God takes the initiative in the transformation of society. There is an underlying connection between the agenda of God’s kingdom and the transformation of reality. A call to Christ involves believers in a call towards social transformation, incarnate to the conditions of time and place.

The study shows that a reciprocal interiority exists between these spheres of participation, which is characteristic to missional spirituality. The embrace

thereof opens the door to the believer towards finding meaning in life. A believer can further his participation in the *missio Dei* by engaging in spiritual practices, which grows his capacity for a greater awareness of God's movement and the discernment of his will.

DANKBETUIGING

Ek is baie dank verskuldig aan die leierskap en gemeenskap van Stellenbosch Gemeente, wat nie net die ruimte skep waarbinne ek en ander bedieningsleiers nuwe vrae kan vra oor kerkwees nie, maar ook saam met ons reis om deurlopend te soek na 'n gepaste uitdrukking van God se roeping vir die kerk, en spesifiek vir Stellenbosch Gemeente.

Prof. Jurgens Hendriks se eindelose geduld en persoonlike ondersteuning met 'n M-projek wat nie verloop het soos dit aanvanklik beplan is nie, was deurslaggewend vir die voltooiing van hierdie tesis. Sy akademiese en teologiese insig het hierdie tesis telkens rigting en struktuur gegee. Ek het só baie waardering daarvoor!

Aan my vrou, Anne, en ons seuntjie, Stèph (4), wat wetend en onwetend baie tyd moes afstaan vir my om hierdie projek te voltooi. Aan ons nuwe seuntjie, Alex (7 weke) - ek is baie dankbaar dat hierdie M klaar is voordat jy verstaan wat rondom jou aangaan!

Ek dank die Vader vir die geleentheid om te kon leer en groei deur hierdie studie. Mag die insig wat hierdeur verkry is deursyfer na elke aspek van my eie spiritualiteit.

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK 1: INLEIDING.....	1
1.1 AGTERGROND VAN DIE NAVORSER.....	1
1.2 PROBLEEMSTELLING.....	1
1.3 NAVORSINGSVRAAG EN HIPOTESE.....	2
1.4 OMSKRYWING VAN BEGRIPPE EN AFBAKENING	3
1.5 DOEL VAN DIE STUDIE.....	4
1.6 NAVORSINGSMETODOLOGIE.....	4
1.7 WAARDE VAN DIE STUDIE.....	5
1.8 UITEENSETTING VAN DIE STUDIE.....	6
 HOOFSTUK 2: MISSIONALE SPIRITUALITEIT VOLGENS DAVID BOSCH.....	 7
2.1 DOEL VAN DIE HOOFSTUK.....	7
2.2 “MISSION” IN DIE OU TESTAMENT.....	7
2.3 “MISSION” IN DIE NUWE TESTAMENT.....	8
2.3.1 God se openbaring in Jesus	8
2.3.2 Jesus en die roeping van die dissipels.....	8
2.3.3 Die koninkryk van God as die fokus van die <i>missio Dei</i>	9
2.3.4 Die Heilige Gees.....	10
2.3.4.1 Die Gees bemiddel Jesus se teenwoordigheid.....	10
2.3.4.2 Die Gees inisieer “mission”	10
2.3.4.3 Die Gees begelei en bemagtig gelowiges.....	10
2.3.5 “Mission” as getuies wees.....	11
2.4 MISSIONALE SPIRITUALITEIT EN DIE KERK.....	11
2.4.1 Die kerk deur die eeue se begrip van die <i>missio Dei</i>	11
2.3.2 Die Internasionale Sendingkonferensies.....	12
2.5 SAMEVATTING.....	14
 HOOFSTUK 3: MISSIONALE SPIRITUALITEIT VOLGENS EUGENE PETERSON.....	 15
3.1 DOEL VAN DIE HOOFSTUK.....	15
3.2 SPIRITUALITEIT	15
3.3 ’N TEOLOGIESE SPIRITUALITEIT.....	16
3.4 TRINITEIT.....	17

3.5 DIE VADER.....	18
3.5.1 Die Vader skep.....	18
3.5.2 Die skepping van die mens.....	19
3.6 DIE SEUN.....	19
3.6.1 Die geboorte van Jesus.....	19
3.6.2 Jesus en die geskiedenis.....	20
3.6.3 Die dood van Jesus.....	21
3.6.4 Jesus en verlossing.....	21
3.6.4.1 Die storie van verlossing.....	21
3.6.4.2 Die maaltyd van verlossing.....	23
3.6.4.3 Die lied van verlossing.....	23
3.6.5 Die opstanding van Christus.....	24
3.7 DIE HEILIGE GEES.....	25
3.7.1 Die Gees en Jesus.....	25
3.7.2 Die Gees en geloofsgemeenskap.....	25
3.7.3 Die storie van geloofsgemeenskap.....	26
3.8 VERDERE ASPEKTE VAN MISSIONALE SPIRITUALITEIT.....	27
3.8.1 God se Naam.....	27
3.8.2 Inklusiwiteit.....	27
3.9 SAMEVATTING.....	29
 HOOFSTUK 4: VERDERE OMSKRYWING VAN DIE PROBLEEM.....	 30
4.1 DOEL VAN DIE HOOFSTUK.....	30
4.2 DIE TOEGANKLIKHEID VAN SPIRITUALITEIT.....	30
4.3 GEESTELIKE EKSCLUSIWITEIT.....	31
4.4 MORALISME.....	31
4.5 SEKTARISME.....	31
4.6 'N DUALISTIESE WÊRELDBESKOUING.....	32
4.7 DIE SEKULARISASIE VAN SPIRITUALITEIT.....	32
4.8 'N KULTUUR VAN INDIVIDUALISME.....	33
4.9 'N KULTUUR VAN VERBRUIK.....	33
4.10 GEESTELIKE AFGESTOMPTEID.....	34
4.11 GNOSTISISME.....	34
4.12 SAMEVATTING.....	35

HOOFSTUK 5: MISSIONALE SPIRITUALITEIT EN GELOOFSVORMING.....	36
5.1 DOEL VAN DIE HOOFSTUK.....	36
5.2 GOD NEEM DIE INISIATIEF.....	36
5.2.1 Die roeping van die dissipels.....	36
5.2.2 Jesus bied die konteks.....	36
5.2.2.1 Aflegging.....	38
5.2.2.2 Verwondering.....	38
5.2.3 Die werk van die Gees.....	39
5.3 'N UITNODIGING TOT DEELNAME.....	39
5.3.1 Die hele lewe as fokus van geloofsvorming.....	39
5.3.2 'n Respons van geloof en liefde.....	40
5.3.3 Die aard van geloofsvorming.....	41
5.3.4 Geloofsgewoontes as 'n vorm van deelname.....	41
5.3.3.1 Sabbat.....	42
5.3.3.2 Aanbidding.....	43
5.3.3.3 Gebed.....	43
5.3.3.4 Die Woord.....	43
5.3.3.5 Ritueel.....	44
5.4 SAMEVATTING.....	45
 HOOFSTUK 6: MISSIONALE SPIRITUALITEIT EN GELOOFSGEMEENSAP	 46
6.1 DOEL VAN DIE HOOFSTUK.....	46
6.2 GOD NEEM DIE INISIATIEF.....	46
6.2.1 Die skepping.....	46
6.2.2 God en Israel.....	46
6.2.3 Die roeping van die dissipels.....	47
6.2.4 Jesus bied die konteks.....	48
6.2.5 Die rol van die Gees.....	48
6.3 GELOOFSGEMEENSAP EN DIE <i>MISSIO DEI</i>	48
6.4 'N UITNODIGING TOT DEELNAME.....	49
6.4.1 Ontvang wat jy reeds is.....	49
6.4.2 Die mekaar-karakter van geloofsgemeenskap.....	50
6.4.3 'n Liefdesgemeenskap.....	51

6.4.4 Die kompleksiteit van geloofsgemeenskap.....	52
6.5 GELOOFSGEWOONTES AS 'N VORM VAN DEELNAME.....	52
6.5.1 Ritueel.....	53
6.5.1.1 Nagmaal.....	53
6.5.1.2 Die doop.....	53
6.5.1.3 Geloofsbelydenis.....	53
6.5.2 Gasvryheid.....	54
6.6 SAMEVATTING.....	55
HOOFSTUK 7: MISSIONALE SPIRITUALITEIT EN SOSIALE TRANSFORMASIE.....	57
7.1 DOEL VAN DIE HOOFSTUK.....	57
7.2 GOD SE GERIGTHEID OP SOSIALE TRANSFORMASIE.....	57
7.2.1 Sosiale transformasie en die koninkryk van God.....	57
7.2.2 <i>Dikaioosyne</i>	57
7.2.3 Jesus en sosiale transformasie.....	59
7.2.4 Die wêreld as die fokus van die missio Dei.....	60
7.2.5 Die begrensing van tyd.....	60
7.2.6 Die begrensing van plek.....	61
7.3 'N UITNODIGING TOT DEELNAME.....	61
7.3.1 Die kontekstualisering van die <i>missio Dei</i>	61
7.3.2 Die verband tussen geloofsvorming en sosiale transformasie.....	62
7.3.3 Die verband tussen sosiale transformasie en geloofsgemeenskap....	63
7.3.4 Die aard van 'n gelowige se deelname.....	64
7.3.5 Die verband tussen sosiale transformasie en geloofsgewoontes.....	64
7.4 SAMEVATTING.....	65
HOOFSTUK 8: GEVOLGTREKKINGS VAN DIE STUDIE.....	67
8.1 INLEIDEND.....	67
8.2 GEVOLGTREKKINGS VAN DIE STUDIE.....	68
8.2.1 Die inisiatief behoort aan God.....	68
8.2.2 Die implikasies van missionale teologie.....	68
8.2.3 Geloofsonderskeiding.....	69
8.2.4 'n Spiritualiteit van deelname.....	70

8.2.5 Die boustene van deelname aan die <i>missio Dei</i>	72
8.2.6 'n Storie wat iets beteken.....	73
BIBLIOGRAFIE.....	75

Hoofstuk 1 Inleiding

1.1 Agtergrond van die navorser

Die navorser is die afgelope dertien jaar voltyds in die bediening. Die eerste ses jaar daarvan was hy 'n leraar in die NG Kerk Gordonsbaai, waar hy blootgestel is aan die bedieningsbenadering en –struktuur van 'n tipiese gemeente binne 'n hoofstroom denominasie. Die afgelope sewe jaar is die navorser 'n leraar by Stellenbosch Gemeente (SG). SG was voorheen 'n gemeente van die Apostoliese Geloofsending (AGS), maar het ses jaar gelede, vanweë wesenlike skuiwe binne die identiteit van die gemeente, formeel gedisaffilieer van die AGS. SG staan egter steeds in assosiasie met die AGS.

Die storie van SG begin egter in 1999 toe 'n sukkelende AGS-gemeente pastoor Theo Geyser as leraar vanaf Gauteng beroep het. Theo en die leierskap van die gemeente het 'n nuwe strategiese rigting ingeslaan. SG het haarself posisioneer as 'n nie-denominasionele gemeente wat deur middel van 'n eietydse bedieningstyl en 'n missionale teologiese oriëntasie 'n nuwe visie vir kerkwees probeer beliggaam het. Binne die konteks van Stellenbosch was daar 'n groot behoefte aan 'n nuwe uitdrukking van kerk, wat daartoe gelei het dat SG vinnig gegroei het. Die gemeente het vyf jaar later 'n plafon bereik en het in die daaropvolgende paar jaar beide in terme van getalle en finansies 'n afwaartse trajek begin toon.

Stellenbosch Gemeente het die laaste twee jaar ingrypende interne skuiwe ondergaan. Dit behels 'n nuwe visie, 'n nuwe bedieningstruktuur, asook 'n nuwe leierspan. Die nuwe visie word soos volg verwoord: “'n Lewe wat iets beteken.” Die navorser is die afgelope twee jaar die spanleier van SG en is oorhoofs verantwoordelik vir die bestuur van die nuwe visie en bedieningsmodel.

1.2 Probleemstelling

Die konteks waarbinne die kerk haar identiteit moet vind en haar roeping uitleef, is sedert die ontstaan van die kerk, voortdurend aan die skuif. Verskillende paradigmas in die geskiedenis sou telkens 'n bepalende invloed hê op die kerk se poging om helderheid te kry oor haar identiteit en roeping. Daar het veral tydens die vorige eeu 'n wesenlike paradigmaskuif binne die kerk plaasgevind met die aanvaarding van die *missio Dei* as teologiese epistemologiese basis vir kerkwees. Die *missio Dei* is die inisiatief, beweging en gestuurdheid van God na die wêreld toe met die oog op die herstel en genesing van die skepping (Guder 1998:4).

“Missionaal” is 'n term wat gebruik word om aan te dui dat die kerk hierdie teologiese perspektief omarm het. 'n Missionale kerk verstaan dat haar identiteit en roeping geleë is in die beweging en inisiatief van die drie-enige God. Volgens Volf (1998:127) behels “ecclesiality...that which is indispensable.” Teen die sesde dekade

van die vorige eeu was dit algemeen aanvaar (minstens binne die konfessionele kerke) dat die *missio Dei* wesenlik is vir die identiteit van kerk. Die wese van die kerk se roeping lê in haar missionale gerigtheid, dus haar gerigtheid op die *missio Dei*. Hierdie ontdekking het belangrike veranderinge tot gevolg gehad in die bedieningspraktyk in kerke, veral ten opsigte van ekklesiologiese kwessies soos visie, leierskap en struktuur.

Vir die kerk om die *missio Dei* as vertrekpunt in haar roeping en identiteit te omarm, is dit bepalend om te verstaan wie die agente is op wie sy gerig is. 'n Kerk is niks anders as 'n geloofsgemeenskap nie. 'n Geloofsgemeenskap is niks anders as die samekoms van individuele gelowiges nie. Kerk bestaan dus uit individue wat reageer op die *missio Dei* deur in 'n geloofsverhouding met God te leef. Die menslike respons op die *missio Dei* kan beskryf word deur die konsep "spiritualiteit".

Die konsep "spiritualiteit" was eens eksklusief gebruik binne die konteks van tradisionele godsdienste. Eugene Peterson (2005:5) wys egter daarop dat daar die laaste paar dekades binne die breë samelewing 'n hernude belangstelling in spiritualiteit ontwikkel het. Die gevolg is dat spiritualiteit vandag binne uiteenlopende kontekste gebruik word en dat daar 'n verskeidenheid van betekenisse daaraan gekoppel word. Spiritualiteit word nie meer besit deur een of ander institusionele struktuur soos die kerk nie, maar het toeganklik geraak vir enige mens om te omarm en betekenis aan te koppel. Daar is 'n positiewe aspek hieraan verbonde deurdat dit wat wesenlik is vir lewe nou in die openbare sfeer herken en bespreek word. Die dilemma hiermee is egter die neiging dat spiritualiteit subjektief geraak het - die betekenis daarvan is nou oop vir interpretasie.

Hierdie tendens het tot gevolg gehad dat spiritualiteit onderwerp is aan verskeie invloede en opvattings, wat later bespreek sal word. Die realiteit is dat "spiritualiteit" nie meer 'n begrip is wat sonder begrensing en verheldering gebruik kan word binne die konteks van die Christelike geloof nie. Wat behels spiritualiteit binne die konteks van geloof, en meer spesifiek, binne die konteks van missionale teologie?

1.3 Navorsingsvraag en hipotese

Die **navorsingsvraag** waarmee hierdie studie gaan besig wees is:

Wat is die aard en karakter van missionale spiritualiteit? Hoe lyk 'n spiritualiteit wat vertrek vanuit die *missio Dei* as die teologiese epistemologiese basis?

Die **hipotese**:

Missionale spiritualiteit is 'n teologiese spiritualiteit, wat die volgende impliseer: "The end of all Christian belief and obedience, witness and teaching, marriage and family, leisure and work life, preaching and pastoral work is the *living* of everything we know

about God: life, life and more life” (Peterson 2005:1). Ons verstaan van God (teologie) is bedoel om geleef te word (spiritualiteit).

Die hipotese van hierdie studie is dat missionale spiritualiteit deelname aan die *missio Dei* behels binne drie areas:

- 'n Proses van persoonlike geloofsvorming
- Geloofsgemeenskap
- Sosiale transformasie

1.4 Omskrywing van begrippe en afbakening

Die sleutelterm wat ek in hierdie tesis gebruik word vervolgens verduidelik. Die fokus hier is nie 'n bespreking oor die terminologie en standpunte daaroor nie, maar eerder 'n bondige opsomming van die betekenis wat ek aan die onderskeie terme koppel.

Missio Dei

Die *missio Dei* is die inisiatief, beweging en gestuurdheid van die Drie-eenheid na die wêreld toe met die oog op die vestiging van die Koninkryk van God. Dit is nie primêr 'n beweging na die kerk toe nie, maar dit sluit die kerk in. ‘The *missio Dei* is God’s activity, which embraces both the church and the world, and in which the church may be privileged to participate’ (Bosch 1991:391).

Spiritualiteit

Peterson (2005:27) se definisie van “spiritualiteit” beklemtoon twee aspekte daarvan: *transendensie* verweef met *intimiteit*. *Transendensie* is die oortuiging dat daar iets dieper, groter, meer is aan hierdie lewe as myself en dit wat ek ken en verstaan. *Intimiteit* is die aanvoeling dat daar diep binne my 'n “core being” is wat op 'n organiese wyse verbonde is aan die transendente. Hierdie verbondenheid is God se liefdevolle inisiatief. Dit neem die vorm aan van 'n uitnodiging tot 'n verhouding met Hom en impliseer 'n respons van gehoorsaamheid en deelname aan God se beweging in die lewe van 'n gelowige.

Missionaal

Missionaal word verstaan as 'n kenmerk van die Drie-eenheid. Hierdie kenmerk het te doen met die beweging wat inherent is aan die *missio Dei*: die Vader wat die Seun stuur, en Vader en Seun wat die Gees stuur. Wanneer die term *missionaal* gebruik word om die kerk te beskryf, word daar 'n verdere beweging veronderstel: Vader, Seun en Gees wat die kerk stuur na die wêreld toe. 'n Missionale kerk is dus gerig op die beweging en inisiatief van die Drie-eenheid. Die belangrike begrensing wat *missionaal* bring is die oortuiging dat die inisiatief van die kerk en van gelowiges nie

die eerste beweging is nie, maar eerder 'n respons is op wat God doen (Bosch 1991:390).

Missionale spiritualiteit

Dit sou moontlik voldoende wees om te volstaan met die begrip *spiritualiteit* as 'n beskrywing van 'n gelowige se bewustheid van, soeke na en respons op 'n konneksie met God. Maar gegewe die ruim interpretasie wat die begrip toelaat, beskou ek dit as belangrik om te kies vir 'n spesifieke teologiese perspektief waarmee spiritualiteit begrens word. Hierdie teologiese perspektief word omskryf deur die konsep "missionaal". Missionale spiritualiteit behels dus 'n lewenswyse, denkwysse en Godsbegrip wat die *missio Dei* as vertrekpunt het.

Sosiale transformasie

Die koninkryk van God is gefokus op die versoening, herstel en herskepping van die wêreld. Die kerk (gelowiges) is deel van die wêreld en daarom ook die fokus van die *missio Dei*. Alhoewel die kerk dikwels 'n intrepunt is vir die realisering van God se koninkryk, strek die fokus daarvan wyer as die kerk (Keifert 2006:37). Ek gaan die begrip "sosiale transformasie" gebruik wanneer ek spesifiek wil verwys na die realisering van God se koninkryk in die wêreld, dus wyer as die kerk.

1.5 Doel van die studie

Die doel van die studie is om insig te verkry oor die aard en karakter van missionale spiritualiteit.

1.6 Navorsingsmetodologie

Hierdie tesis is 'n beskrywende, kwalitatiewe studie binne die veld van die Praktiese Teologie. Die fokus is 'n literatuurstudie van twee boeke:

- *Transforming Mission* van David Bosch (1991). Bosch was 'n plaaslike teoloog wat die landskap van missionale teologie ingrypend verander het aan die einde van die vorige eeu. Sy publikasies het 'n belangrike skuif gebring in missionale teologiese denke en hierdie spesifieke boek word deur baie teoloë beskou as wesenlik binne die veld van missionale teologie.
- *Christ plays in ten thousand places* van Eugene Peterson (2005). Eugene Peterson is 'n erkende teoloog met 'n grondige insig in missionale teologie. Hierdie boek handel oor die werk van die Drie-eenheid, wat die basis vorm van missionale teologie.

Ek ag dit belangrik om te motiveer waarom ek spesifiek 'n keuse maak vir hierdie twee bronne. 'n Oorsig oor 'n verskeidenheid van bronne was uiteraard deel van hierdie studie (hierdie bronne word sporadies aangehaal) en van groot waarde.

Ek het egter die behoefte ontwikkel om die teologiese argumente van skrywers te anker binne 'n groter teologiese raamwerk, ten einde 'n dieper insig te kry in die begronding van hul argumente. Dit bied aan my die geleentheid om 'n helderder argument te maak ten opsigte van die probleemstelling en hipotese.

Die werk van Bosch duik telkens in die werk van ander skrywers op as 'n normatiewe bron binne die studieveld van missiologie. Dit was moeilik om dit te ignoreer as 'n logiese keuse. Die werke van Peterson oor die algemeen het 'n wesenlike invloed op my eie teologiese spiritualiteit. Die spesifieke keuse ten opsigte van Peterson se werke is hierdeur beïnvloed en is vir my persoonlik van groot waarde.

Die praktiese teologiese raamwerk waarbinne die studie val is dié van Richard Osmer (2008:4). Hy stel 'n model voor wat vier vrae aan die navorsing stel:

1. **Wat gaan aan?** Hierdie is die deskriptief-empiriese taak van die studie.
2. **Waarom gaan dit aan?** Dit gee aandag aan die interpretatiewe taak van die studie.
3. **Wat behoort te gebeur?** Die normatiewe taak van die studie kom hier ter sprake.
4. **Hoe kan ons reageer?** Hierdie vraag gee aandag aan die pragmatiese taak van die studie.

Hierdie vier vrae sal in die verskillende fases van hierdie studie aandag kry.

1.7 Waarde van die studie

Insig in die kenmerke van missionale spiritualiteit kan vir die bediening in Stellenbosch Gemeente (SG) van groot waarde wees. Die gemeente is tans in 'n oorgangsfase, wat daarmee verband hou dat dit die aard en karakter van missionale kerkwees wil omarm. As deel van hierdie oorgang het die leierskap van SG, na afloop van 'n proses van onderskeiding en beplanning, aan die begin van 2011 'n nuwe visie geformuleer wat saamgevat word in die woorde: *'n Lewe wat iets beteken*. Hierdie verkorte visiestelling volg uit 'n veel langer een: *"Through holistic spirituality we want to empower all of us to do life better together, as we intentionally transform and culturally intersect our community."*

Dit is SG se oortuiging dat die realisering van ons visie 'n holistiese spiritualiteit vereis. Ek is van mening dat missionale spiritualiteit die raamwerk bied vir die spiritualiteit waarna ons soek en waarbinne ons die gemeente kan beweeg tot die realisering van ons visie. Die uitdaging sal wees om lidmate te bemagtig tot die omarming van 'n missionale spiritualiteit, waardeur hulle daarin sal groei om op 'n gepaste wyse deelnemers te word van die *missio Dei*. Dit is hierdie deelname – deur geloof – aan 'n verhouding met God, 'n verhouding met mede-gelowiges en die

gehoorsame deelname aan sosiale transformasie wat die teelaarde bied waaruit 'n lewe van betekenis kan groei.

Die raamwerk van missionale teologie het groot skuiwe in SG tot gevolg gehad. Ek hoop dat 'n bewustheid en omarming van missionale spiritualiteit dieselfde kan doen.

1.8 Uiteensetting van die studie

▪ Hoofstuk 1: Probleemstelling en navorsingsvraag

Die deskriptief-empiriese sowel as die interpretatiewe taak van die studie kom in die volgende twee hoofstukke aan die orde. Dit is 'n literatuurstudie wat 'n oorsig bied oor die konsep missionale spiritualiteit en die gestaltes daarvan deur die eeue.

▪ Hoofstuk 2: Missionale spiritualiteit volgens David Bosch

Hierdie hoofstuk omskryf die aard en kenmerke van missionale spiritualiteit soos afgelei uit die werk van David Bosch: *Transforming Mission* (1991).

▪ Hoofstuk 3: Missionale spiritualiteit volgens Eugene Peterson

Hierdie hoofstuk omskryf die aard en kenmerke van missionale spiritualiteit soos afgelei uit die werk van Eugene Peterson: *Christ plays in ten thousand places* (2005).

▪ Hoofstuk 4: Verdere omskrywing van die probleem

Die deskriptief-empiriese en interpretatiewe taak van die studie word in hierdie hoofstuk voortgesit deurdat tendense binne spiritualiteit aangedui word wat die beginsels en karakter van missionale spiritualiteit ondermyn.

Die normatiewe taak van die studie kom in die volgende drie hoofstukke ter sprake.

▪ Hoofstuk 5: Die verband tussen missionale spiritualiteit en geloofsvorming

▪ Hoofstuk 6: Die verband tussen missionale spiritualiteit en geloofsgemeenskap

▪ Hoofstuk 7: Die verband tussen missionale spiritualiteit en sosiale transformasie

Die pragmatiese taak van die studie kry in die laaste hoofstuk aandag.

▪ Hoofstuk 8: Gevolgtrekkings van die studie

▪ Bibliografie

Hoofstuk 2 Missionale spiritualiteit volgens David Bosch

2.1 Doel van die hoofstuk

Die deskriptief-empiriese sowel as die interpretatiewe taak van die studie kom in hierdie hoofstuk aan die orde. Die literatuurstudie hoofstuk fokus op die werk van David Bosch: *Transforming Mission* (1991). Die doel is om vanuit die insig van Bosch 'n begrip te kry van die aard en karakter van missionale spiritualiteit. Bosch se inset is waardevol, aangesien hy die begroning van die begrip "mission" ondersoek deur te verwys na die bydraes wat die Ou en Nuwe Testament maak. Hy beskryf vervolgens ook die ontwikkeling van die begrip "mission" binne die kerk deur te wys op die kerk se interpretasie daarvan deur die verskillende paradigmas van die wêreldgeskiedenis, wat waardevolle insigte bied in hoe missionale spiritualiteit deur die eeue in die kerk gestalte gekry het.

Bosch se afleiding is dat die term "mission" primêr gebruik is met verwysing na die missie van die Drie-eenheid - die gestuurdheid van die Seun en die Gees deur die Vader. Die begrip "missionaal" is dus beskou as 'n kenmerk of eienskap van God. Sedertdien is die begrip soms ontwortel van sy bedoelde betekenis en soms verder daarin geanker is. Die hart van missionale spiritualiteit is egter daarin geleë dat die inisiatief van die beweging by God lê.

2.2 "Mission" in die Ou Testament

Die godsbegrip van Israel, in teenstelling met dié van omliggende nasies, is relevant vir 'n begrip van die Ou Testamentiese perspektief op "mission". Die nasies rondom Israel se godsdienste was "hierophanic" van aard, wat beteken dat die goddelike op spesifieke, heilige plekke gemanisfesteer het en kommunikasie met gode dus uitsluitlik op daardie plekke moontlik was. Die praktyke en rituele wat hier deur aanbidders toegepas is, het ten doel gehad om die bedreigende magte van chaos en vernietiging te neutraliseer. Die godsdienste was gekenmerk deur 'n ritme, gelyklopend met die seisoene van die jaar. "The emphasis, throughout, is on the reenactment of what has once been, on repetition and remembrance" (Bosch 1991:17).

Hierteenoor het die godsdienste van Israel berus op drie oortuigings:

1. God is die God van hulle geskiedenis, die God wat hulle voorvaders uit Egipte bevry het en hulle gelei het na die beloofde land. Vir Israel is die geskiedenis, en nie spesifieke plekke nie, die arena van God se aksie. Die fokus is op dit wat God reeds gedoen het. Israel se Godsbegrip is dié van 'n "God who acts" (Bosch 1991:17).

2. God is die God van beloftes. Die feit dat Hy aktief betrokke was in hul geskiedenis is 'n bevestiging dat Hy ook betrokke sal wees in hulle toekoms. Omdat Hy getrou was in die verlede sal Hy ook getrou wees in die toekoms.
3. God neem die inisiatief in die roeping van Israel. Die doel van hierdie roeping is diens aan die geringes in hulle midde: die weeskinders, die weduwees, die armes en die vreemdelinge (Bosch 1991:18).

Die oortuiging dat God die inisiatief neem - dat God getrou is en dat Hy aktief betrokke is - was bepalend tot die godsdienstige identiteit van Israel.

Die verhaal van God se betrokkenheid by Israel onthul gevolglik ook 'n groter agenda: God se fokus op alle nasies. In die Ou Testament is daar nie sprake daarvan dat Israel aktief uitgaan na die nasies met die boodskap van God se inklusiewe liefde nie. Nóg sien ons dat hulle die nasies oproep tot geloof in God. "So, if there is a 'missionary' in the Old Testament, it is God himself who will ... bring the nations to Jerusalem to worship him there together with his covenant people" (Bosch 1991:20).

Dit is duidelik dat God die agent is van "mission" in die Ou Testament – beide na Israel asook na die ander nasies.

2.3 "Mission" in die Nuwe Testament

2.3.1 God se openbaring in Jesus

"God comes to us primarily in the history of Jesus and his deeds" (Bosch 1991:22). Dit is die aardse Jesus wat ons 'n prentjie gee van die aanvang van die Christelike "mission". Dit beteken dat ons geen afleidings kan maak oor missionale spiritualiteit sonder om te fokus op Jesus nie. God se self-openbaring in Jesus is normatief tot enige ander interpretasie van missionale spiritualiteit.

2.3.2 Jesus en die roeping van die dissipels

Bosch (1991:36) wys daarop dat die roeping van die eerste dissipels deur Jesus van besondere belang is vir missionale spiritualiteit. Die waarde hiervan word egter eers duidelik in die lig van die godsdienstige kultuur van Jesus se tyd. Dit was gebruikelik vir rabbi's om volgelingen, oftewel dissipels, te hê. Daar is egter beduidende verskille tussen die gebruike en voorskrifte van die Joodse tradisie en die wyse waarop Jesus dissipelskap benader het. Binne die Judaïsme was dit die prerogatief van die dissipel om 'n rabbi te kies wie hy graag wou volg. Geen van Jesus se dissipels het egter die inisiatief geneem om Jesus te volg nie. Dit is eerder Jesus wat die dissipels nader met die uitnodiging: "Volg my". 'n Volgende merkbare verskil tussen Jesus as rabbi en die Rabbyne tradisie handel oor die kwessie van gesag. Binne die Joodse gebruik was die Torah gesaghebbend, nie die rabbi nie. Jesus kom neem egter as leermeester die plek van die Torah in en vereis gehoorsaamheid aan sy gesag bo

dié van die Torah. Missionaliteit hang nou saam met die feit dat die inisiatief en die gesag aan Jesus behoort.

2.3.3 Die koninkryk van God as die fokus van die *missio Dei*

Die Ou Testament ken nie die begrip “koninkryk van God” nie (Bosch 1991:31). Hierdie begrip vind sy oorsprong in die latere Judaïsme. Die verwagtinge rakende die koninklike heerskappy het egter ’n wye agtergrond. Daar was onder andere die verwagting dat hierdie ryk gaan kom in die heerskappy van Dawid (2 Sam. 7:12-16). Daar was ook die oortuiging dat God die wêreld sou versoen en regeer vanuit die tempel deur die priesters. In die tyd van ballingskap groei die verwagting egter dat God se heerskappy ’n toekomstige ryk sou wees waartydens Israel sou regeer oor almal, insluitend die nasies wat op daardie tydstip oor hulle regeer het. Dit is hierdie verwagting wat mense se verbeelding aangryp in die tyd van Jesus, soos gesien kan word aan sy dissipels se vraag na afloop van sy opstanding: “Here, is dit nou die tyd dat U die koninkryk vir Israel weer gaan oprig?” (Hand. 1:6).

Jesus se bediening het ongetwyfeld die verwagting rondom die koninkryk van God aangevuur, aangesien die “koninkryk van God” ’n sentrale plek ingeneem het binne sy boodskap. “Koninkryk van God” staan sentraal tot Jesus se verstaan van sy “mission”. Bosch (1991:32) is van mening dat die “koninkryk van God” selfs as die beginpunt en die konteks van Jesus se “mission” beskou kan word. Hy reken ook dat Matteus die woord “koninkryk” gebruik met verwysing na Jesus self: “...to encounter the kingdom is to encounter Jesus Christ” (1991:71). Die koninkryk van God word vergestalt in die persoon Jesus. Dit is vir hom ’n bevestiging dat Jesus se bediening en woorde ’n inherente missionale karakter het; dit is gerig op die *missio Dei*.

Dit is egter nie so eenvoudig om Jesus se beskouing van die *basileia* vas te stel nie, aangesien Hy meestal deur gelykenisse daarvoor gekommunikeer het. Dit is welbekend dat gelykenisse die tipe diskoers is wat gelyktydig betekenis verskans én openbaar. Jesus beskou God se koninkryk as beide ’n toekomstige realiteit sowel as een wat reeds teenwoordig is. Hy leer sy dissipels om te bid dat hierdie koninkryk sal kom, maar Hy verklaar tegelykertyd dat God se koninkryk tot by hulle gekom het (Luk. 11:20), dat dit naby is (Mark. 1:15). Daar is reeds iets nuuts aan die gebeur: die aanbreek van ’n nuwe era, ’n nuwe orde van lewe. Die tweeledigheid van God se koninkryk bring egter ’n spanning mee: die spanning tussen die “alreeds” en die “nog nie”. Paulus se teologie bevestig hierdie spanning. Paulus verstaan goed dat, alhoewel Christus gekom het, die koninkryk van God nog nie ten volle gerealiseer het nie. Hy beskou Jesus se koms as beide die inhuldiging en verwagting van die komende Ryk van God. Dit is ’n beduidende teken wat die basis vorm vir die hoop waarmee gelowiges leef. Soos Jesus beperk Paulus nie God se inisiatief en beweging tot die verlede nie. God is ook aktief besig om sy koninkryk in die toekoms te realiseer deur sy teenwoordigheid en betrokkenheid by gelowiges in die hede (Bosch 1991:32).

2.3.4 Die Heilige Gees

Daar is 'n integrale konneksie tussen missionale spiritualiteit en die werk van die Heilige Gees. Bosch (1971:113) is van mening dat Lukas hierdie konneksie op 'n besondere wyse aandui en daardeur 'n unieke bydrae maak tot die missionale karakter van die vroeë kerk. Hierdie kenmerk van die Gees se werk het egter mettertyd verlore geraak en die rol van die Gees is beperk tot die innerlike geloofslewe van die individu. Maar die hernude studie van Lukas in die 20ste eeu het die intrinsieke missionale karakter van die Gees weer na die oppervlak gebring en die oortuiging gebring dat die aktiewe teenwoordigheid van die Gees nie beperk kan word tot die tyd van die vroeë kerk nie.

2.3.4.1 Die Gees bemiddel Jesus se teenwoordigheid

Die verband tussen die Gees en “mission” volg logies indien 'n mens verstaan dat die Gees 'n voortsetting is van die teenwoordigheid van Jesus. “The Spirit is the risen Christ who is active in the world” (Bosch 1991:40). Die opstanding van Jesus en die koms van die Gees was vir die eerste geloofsgemeenskap 'n bewys daarvan dat God se heerskappy reeds gekom het; dat God gedoen het wat Hy beloof het. Hulle het egter ook verstaan dat hierdie koninkryk nog moet kom, soos Jesus hulle ook leer bid het. Vir Lukas is hierdie konneksie tussen die Gees en “mission” van kardinale belang. Dit is deur die Gees se teenwoordigheid dat Jesus teenwoordig is in die lewens van die dissipels. Dieselfde Gees deur wie se krag Jesus gewerk het, is teenwoordig in hul lewens. Daarom beskou Lukas die Gees as die een wat “mission” inisieer (Bosch 1991:40).

2.3.4.2 Die Gees inisieer “mission”

Die Gees is die katalisator van “mission”. Daarom word die belofte van die Gees se teenwoordigheid by die dissipels ook die belofte van hul deelname aan “mission”. Hierdie realiteit bring 'n belangrike skuif in die selfverstaan en Godsbegrip van gelowiges: God se roeping is nie 'n opdrag nie, maar 'n uitnodiging. Gelowiges se respons is nie vanuit pligsbesef nie, maar vanuit inspirasie.

2.3.4.3 Die Gees begelei en bemagtig gelowiges

Die Gees is nie slegs die inisieerder van “mission” nie, maar ook die begeleier daarvan. In Handeling 11:12; 16:6; 16:9 vertel Lukas 'n paar verhale van hoe die Gees gelowiges begelei het en rigting gegee het, selfs deur hul soms te verhinder (Bosch 1991:113). Dit is die Gees wat gelowiges bemagtig tot “mission”, soos dit ook die krag agter Jesus se bediening was (Lukas 4:14; Handeling 10:38). Dit is die Gees wat die apostels in staat stel om van Jesus te getuig (Handeling 1:8). Dit beteken dat God deur die Gees in beheer bly van “mission”. Vir Lukas was die Gees die saambindende faktor tussen God se heerskappy, Jesus se verlossing en die wêreldwye “mission” van die kerk. Dit blyk duidelik dat die Nuwe Testamentiese

perspektief op missionale spiritualiteit die Drie-eenheid betrek: Vader, Seun en Gees is aktief werkzaam in die lewens van gelowiges en die vroeë kerk.

2.3.5 “Mission” as getuies wees

“Julle is getuies van hierdie dinge” (Lukas 24:48). Die woord “getuies” speel ’n belangrike rol in die boek Handeling en is ’n bepalend vir die verstaan van Lukas se perspektief op “mission”. Die woorde “apostel” en “getuie” kan as sinonieme gebruik word, naamlik met verwysing na iemand wat ’n getuie was van die lewe en opstanding van Christus. Gaventa (Bosch 1991:116) wys daarop dat “getuie” die mees gepaste term in Handeling is vir “mission”. Die rede hiervoor is dat die getuie van Jesus se lewe toevertrou is aan gewone, feilbare mense wat niks uit hul eie krag kon doen nie en deurlopend afhanklik was van die Gees se krag. Die implikasie hiervan is dat die dissipels en apostels nie geroep was om enige iets besonders te doen of te bereik nie, maar eerder om te wys op dit wat God gedoen het en besig was om te doen. Hulle roeping was om te getuig wat hulle gesien, gehoor en ervaar het (1 Joh. 1:1).

2.4 Missionale spiritualiteit en die kerk

Een van die oortuigings van missionale teologie is dat dit God se bedoeling is dat die “mission” ekklesiologies beliggaam moet word. God se *missio Dei* is ’n beweging groter as die kerk, maar dit sluit die kerk in. Die wyse waarop die kerk haar “mission” verstaan het en beliggaam het sou verreikende implikasies hê vir haar begrip van missionale spiritualiteit. Daarom beskou ek dit as relevant om kortliks ’n oorsig te gee oor die wyse waarop die kerk die *missio Dei* verstaan het deur die geskiedenis.

2.4.1 Die kerk deur die eeue se begrip van die *missio Dei*

Die Nuwe Testamentiese kerk het Jesus nagevolg in sy roeping. Hierdie roeping het die hart van hul identiteit en kerkbegrip gevorm en het gevolglik ook hul teologie bepaal. ’n Mens lees in Handeling hoe die geloofsgemeenskap hierdie missie op hulself geneem het en in die krag van die Gees begin uitvoer het. In die briewe van Paulus, sowel as ander Nuwe Testamentiese boeke, lees ons van die pogings van gemeentes om die missie waartoe Jesus hulle geroep het, uit te voer.

Dit het egter nie lank geneem vir die kerk om hierdie missionale identiteit te verloor nie. Bosch (1991:50) wys daarop dat die vroegste kerk reeds teen die einde van die eerste eeu gesukkel het met die uitleef van haar missionale identiteit. Die vernaamste rede hiervoor was die feit dat die kerk fokus verloor het. In die plek daarvan om hierdie missie uit te leef binne haar konteks, het die kerk geswig voor die versoeking om haarself teenoor ander te definieer en te verdedig. In breë trekke kom dit daarop neer dat die vroeë kerk opgehou het om ’n beweging te wees en begin het om te institusionaliseer. Bosch vergelyk die eerste gemeente in Jerusalem

met die gemeente in Antiogië om die verskil aan te dui tussen 'n kerk wat 'n instelling raak (Jerusalem) en een wat in beweging bly (Antiogië). Sonder dat die eerste kerk dit besef het, het sy haar gestuurdheid begin verloor. Haar nuwe selfverstaan sou dit moeilik maak om hierdie missie van God te beliggaam.

Alhoewel dit nie hier moontlik is om in detail te verwys na die missiologie geskiedenis van die Middeleeue, die Reformasie en die Verligting nie, sou 'n mens kon sê dat die kerk vir eeue lank 'n onvermoë openbaar het om werklik haar missie te verstaan en uit te leef.

Hierdie geskiedenis sou teen die begin van die 20ste eeu 'n bepalende invloed hê op die kerk se missiologiese karakter. Die kerk se missiologiese identiteit op hierdie tydstop sou goed beskryf kon word aan die hand van 'n dualistiese wêreldbeeld. Die kerk het na die wêreld gekyk byna asof na twee geografiese areas – die een “Christelik” en die ander “sekulêr” (Bosch 1991:369). Vir die kerk was God net in die kerk te vind. Daarom het die kerk dit as haar taak verstaan om God se boodskap na die wêreld te neem. Ironies genoeg het alle kerke nie eens die oortuiging gedeel dat die kerk self die draer van die hierdie missie behoort te wees nie, wat daartoe gelei het dat vele kerke hierdie taak oorgedra het aan sendingorganisasies. Maar die groter paradigma was steeds een waar dit die kerk is wat “mission” inisieer en in beweging bring.

2.4.2 Die Internasionale Sendingkonferensies

Die Internasionale Sendingkonferensies het 'n bepalende rol gespeel in die paradigmatruwe ten opsigte van missiologie, spesifiek binne die Protestantisme. Teologiese refleksie oor die verhouding tussen die kerk en sending het stadig maar seker op die agenda van hierdie konferensies beland. Dit was by die Tambaram-konferensie in 1938 dat die verhouding tussen kerk en wêreld anders definieer sou word. Die onderskeid tussen 'n “Christelike” en “nie-Christelike” wêreld sou laat vaar word, wat uiters waardevolle implikasies sou hê vir persepsies oor die verhouding tussen kerk en sending. Die kerk het die klem begin skuif weg van 'n “church-centered mission” na 'n “mission-centered church”. Sending sou al minder verstaan word as net nog iets wat die kerk doen, en al meer beskou word as deel van die wese van die kerk. Alles wat die kerk doen het te make met haar sending of roeping.

Verdere nodige skuiwe sou volg. Die Willingen-konferensie in 1952 sou geboorte gee aan 'n nuwe verstaan: die kerk is nóg die begin nóg die doel van sending. Die hart van sending is geleë in God se genadewerk. Wat God doen gaan die kerk en die sending vooraf en vooruit. Daarom moet beide verstaan word vanuit die *missio Dei*. Karl Barth was een van die eerste teoloë wat hierdie denkskuif beklemtoon het. Skielik is daar oor die sending nagedink vanuit die leer van die Triniteit en nie primêr vanuit die soteriologie of die ekklesiologie nie. Aan die hart van die *missio Dei* lê die oortuiging dat God is sy wese missionêr is – die Vader stuur sy Seun, en saam stuur

die Vader en die Seun die Gees. Die objek van God se gestuurdheid is die wêreld. God se sending sluit nie slegs die kerk in nie, maar strek veel wyer as die kerk om die hele wêreld in te sluit. Hiervolgens word sending beskou as God se uitreik na die wêreld. God is nie net begaan oor die redding van die kerk nie, maar oor die redding van die hele skepping. Die motief van die *missio Dei* is God se liefde. Daarom kan sending beskryf word as 'n "beweging van God na die wêreld" (Bosch 1991:390).

Hierdie gestuurdheid word uitgebrei om die kerk in te sluit – Vader, Seun en Gees stuur die kerk na die wêreld. Wanneer die kerk 'n medewerker word van die *missio Dei* ontdek dit 'n wêreld en mensdom waar God se verlossende genade reeds, byna geheimenisvol, werksaam is deur die Gees (Bosch 1991:391). Vanuit hierdie insig word afgelei dat die kerk nie primêr die een is wat stuur nie, maar die een wat gestuur word. Die kerk se sending het geen selfstandige lewe van sy eie nie, maar lê eerder daarin dat dit die werk wat deur die drie-enige God gedoen word, probeer beliggaam. Die roeping van die kerk word dus primêr deur die *missio Dei* bepaal – daar is 'n kerk omdat daar 'n sending is, nie andersom nie! (Bosch 1991:391). "Julle, daarenteen, is 'n uitverkore volk, 'n koninklike priesterdom, 'n nasie wat vir God afgesonder is, die eiendomsvolk van God, die volk wat die verlossingsdade moet verkondig van Hom wat julle uit die duisternis geroep het na sy wonderbare lig" (1 Pet. 2:9).

Daar is wye konsensus dat die roeping van die kerk daarin lê dat dit deelneem aan die *missio Dei*. Missionale aksie is gevolglik nie meer 'n opsionele aktiwiteit van die kerk nie, dit is die kerk in werking. Die geloofwaardigheid van die kerk se "mission" sou gemeet word aan die mate waarin sy deelneem aan God se beweging na die wêreld, asook die karakter daarvan reflekteer. Die bedoeling was nog altyd dat hierdie inkarnasie op só 'n wyse gebeur dat dit die wêreld, waarvan die kerk maar net 'n deel is, dien en tot voordeel strek. Barth koppel hierdie roeping sterk aan die pelgrim-karakter van die kerk. Die kerk is op weg en haar bestemming is die koninkryk van God, wat hier en nou reeds beliggaam behoort te word in dit wat die kerk doen en wie sy is.

Toekomstige sendingkonferensies sou ongeduldig raak met 'n kerk wat ongeërg is oor haar rol in die wêreld, veral gegewe die realiteite van armoede, onderdrukking en ongeregtheid in die wêreld. Hierdie konferensies sou voortgaan om te worstel met die voortdurende "beking" van die kerk ten opsigte van 'n duidelike verstaan van die *missio Dei*, asook die implikasies wat die omhelsing daarvan vir die strukture en werk van die kerk het. Dit is gepas dat die Internasionale Sendingraad en die Wêreldraad vir Kerke sou saamsmelt. Binne hierdie forums sou die gesprekke oor die rol en missie van die kerk in die moderne, sekulêre samelewing voortduur. Hier sou die kerk aangemoedig word om haar sentrale rol binne God se missie na die wêreld te verstaan en te beliggaam.

2.5 Samevatting

Missionale spiritualiteit word daardeur gekenmerk dat God die inisiatief neem in die verhouding waartoe Hy die mens nooi. Binne die verhaal van God en Israel is dit bepalend tot Israel se identiteit dat God aktief betrokke is in die lewe van die volk. God kan beskou word as die agent van “mission” in die Ou Testament, en alhoewel hierdie sending primêr gerig is op Israel, word daar reeds aangedui dat God se inisiatief ook die ander nasies insluit.

Vanuit ’n Nuwe-Testamentiese perspektief is God se self-openbaring in Jesus normatief tot enige ander interpretasie van missionale spiritualiteit. God se inisiatief, wat die hart vorm van missionale teologie, word oorgedra aan die persoon van Jesus. Dit gee aan Jesus se “mission” ’n inherent missionale karakter. Jesus se “mission” is egter gerig op die koninkryk van God en staan in diens van die *missio Dei*. Die Nuwe Testament beklemtoon egter oor die intrinsieke missionale karakter van die Gees as ’n voortsetting is van die teenwoordigheid van Jesus in die lewens van gelowiges. Die Gees is die inisieerder, die katalisator en die begeleier van “mission”. ’n Verdere belangrike perspektief wat die Nuwe Testament bied op missionale spiritualiteit is die oortuiging dat die dissipels en apostels geroep was om getuies te wees van Góð se inisiatief. Hierdie status wat aan Jesus se volgelingen toegeken word resoneer met die hart van missionaliteit; gelowiges word bloot geroep om te wys op dít wat God gedoen het en besig is om te doen.

Bosch dui oortuigend aan dat dit God se bedoeling is dat die “mission” ekklesiologies beliggaam moet word. Hy dui aan hoe die kerk se verstaan van “mission” geskuif het deur die verskillende paradigmas van die wêreldgeskiedenis. Hierdie skuiwe sou tot gevolg hê dat die kerk teen die begin van die 20ste eeu ’n dualistiese missiologiese karakter omarm het. Die kerk sou egter algaande haar missiologiese identiteit skuif, van ’n “church-centered mission” na ’n “mission-centered church”. Hierdie skuif sou saamhang met die aanvaarding van die *missio Dei* as die bron van “mission”. Die kerk het weer tot die oortuiging gekom dat God in sy wese missionêr is. Die objek van God se gestuurdheid is die wêreld en die motief is God se liefde. Sending kan dus beskryf word as ’n beweging van God na die wêreld, waaraan die kerk genooi word om deel te neem.

Die kerk se deelname aan die *missio Dei* bied die maatstaf vir haar missionaliteit en bepaal uiteindelik haar geloofwaardigheid. Die kerk se roeping lê daarin dat sy gerig is op die fokus van die *missio Dei*: die realisering van die koninkryk van God.

Die bydrae van die betrokke werk van Eugene Peterson tot die omskrywing van missionale spiritualiteit sal in die volgende hoofstuk aandag kry.

Hoofstuk 3 Missionale spiritualiteit volgens Eugene Peterson

3.1 Doel van die hoofstuk

Die literatuur gebaseerde deskriptief-empiriese sowel as die interpretatiewe taak van die studie word in hierdie hoofstuk voortgesit. Die hoofstuk fokus op die werk van Eugene Peterson: *Christ plays in ten thousand places* (2005). Die doel is om vanuit die insig van Peterson 'n omskrywing te kry van die aard en karakter van missionale spiritualiteit. Peterson lewer 'n belangrike bydrae deurdat hy die konsep “spiritualiteit” dekonstrueer, maar ook begrens binne die gebruik van die Christelike spiritualiteit. Hierdie begrensing het veral daarmee te doen dat Peterson 'n keuse maak vir 'n teologiese spiritualiteit, waarbinne die Triniteit wesenlik is.

Die Drie-eenheid bied die landskap waarbinne missionale spiritualiteit – 'n lewe in respons op God - beskryf en verstaan kan word. Hierdie landskap word herkenbaar en persoonlik deurdat dit beskryf word as die **skepping** (die wêreld waarin ons leef), die **geskiedenis** (alles wat met ons en rondom ons gebeur) en **geloofsgemeenskap** (die wyse waarop ons daaglik deelneem in verhouding met ander). Peterson beskryf telkens die inisiatief van elk van die Persone van die Drie-eenheid, asook die deelname waartoe dit die mens nooi. Peterson dring konsekwent daarop aan dat ons verstaan van God (teologie) bedoel om geleef te word (spiritualiteit). Hy kies vir die term “teologiese spiritualiteit”, 'n begrip wat vir my resoneer met my verstaan van missionale spiritualiteit.

3.2 Spiritualiteit

Die term “spiritualiteit” was eens eksklusief gebruik binne die konteks van tradisionele godsdienste. Peterson wys egter daarop dat “spiritualiteit” vandag binne uiteenlopende kontekste gebruik word en daarom 'n verskeidenheid van betekenis en konnotasies verkry het. Ten einde die begrip betekenis te gee binne die konteks van Christelike spiritualiteit is 'n definisie nodig. Vanweë die unieke aard daarvan is “spiritualiteit” egter 'n begrip wat die konvensionele raamwerk van 'n definisie telkens omseil. Peterson reken dat die heersende interpretasie van spiritualiteit twee konsepte uitlig wat, ten spyte van die feit dat dit moeilik gedefinieer word, tog herkenbaar is - *transendensie* verweef met *intimiteit*.

Transendensie is die oortuiging dat daar meer verbonde is aan die lewe as wat op die oog af sigbaar is. Daar is meer as “ek” en al die dinge wat my behels. *Intimiteit* is die aanvoeling dat daar diep binne die mens 'n “core being” is wat op 'n organiese wyse verbonde is aan die transendente (2005:27). Peterson is van mening dat ons die begrip “spiritualiteit” nodig het as 'n omvattende term vir *transendensie* en *intimiteit*.

3.3 'n Teologiese spiritualiteit

Vir die gebruik binne die Christelike tradisie begrens Peterson spiritualiteit met nog 'n woord: "teologie". Die term waaraan hy voorkeur gee is "spiritual theology". Hierdie begrip is reeds by die afbakening van begrippe omskryf. Sy verstaan hiervan word vroeg in sy boek reeds duidelik wanneer hy in die inleiding die volgende sê: "The end of all Christian belief and obedience, witness and teaching, marriage and family, leisure and work life, preaching and pastoral work is the *living* of everything we know about God: life, life and more life" (2005:1). Ons verstaan van God (teologie) is bedoel om geleef te word (spiritualiteit). Daar bestaan 'n organiese konneksie tussen hierdie twee. Teologiese spiritualiteit is die aandag wat ons gee aan die beskrywing van hierdie lewe – 'n lewe in reaksie op wie God is.

Dit is my mening dat die begrip "teologiese spiritualiteit" sinoniem is met die begrip "missionale spiritualiteit". Ek kies vir die gebruik van laasgenoemde term.

'n Gedig van Gerard Manley Hopkins beskryf vir Peterson die wese van missionale spiritualiteit (2005:1):

As kingfishers catch fire, dragonflies draw flame;
As tumbled over rim in roundy wells
Stones ring; like each tucked string tells, each hung bell's
Bow swung finds tongue to fling out broad its name;
Each mortal thing does one thing and the same:
Deals out that being indoors each one dwells;
Selves—goes itself; myself it speaks and spells,
Crying what I do is me: for that I came.

I say more: the just man justices;
Keeps grace: that keeps all his goings graces;
Acts in God's eye what in God's eye he is—
Christ—for Christ plays in ten thousand places,
Lovely in limbs, and lovely in eyes not his
To the Father through the features of men's faces.

Die kern van hierdie gedig is die oortuiging dat Christus die bron is van lewe. Hierdie lewe, met sy voëls, vuurvliegies, geluide en beelde, speel af in ons – in ons ledemate, deur ons oë, deur ons voete en hande, deur ons woorde. Dit speel af in mense – onself – maar ook dié met wie ons elke dag omring word op straat, by die werk, op die speelgrond, in die kerk en by die huis. Die gebruik van die woord "play" in die gedig is relevant omdat dit die vryheid en oorvloed beskryf van die lewe waartoe ons toegang het in Christus. Maar aangesien die beweging aan Christus behoort, dui dit ook daarop dat die menslike lewe gerig is op iets groter; 'n lewe van aanbidding tot God in alles wat ons is en doen.

Hierdie gedig illustreer die wesenlike elemente van missionale spiritualiteit - Jesus as die energie, die katalisator, die bron van lewe - asook ons poging om op 'n gepaste wyse daarop te reageer deur deel te neem aan 'n lewe van verlossing. Ons respons word deurlopend deur Peterson gekwalifiseer as 'n reaksie op God se uitnodiging om deel te neem aan hierdie verlossingslewe. Selfs die inisiatief van ons poging lê by God. Die ingeboude begeerte wat ons soms ervaar om kongruent te wees binne spiritualiteit – om dit wat ons weet van God met ons hele hart te leef – is God se werk. Missionale spiritualiteit begin by God. Dit begin in teologie en word daardeur begelei. Maar dit dring daarop aan dat alle teologie bedoel is vir lewe: “But the fact is that we live only because God lives and that we live well only in continuity with the way God makes, saves and blesses us” (2005:6).

3.4 Triniteit

Missionale spiritualiteit word dus begrens deur wie God is, en wie God is, word begrens deur die konsep “Triniteit”. Peterson beskou Triniteit as die teologiese formule wat die mees gepaste struktuur bied waarbinne missionale spiritualiteit op 'n koherente, gefokusde en persoonlike wyse begryp kan word (2005:6). Lewe – wie ons is en wat ons doen – sal slegs sin maak en sinvol geleef word indien ons verstaan dat die Triniteit die landskap bied waarbinne ons leef. Dit is die teenwoordigheid van Vader, Seun en Gees wat lewe begrens.

Triniteit is egter nie bloot 'n teologiese konsep wat gerig is op die korrekte definisie van God nie, maar 'n aanduiding daarvan dat God Homself openbaar as 'n persoonlike God wat in verhouding geken wil word. Die speelveld van die openbaring van wie God is, word hierdeur geskuif, weg van abstrakte en teologiese forums, na gemeenskappe van mans en vroue wat geroep word om God lief te hê in verhouding. God word nie in die eerste plek geken deurdat ons Hom korrek definieer nie, maar deurdat ons sy liefde in verhouding ontvang en in liefde reageer (2005:7). Missionale spiritualiteit vind dus sy plek in die landskap van die drie-enige God en op die speelveld van verhouding waar ons God ken en deur Hom geken word.

Hierdie landskap behels veel meer as net teologiese dogma. Die landskap van wie God is behels die **skepping** (die wêreld waarin ons leef), die **geskiedenis** (alles wat met ons en rondom ons gebeur) en **geloofsgemeenskap** (die wyse waarop ons daaglik deelneem in verhouding met ander) (2005:7). Hierdie onderskeiding wat Peterson maak ten opsigte van die werk van elkeen van die drie Persone binne die Triniteit bied die struktuur waarbinne hy verder oor missionale spiritualiteit besin. Hierdie struktuur is volgens hom omvattend genoeg om rekening te hou met lewe - met waar ons onself bevind, wat met ons gebeur, en met wie ons is in verhouding tot ander.

Dit is wesenlik om te verstaan dat ons begrip van die Triniteit, soos verwoord in ons teologie, nie sêlf die landskap is nie, maar eerder 'n kaart is van die landskap.

Hierdie kaart se waarde moet nie onderskat word nie: dit reflekteer die landskap, dit plaas ons ten opsigte van die landskap en dit wys ons die rigting na die landskap. 'n Studie van die kaart bied ons egter nie 'n ervaring van die landskap nie. Dit is net nog 'n manier om te sê dat die twee begrippe “missionaal” en “spiritualiteit” mekaar nodig het en aan mekaar verbonde behoort te wees.

Die werk van die drie Persone in die Drie-eenheid, asook elkeen se bydrae tot 'n beter begrip van missionale spiritualiteit, word vervolgens onderskei.

3.5 Die Vader

3.5.1 Die Vader skep

G.K. Chesterton het gesê dat daar twee soorte mense in die wêreld is: Wanneer bome heen en weer in die wind geskud word, is daar een groep wat glo dat dit die wind is wat die bome beweeg; die ander groep glo dit is die beweging van die bome wat die wind laat waai. Vir die grootste deel van die mens se geskiedenis is die eerste standpunt gehuldig. Die konsensus was dat die onsigbare 'n verklaring bied vir die sigbare; dat die onsigbare energie gee aan die sigbare. Maar Chesterton het die ontwaking van 'n nuwe spiritualiteit begin onderskei. Dit is 'n spiritualiteit wat die standpunt huldig dat die sigbare gestalte gee aan die onsigbare (Peterson 2005:20-21). Missionale spiritualiteit vind egter sy vertrekpunt in die eerste beskouing en skryf daarom aan die onsigbare 'n materiële effek toe.

Missionale spiritualiteit hou daarmee rekening dat God die energie is agter die skepping. God is die eksklusiewe subjek van al 35 werkwoorde wat in die Genesis weergawe van die skepping gebruik word (2005:84). Peterson verwys na drie tekste wat as bakens dien om ons daaraan te herinner dat alles in die skepping die werk van die Vader is:

Genesis 1¹

“1 In die begin het God die hemel en die aarde geskep. 2 Die aarde was heeltemal onbewoonbaar, dit was donker op die diep waters, maar die Gees van God het oor die waters gesweef. 3 Toe het God gesê: ‘Laat daar lig wees!’ En daar was lig.”

God begin deur te skep. God se Gees - God se asem - gee lewe aan dít wat sonder lewe was. God se asem genereer die woorde waardeur God skep. God se woorde gee gestalte aan alles wat bestaan, sigbaar en onsigbaar.

Markus 1

“9 Jesus het in daardie selfde tyd van Nasaret in Galilea af gekom, en Hy is deur Johannes in die Jordaan gedoop. 10 Net toe Hy uit die water kom, het Hy die hemel

¹ [Die Bybel: Nuwe vertaling \(1983\)](#)

sien oopskeur en die Gees soos 'n duif na Hom toe sien neerdaal. 11 Daar was ook 'n stem uit die hemel: 'Jy is my geliefde Seun. Oor Jou verheug Ek My'."

Peterson herken in die doop van Jesus 'n herhaling van Genesis 1. Daar het baie gebeur tussen die skeppingsverhaal en die verhaal in Markus 1. Die dood en anti-skepping het 'n beduidende faktor geraak in die wêreld, maar die dood het nie die laaste sê nie. God skep deur Jesus weer lewe te midde van dood, wanhoop en chaos.

Handelinge 2

"1 Toe die dag van die pinksterfees aanbreek, was hulle almal op een plek bymekaar. 2 Skielik was daar 'n geluid uit die hemel soos van 'n geweldige stormwind, en dit het die hele vertrek gevul waar hulle gesit het. 3 Hulle het iets soos vuur gesien wat in tonge verdeel en op elkeen van hulle gekom het. 4 Almal is met die Heilige Gees vervul en hulle het in ander tale begin praat soos die Heilige Gees dit aan hulle gegee het om onder sy leiding te doen."

Die Vader skep 'n derde keer wanneer Hy sy Gees uitstort oor honderd en twintig van Jesus se volgelingen en die eerste geloofsgemeenskap, die eerste kerk, so tot stand kom.

3.5.2 Die skepping van die mens

Peterson (2005:53) wys egter daarop dat die sigbare skepping op sigself nie noodwendig 'n spiritualiteit kweek wat ruimte laat vir 'n erkenning dat skepping die werk van die Vader is nie. Baie mense beoordeel die skepping op eie meriete, dikwels deur daarna te verwys as "die natuur", en koppel daaraan 'n intrinsieke betekenis of "spiritualiteit". Hierdie beskouing hou egter nie rekening met die hoogtepunt van die skepping nie: menslike lewe. Die mens word "na God se beeld" geskep (Gen. 1:26). Die skeppingswerk van God kan dus eers ten volle begryp word in die lig van wie die mens is. Die mees volkome openbaring van God is deur 'n persoon: Jesus.

3.6 Die Seun

3.6.1 Die geboorte van Jesus

Peterson herken in die evangelie van Johannes 'n herhaling van die skeppingsverhaal. "Creator, God's Word that spoke creation into being (Gen.1), comes into view in John's Gospel as Jesus, as the Word that spoke but also continues to speak creation into being" (2005:85). Die geboorte van Jesus is bepalend. Die Woord word mens, betree die geskiedenis en kom woon onder ons:

“Die Woord het mens geword en onder ons kom woon. Ons het sy heerlijkheid gesien, die heerlijkheid wat Hy as die enigste Seun van die Vader het, vol genade en waarheid” (Joh. 1:14).

Die geboorte van Jesus is wesenlik vir ons deelname aan die skepping. “The birth of Jesus provides the kerygmatic focus for receiving, entering into, and participating in creation, for *living* the creation and not just using it or taking it for granted” (2005:53). Jesus se geboorte nooi ons om deel te neem aan die skepping, aan lewe, wanneer ons deur Hom in ’n verhouding met God leef. Missionale spiritualiteit dring daarop aan dat ons nie toeskouers is van die skepping nie, maar deelnemers is daarvan. Maar ons besef dat ons deelname – ons geboorte en lewe – gedefinieer word deur die konteks van Jesus se geboorte en lewe. Wat God gedoen het en steeds doen in en deur Jesus staan dus sentraal tot ons definisie van missionale spiritualiteit.

3.6.2 Jesus en die geskiedenis

Op ’n soortgelyke wyse as waartoe Jesus se geboorte ons nooi tot deelname aan die skepping, skep Jesus se dood ’n basis vir ons toetrede tot die realiteit van die geskiedenis.

Peterson doen baie moeite om daarop te wys dat die storie van die geskiedenis nie ’n rooskleurige een is nie. Wanneer Jesus ons nooi om die geskiedenis te betree word ons deel van ’n morsige verhaal vol geweld, pyn, hartseer, teleurstelling, wanhoop, vernietiging en lyding. Maar hierdie konteks is nietemin die konteks wat Jesus sêlf betree en omarm het. Die gebrokenheid van sy eie storie eggo die gebroke storie van die geskiedenis. Dit is hierdie storie van gebrokenheid waartoe ons toetree, maar op só wyse dat ons eie lyding en gebrokenheid daarin opgeneem word.

Die belangrike paradigmaskuif wat hier gemaak moet word, is om God te herken binne die speelveld van die sekulêre geskiedenis. Dit staan teenoor die versoekings van ’n dualistiese wêreldbeskouing, waarbinne God nie betrokke is by die realiteit van die fisiese wêreld nie. Die Hebreeuse tradisie waarvan Jesus deel was, het Hom binne die werklikheid van die geskiedenis geanker: “For the prophets and priests and writers who preceded Jesus and in whose footsteps Jesus continued, there was no secular history. None. Everything that happened, happened in a world penetrated by God” (2005:138). Hierdie raamwerk het tot gevolg gehad dat die Joodse volk geleef het met die verwagting van God se persoonlike en aktiewe teenwoordigheid in hul wêreld, hul gemeenskap en hul eie lewens. Nie alleen wou hulle leef met ’n bewustheid van God se beweging nie, maar ook met ’n intensionele deelname daaraan.

3.6.3 Die dood van Jesus

Dit is duidelik uit al vier die evangelies dat die storie van Jesus sy klimaks bereik in Jesus se lyding en dood. Peterson (2005:186) verwys na die wyse waarop hierdie storie die laaste agt hoofstukke van Markus oorheers. Die tema van die storie skuif van lewe na dood, en daarmee saam betree 'n groter dringendheid die verhaal. Die opmerklieke aspek van hierdie verhaal is die feit dat Jesus se dood vrywillig is. Jesus het dit aanvaar as sy roeping en vertel vooraf aan sy dissipels dat Hy gekom het "om te dien en sy lewe te gee as losprys vir baie mense" (Mark. 10:45).

Die verhaal van God se beweging in Jesus word die verhaal van lyding en dood. Jesus se dood gebeur in solidariteit met die hele mensdom, met die hele geskiedenis, want die storie van die mens is 'n storie van lyding en gebrokenheid. Jesus se dood en lyding is dus fundamenteel. Paulus gee baie gewig aan die "sacrificial" karakter van Jesus se dood wanneer hy oor sy eie lewe en bediening praat. Hy maak pertinent melding dat hy oor Christus as die gekruisigde praat, en identifiseer homself met Jesus se lyding: "Al wat ek wens, is om Christus te ken, die krag van sy opstanding te ondervind en deel te hê aan sy lyding deur aan Hom gelyk te word in sy dood" (Fil. 3:10).

Jesus se dood word egter 'n middel tot lewe en verlossing.

3.6.4 Jesus en verlossing

Dit volg uit die voorafgaande dat die storie van verlossing aan ons gebied word binne die konteks van lyding. "Suffering and death, the worst that life can hand us, is the very stuff out of which salvation is fashioned" (2005:143). God openbaar homself aan ons deur die dood van Christus. Hy omarm daarmee die geskiedenis van lyding en maak deur die opofferende dood van Jesus 'n deur oop vir die verlossing van die wêreld.

Die implikasies van Jesus se toetrede tot die geskiedenis is ingrypend. Dit betrek alles wat gebeur en elke mens wat leef by die speelveld van die geskiedenis en die verlossingswerk van Jesus. Verlossing is dus "...all-encompassing, pulling everything that has happened and happens, and every person named and unnamed, into relationship with the work of God in history" (2005:147). Verlossing word nou die storielyn van die geskiedenis.

Dit is betekenisvol dat die storie van verlossing juis aan ons gebied word as 'n lang verhaal met 'n storielyn, karakters en verskeie fassinerende milieus.

3.6.4.1 Die Storie van verlossing

'n Prominente verhaal in die storie van verlossing is dié van die bevryding van die volk Israel uit Egipte. Uit hierdie verhaal maak Peterson (2005:149) waardevolle afleidings oor missionale spiritualiteit:

- Die konteks van die Eksodus-storie is dié van slawerny. Die volk Israel is vir 'n tydperk van 430 jaar slawe in Egipte. In vergelyking met ander laagtepunte in die storie van Israel, kan hierdie tydperk beskou kan word as die donkerste tyd in die volk se geskiedenis. Die implikasie hiervan is dat verlossing geïnisieer word vanuit 'n situasie van menslike onmoontlikheid. Wanneer ons nie eintlik iets het om te bied nie, neem God die inisiatief in verlossing. Verlossing is God se werk. Dit gebeur op sy tyd en op 'n wyse wat deur Hom bepaal word.
- Die deelnemers aan die storie van verlossing beklemtoon 'n verdere kenmerk van missionaliteit. Die Eksodus-storie speel homself af in Egipte, 'n indrukwekkende koninkryk, waar die magtigste heerser van die tyd aan bewind was. Maar die Bybelskrywers benader hom op 'n baie onpersoonlike wyse en gee nie eens aan die farao 'n naam nie. Twee obskure Hebreeuse vroue, genaamd Sifra en Pua, se name word egter persoonlik genoem. Hulle is die vroedvroue wat deur die magtige farao beveel word om die Hebreeuse seuntjies dood te maak. Hierdie twee weerlose vroue kies vir lewe en besluit om nie die farao se opdrag uit te voer nie. Mense met mag word selde betrek by die storie van verlossing, maar mense soos Sifra en Pua speel 'n wesenlike rol. God gebruik randfigure in die storie van verlossing.
- God kies 'n onwaarskynlike leier om sy volk uit Egipte te lei. Moses kom voor as onseker, onwillig, onbevoeg en onervare. Die verlossing van die volk word aan hierdie leier toevertrou. Dit beklemtoon volgens Peterson die oortuiging dat verlossing nie geleë is in menslike bevoegdheid nie, maar in God s'n. Ons word, te midde van ons onbevoegdheid, genooi om gehoorsame medewerkers te word van God se verlossingswerk.
- "The story in which God does his saving work arises among a people whose primary experience of God is his absence" (2005:153). Die Eksodus-verhaal is 'n bevestiging daarvan dat 'n ervaring van die afwesigheid van God nóg die uitsondering nóg voorkombaar is in ons eie lewens. Die afwesigheid van God gaan waarskynlik herhaal word in die storie van ons elkeen se lewe en moet omarm word as 'n vormende deel van ons storie van verlossing.
- Die milieu van die Eksodus-verhaal resoneer met bogenoemde. Die volk Israel leef vir meer as vier eeue as slawe in Egipte. Hulle is blootgestel aan 'n wêreldmag met 'n indrukwekkende godsdienstige sisteem, wat tot uitdrukking kom in merkwaardige argitektuur in die vorm van tempels, piramides, afgodsbeelde, asemrowende kuns, uitsonderlike weelde en die diktatorskap van 'n farao wat self as 'n god beskou word. 'n Mens kan aanneem dat vierhonderd jaar hiervan 'n nadelige effek sou hê op die oorlewering van die storie van God en hulle voorvaders. Die gedagte dat die God van hul verlede besig is met 'n storie van verlossing sou binne hierdie konteks vir enige Hebreër vergesog klink. 'n Radikale regstelling van Israel se persepsie oor die Egiptiese realiteit sou nodig wees. Dit gebeur in die vorm van die tien plae. Peterson (2005:160) beskou dit as 'n vorm van eksorsisme. Die tien plae bevry die Hebreërs van 'n

Egiptiese denkraamwerk en vervang dit met 'n nuwe een. Dit skep 'n ruimte in hul gedagtes en verbeelding waarbinne hulle God se teenwoordigheid en betrokkenheid in die wêreld kan herken. God bevry die volk nie net fisies nie, maar ook psigies.

- Die verhaal van die bevryding uit Egipte is ten diepste ook 'n ontbloting van die magteloosheid van die onderdrukkende magsisteme in Egipte. Dit vestig die heerskappy van God bo enige ander mag deur kennis van God te openbaar in die vorm van tien plae.

God se verlossing betree die geskiedenis. Dit skep nie 'n alternatiewe geestelike werklikheid nie, maar bevestig dat hierdie werklikheid, hierdie geskiedenis, gedefinieer word deur God se verlossingswerk.

3.6.4.2 Die maaltyd van verlossing

Die “triggering move” vir die uiteindelijke bevryding van die volk Israel kom in die vorm van 'n maaltyd. Die Israeliete ontvang die opdrag om 'n spesifieke maaltyd voor te berei - 'n lam met ongesuurde brood. Die opdrag vereis verder dat elke gesin die bloed van die lam aan hul deurkosyn moet smeer, hul besittings moet pak en gereed moet wees om te vertrek. Terwyl hierdie ete plaasvind sterf elke eersgebore seun en dier van elke Egiptiese huishouding, terwyl elke Hebreeuse eersgeborene, beskerm deur die bloed van die lam, se lewens gespaar word.

Die volk Israel het hierdie ete, die Pasga, jaarliks gevier en God se verlossingswerk daardeur herdenk. Waar die Pasga aanvanklik 'n daglange viering was, het dit later 'n weeklange fees geword. Peterson (2005:175) herken in hierdie fees raakpunte met die skeppingsweek, wat daartoe sou lei dat die volk ontdek het dat die God van die skepping ook die God van hul verlossing is.

3.6.4.3 Die lied van verlossing

Tot dusver in die Eksodus-verhaal het die volk reageer deur die storie van verlossing te vertel en die ritueel van 'n maaltyd te onderhou. Maar daar is nog 'n herkenbare respons: aanbidding. Eksodus 15 begin met die 'n lied wat Moses en die volk vir God sing:

Toe het Moses en die Israeliete die volgende lied tot eer van die Here gesing: “Ek wil tot eer van die Here sing omdat Hy hoog verhewe is. Perd en strydwa het Hy in die see geslinger. 2 Die Here is my krag en my beskerming. Hy het tot my redding gekom. Hy is my God, Hom roem ek, die God van my voorvaders, Hom prys ek.”

Story and ritual are now taken up into an act of worship that makes every Israelite a participant in salvation. Not a single Israelite, not even Moses, did one solitary thing to bring about salvation. There is nothing to sing about on that front. So If neither Moses nor the Israelites are the subject and if human

experience is not the subject, that leaves God as the subject: 'I will sing to the Lord...' (2005:176).

Aanbidding word die primêre taal vir die aanvaarding van en refleksie op God se werk van verlossing.

Die storie van verlossing kulmineer in die Persoon van Jesus. Verlossing kom na ons in die vorm van 'n storie, en alhoewel daardie storie ondersteunende storielyne het, bly Jesus telkens die subjek. "The text trains us in this attention and response. Line after line, page after page – Jesus, Jesus, Jesus. None of us provide the content for our own salvation; it is given to us. Jesus gives it to us" (2005:183). Jesus bied die konteks waarbinne missionale spiritualiteit gedefinieer word.

3.6.5 Die opstanding van Christus

Peterson beskou die opstanding van Christus as die grondslag vir die Christelike lewe. Die opstandingslewe is die werk van God deur sy Gees. Dit is die opstanding van Christus wat die energie verskaf en die konteks bied waarbinne 'n gelowige in 'n verhouding met God kan leef. Maar die opstanding is die werk van God: "Jesus did not raise himself; he was raised. And we do not raise ourselves; we are raised" (Peterson 2005:231).

Opstanding is egter nie 'n insident wat eenmaal gebeur het nie; dit is iets wat daaglik gebeur in die lewens van gelowiges wanneer hulle deelneem aan die uitnodiging van Christus om Hom te volg.

...for Jesus, (and Paul interpreting Jesus) resurrection is primarily a matter of living in a wondrous creation, embracing salvation history, and then taking our place in a holy community: *receive the Holy Spirit* (John 20:22). Receive this Holy Spirit by whom Jesus has just been raised from the dead so that you can continue to participate in Jesus' resurrection life in your prayers and obedience (Peterson 2005:231).

Peterson heg baie waarde aan die opstanding as die gebeurtenis wat 'n "sense of wonder" by Jesus se volgelingen geskep het. Hy is daarvan oortuig dat die opstanding van Christus gelowiges vandag steeds op dieselfde wyse aanraak en dieselde appèl van verwondering op hul maak. Hy dui vervolgens op 'n paar wesenlike kenmerke van 'n gesindheid van verwondering wat relevant is vir missionale spiritualiteit (2005:120):

- Wanneer ons met God te doen het betree ons die speelveld van misterie. Missionale spiritualiteit vereis dat ons tevrede moet wees daarmee om nie alles te verstaan van God se beweging in Christus en deur sy Gees nie. Dit vra verder dat ons nie moet voorgee dat ons alles weet of verstaan nie.

- Daar is geen kenners op die gebied van verwondering nie. Almal is beginners, want verwondering is nie iets wat bemeester kan word nie. Missionale spiritualiteit vra vir 'n openheid tot God se verrassende teenwoordigheid.
- Binne die verhaal van die opstanding word verwondering toevertrou aan randfigure, persone met 'n geringe status. Dit dring missionale spiritualiteit daartoe om ruimtes te skep waar daar geluister word na die stemme van dié sonder status. "The men and women who are going to be most valuable to us in cultivating fear-of-the-Lord wonder are most likely going to be people on the edge of respectability: the poor, minorities, the suffering and rejected, poets and children." (Peterson 2005:121).
- Verwondering gebeur binne die konteks van die alledaagse en die gewone, sonder die noodsaaklikheid vir groot aantrekkingskragte. Missionale spiritualiteit gee gevolglik veral aandag aan die subtiële beweging van God binne die leefwêreld van 'n gelowige.
- Verwondering gaan dikwels gepaard met vrees. Dit is egter die tipe vrees wat juis die gesindheid van "vrees-vir-die-Here" kweek, eerder as dat dit mense bang maak.

3.7 Die Heilige Gees

3.7.1 Die Gees en Jesus

Die Heilige Gees is prominent in Lukas se evangelie. In die eerste twee hoofstukke van Lukas word daar sewe keer na die Gees verwys, waarvan vyf verwysings te doen het met persone wat verbind word met die geboorte van Jesus: Johannes die Doper, Maria, Elisabet, Sagaria en Simeon. Deur sy Gees is God aktief betrokke by die skepping van Jesus se lewe.

Jesus se diskoers met die dissipels in Johannes 13-17 is vir Peterson van belang vir die verstaan van die rol van die Gees. In hierdie gedeelte kommunikeer Jesus twee dinge aan sy dissipels. Die eerste is dat Hy hulle gaan verlaat. Die tweede is dat Hy hulle nie alleen gaan agterlaat nie, maar dat Hy aan hulle die Heilige Gees gaan gee: "Wanneer die Voorspraak kom wat Ek vir julle van die Vader af sal stuur, die Gees van die waarheid, wat van die Vader uitgaan, sal Hy oor My getuig" (Joh. 15:36). Op dieselfde wyse as wat God by die dissipels teenwoordig was deur Jesus, sal Hy ook teenwoordig wees deur sy Gees.

3.7.2 Die Gees en geloofsgemeenskap

Die skepping van geloofsgemeenskap is God se werk; dit is iets wat sy Gees doen.

"1 Toe die dag van die pinksterfees aanbreek, was hulle almal op een plek bymekaar. 2 Skielik was daar 'n geluid uit die hemel soos van 'n geweldige stormwind, en dit het die hele vertrek gevul waar hulle gesit het. 3 Hulle het iets

soos vuur gesien wat in tonge verdeel en op elkeen van hulle gekom het. 4 Almal is met die Heilige Gees vervul en hulle het in ander tale begin praat soos die Heilige Gees dit aan hulle gegee het om onder sy leiding te doen” (Hand. 2).

Deur die werk van die Gees beleef Jesus se volgelinge dieselfde “geboorte” as wat Jesus gehad het (2005:270). Die gevolg hiervan is die ontstaan van die eerste geloofsgemeenskap, die kerk. Die verband wat getrek word met die storie van Jesus is van belang: die geloofsgemeenskap word ’n verlengstuk van die boodskap en woorde van Jesus. Jesus is deur die werk van sy Gees sigbaar en hoorbaar binne die gemeenskap van gelowiges. “The two Holy Spirit conceptions are meant to be understood as parallel beginnings in the parallel narratives: both Jesus Christ and the community of Jesus Christ similarly conceived by the Holy Spirit” (2005:268). ’n Belangrike implikasie hiervan is dat die vorming van die eerste geloofsgemeenskap nie ’n nuwe inisiatief was nie, maar slegs die voortsetting van die plan wat God reeds besig was om uit te voer. Petrus se toespraak bevestig dit wanneer hy na Joël verwys (’n teks wat die Jode nog altyd saam gelees het), asook Psalms aanhaal (gebede wat hulle nog altyd saam gebid het). Petrus maak ’n konneksie tussen die hierdie tekste en Jesus, wat daartoe lei dat duisende ander mense ook die konneksie maak, oortuig word van die waarheid in Christus en hulself laat doop. Dit is die geboorte van die eerste geloofsgemeenskap.

3.7.3 Die storie van geloofsgemeenskap

Dit is wesenlik om te besef dat God se werk in die skepping van geloofsgemeenskap, net soos sy werk van verlossing, ingebed is in ’n storie. Die teks uit Handeling 1 is van belang, maar die storie begin veel vroeër, in Deuteronomium.

Deuteronomium handel hoofsaaklik oor die vorming van die volk van God as ’n gemeenskap. Peterson sien raak dat die skeppingsverhaal en die verhaal van verlossing ’n grondslag gelê het vir die boek Deuteronomium. Met hierdie as basis lewer Moses ’n reeks preke waardeur hy die volk oriënteer om, na veertig jaar van opleiding, te doen wat hulle bedoel is om doen: om te leef as die volk van God in die beloofde land; om heilige lewens te leef; om die skepping-verlossing storie te beliggaam (2005:245).

Dit blyk uit die storie van Israel dat geloofsgemeenskap ’n komplekse en moeilike realiteit is. Peterson (2005:251) wys daarop dat daar in die eerste drie maande van die verlore volk se verhaal veertien verwysings is wat dui op hulle onvermoë om te funksioneer as ’n gemeenskap. Hul klagtes, opstandigheid en ongehoorsaamheid sou daartoe lei dat God hulle op die drumpel van die beloofde land sou terugstuur na die woestyn om van voor af te begin. Dit sou agt en dertig jaar duur vir die volk om te leer hoe om as gemeenskap lojaal teenoor God en mekaar te leef.

3.8 Verdere aspekte van missionale spiritualiteit

Vanuit Peterson se werk lei ek enkele verdere aspekte van God se karakter af wat na my mening relevant is vir 'n omskrywing van missionale spiritualiteit.

3.8.1 God se Naam

God verskyn aan Moses in die woestyn van Midian in die vorm van 'n brandende bos. In die gesprek tussen God en Moses maak God sy planne vir die verlossing van Israel uit Egipte aan Moses bekend. Moses is onwillig, maar stem uiteindelik in om hierdie taak op sy skouers te neem. Moses vra egter die vraag oor God se identiteit. Hy wou by God weet wat hy moes antwoord indien die Israeliete sou vra: "Wie het jou gestuur?" God antwoord hom en sê: "My Naam is: Ek is".

Peterson (2005:157) is van mening dat hierdie naam van God aan Moses die versekering bied van God se aktiewe teenwoordigheid by Hom:

This God-revealing name, and the understandings that developed as it was used in prayer and obedience by the Hebrew people, marks the deconstruction of every kind and sort of impersonal, magical, manipulative, abstract, coercive way of understanding God.

Peterson wys verder daarop dat die ander name van God wat binne daardie konteks in gebruik is, almal selfstandige naamwoorde was. Maar hierdie naam van God, omskryf deur 'n werkwoord, ontwyk enige definisie. Dit kan nie gereduseer word tot 'n teologiese interpretasie wat deur ons gemanipuleer of misbruik kan word nie. Daarom kry dit voorrang bo enige ander naam van God.

3.8.2 Inklusiwiteit

God se inklusiewe karakter is prominent in die evangelie volgens Lukas. In Lukas 14 word drie verhale vertel wat die deur van God se koninkryk wawyd oopmaak vir diegene wat binne die kultuur van die tyd uitgesluit sou word. Hierdie stories, sowel as Jesus se interaksie met die betrokke persone en groepe, is 'n aanduiding daarvan dat daar geen ongewenste gaste is in Jesus se teenwoordigheid nie. Samaritane, melaatses (en ander met onrein siektes), tollenaars, heidene en vroue word deel van hierdie gemeenskap. Jesus gaan, om die waarheid te sê, uit sy pad om hierdie persone in te sluit in sy bediening. Verder wys Jesus daarop dat 'n onwilligheid om in gemeenskap met hierdie persone te wees, gesien word as 'n weiering om 'n uitnodiging te aanvaar na God se groot maaltyd (Luk 14:15-24).

Peterson gee ook breedvoerig aandag aan twee verhale in Johannes wat die toeganklikheid tot missionale spiritualiteit beklemtoon. Die eerste verhaal is dié van Jesus en Nikodemus in Johannes 3. In hierdie verhaal word Jesus genader deur Nikodemus, 'n Joodse rabbi. Die motief agter sy besoek aan Jesus is vaag, selfs

suspisieus, aangesien hy Jesus in die nag besoek. Uit die verhaal blyk dit dat Jesus Nikodemus se motief herken; hy is geïnteresseerd in die vraag: “Hoe raak ’n mens deel van die koninkryk van God?”. Jesus se gesprek met Nikodemus is vol beeldspraak waarin die gebruik van die woorde “geboorte”, “gees” en “wind” prominent is. Dit blyk uit die verhaal of Nikodemus nie Jesus se beeldspraak verstaan nie.

Die tweede verhaal is dié van Jesus en die Samaritaanse vrou by die put in Johannes 4. In hierdie verhaal is dit Jesus wat die Samaritaanse vrou nader en vir haar water vra om te drink. Die vrou se verbasing oor die feit dat ’n Jood met haar in gesprek gaan, iets wat teenstrydig is met die gebruik van die tyd, lei weereens tot ’n gesprek vol beeldspraak waar Jesus veral die woord “water” prominent gebruik. Die vrou misverstaan Jesus se woorde, maar kan agterkom dat hy die gesag van ’n profeet het. Die gesprek bereik ’n draaipunt en Jesus se insig in hierdie vrou se agtergrond en geskiedenis word duidelik. Die vrou gaan met Jesus in gesprek oor aanbidding, en Hy reageer deur met haar oor die Gees te gesels. Die vrou kry insig in Jesus se woorde en kom tot geloof.

Peterson herken die toeganklikheid van spiritualiteit in die gebruik van die metafore in hierdie verhale – dié van geboorte en van water. Dit is metafore wat geheel en al toeganklik is vir enige persoon, sonder dat dit verduideliking of definisies noodsaak. Hy dui vervolgens aan (2005:18) hoe verskeie aspekte binne hierdie stories God se inklusiewe hart beskryf en daardeur die grense skuif van wie in Jesus se teenwoordigheid welkom is. Hierdie verhale behels:

- ’n Man en ’n vrou
- ’n Stad en ’n plattelandse dorpie
- Iemand in die binnekring en ’n buitestaander
- ’n Professionele persoon en ’n leek
- ’n Gerespekteer persoon en iemand wie se reputasie onder verdenking is
- ’n Ortodokse persoon en ’n heiden
- Iemand wat inisiatief neem en iemand wat daarop reageer
- Een met ’n naam en een daarsonder
- ’n Storie waar die mens se reputasie in gedrang kom en waar Jesus se reputasie in gedrang kom.

Dit blyk uit hierdie verhale dat nóg geslag, nóg geografie, nóg ras, nóg godsdienstige identiteit, nóg morele status, nóg reputasie, nóg konvensie veel gewig dra in die bepaling van wie in Jesus se teenwoordigheid verwelkom word. God se arms is wawyd oop.

3.9 Samevatting

Peterson se keuse vir die term “teologiese spiritualiteit” bied ’n gepaste raamwerk vir ’n omskrywing van missionale spiritualiteit. Hiervolgens is ons verstaan van God (teologie) bedoel om geleef te word (spiritualiteit). Missionale spiritualiteit gaan oor ’n lewe in reaksie op wie God is. Hierdie lewe vind sy oriëntasie in God se identiteit en word daardeur begelei.

Missionale spiritualiteit word dus begrens deur die Drie-eenheid. Die Triniteit bied ’n raamwerk waarbinne ’n lewe in respons op God – ’n lewe wat iets beteken – ’n vaste en persoonlike oriëntasie kan kry. Peterson maak hierdie oriëntasie baie konkreet deur die landskap van die Triniteit te beskryf as die **skepping** (die wêreld waarin ons leef), die **geskiedenis** (alles wat met ons en rondom ons gebeur) en **geloofsgemeenskap** (die wyse waarop ons daaglik deelneem in verhouding met ander).

Binne elkeen van hierdie dimensies van die Triniteit word die aard van missionale spiritualiteit bevestig en versterk: God neem telkens die inisiatief (waarbinne Christus sentraal staan), maar die mens word genooi en bemagtig tot ’n respons. Die skepping van die mens kulmineer in die geboorte van Jesus, die gebeurtenis wat op sy beurt die definisie bied vir ons deelname – ons geboorte en lewe – aan God se skepping. Op ’n soortgelyke wyse skep Jesus se dood ’n basis vir ons toetrede tot die realiteit van die geskiedenis, ’n realiteit waarbinne God intiem betrokke is. God se inisiatief in die lyding van Jesus word ons uitnodiging om deel te neem aan sy verlossingswerk, te midde van die gebrokenheid van die geskiedenis waaraan ons deel het. Dit anker ons terselfdertyd aan die gebroke werklikheid en verhoed ’n spiritualiteit wat soek na ’n ontvlugting daarvan. God se inisiatief in die opstanding van Christus (deur die werk van sy Gees) bied die lewenskragtigheid waardeur ’n gelowige in ’n verhouding met God leef, asook in gemeenskap met mekaar. Ons lewe (spiritualiteit) is telkens ’n respons op die werk van God.

Peterson dui deurlopend op die toeganklikheid van missionale spiritualiteit – ons respons op wie God is en wat Hy doen. Hierdie toeganklikheid lê onder andere daarin dat God se werk in die skepping van geloofsgemeenskap, net soos sy werk van verlossing, ingebed is in ’n storie. Missionale spiritualiteit vind telkens sy plek in die landskap van die drie-enige God en binne die konteks van ’n persoonlike verhouding met God waar ons Hom ken en deur Hom geken word.

Die toeganklikheid tot spiritualiteit het egter ook ’n skadukant. Die volgende hoofstuk sal tendense aandui binne die speelveld van spiritualiteit wat die aard en karakter van missionale spiritualiteit bedreig en ondermyn.

Hoofstuk 4 Verdere omskrywing van die probleem

4.1 Doel van die hoofstuk

Die deskriptief-empiriese en interpretatiewe taak van die studie word hier voortgesit. Die konteks waarbinne dit in hierdie hoofstuk gedoen word, is die omskrywing van tendense binne spiritualiteit wat die beginsels en karakter van missionale spiritualiteit ondermyn. Die feit dat hierdie tendense algemeen voorkom en herkenbaar is in die tydsges van vandag bevestig die oortuiging dat spiritualiteit ontwortel geraak het van die bedoeling daarvan. Die interpretasie van die beweegredes vir hierdie tendense kry deurend in die hoofstuk aandag.

Hierdie tendense beklemtoon verder die noodsaaklikheid daarvan om spiritualiteit te omskryf en begrens vir die gebruik binne missionale teologie, en die gegewe definisie van missionale teologie maak op sy beurt weer die herkenning van hierdie tendense moontlik. 'n Beskrywing van die wanopvattinge van spiritualiteit verhelder op 'n manier die aard en karakter van missionale spiritualiteit. Dit dui aan waar die bedreiging lê en beklemtoon tegelykertyd die wesenlike elemente van missionale spiritualiteit.

4.2 Die toeganklikheid van spiritualiteit

Die konsep "spiritualiteit" was eens eksklusief gebruik binne die konteks van tradisionele godsdienste. Peterson (2005:5) wys egter daarop dat daar in die laaste paar dekades binne die breë samelewing 'n hernude belangstelling in spiritualiteit ontwikkel het. Die gevolg is dat spiritualiteit vandag binne uiteenlopende kontekste gebruik word en dat daar gevolglik 'n verskeidenheid van betekenis daaraan gekoppel word. Spiritualiteit word nie meer besit deur een of ander institusionele struktuur soos die kerk nie, maar het toeganklik geraak vir enige mens om te omarm en betekenis aan te koppel. Daar is 'n positiewe aspek hieraan verbonden deurdat dit wat wesenlik is vir lewe nou in die openbare sfeer herken en bespreek word. Die dilemma hiermee is egter die neiging dat spiritualiteit subjektief geraak het. Die betekenis daarvan is volgens Peterson "in the air", met ander woorde, oop vir interpretasie.

Ek is van mening dat hierdie tendens 'n aanloklike versoeking bied vir gelowiges om die deur van spiritualiteit oop te maak vir oortuigings wat nie binne die raamwerk van missionaliteit tuis hoort nie. Die vryheid wat gelowiges ervaar om te kan wegbreek van die konvensionele definisies en voorskrifte van kerk bied dikwels aan hulle 'n gevoel van bemagtiging. Ek dink gelowiges swig juis voor hierdie versoeking wanneer hul spiritualiteit nie 'n stewige fondasie het nie.

4.3 Geestelike eksklusiwiteit

Ons herken in Bybelse spiritualiteit 'n toeganklikheid ten opsigte van Jesus se boodskap. Die evangelie is 'n uitnodiging aan almal – ongeag geslag, ras, morele status, politieke affiliasie, godsdienstige oortuiging, ekonomiese stand, sosiale reputasie – om Jesus te volg. Hierdie inklusiewe karakter van missionale spiritualiteit is reeds aangedui.

'n Alternatiewe neiging het egter met tyd binne geloofsgemeenskappe en in die lewens van individuele gelowiges posgevat, waardeur spiritualiteit 'n elitistiese konnotasie verkry het. Die persepsie het ontstaan dat slegs sekere gelowiges - op grond van bepaalde kriteria van geloof, gedrag, toewyding, morele kode, ens. - kwalifiseer om as “spiritual” beskryf te word. Hierdie eksklusiwiteit skep, te midde van 'n kultuur van groter openheid teenoor spiritualiteit, 'n negatiwiteit teenoor Christelike spiritualiteit. Geloofsgemeenskappe wat hulself, volgens watter kriteria ook al, van die wêreld isoleer, mis God se inklusiewe hart. Hulle loop die gevaar van moralisme en sektarisme.

4.4 Moralisme

Moralisme behels die omarming van 'n lewenswyse waarbinne 'n mens nie God se verlossing benodig nie. Dit is gebaseer op menslike vermoë en rig die lewe só in dat jou goeie gedrag jou bewaar teen teenspoed of straf. Moralisme maak gebruik van God ten einde God nie nodig hoef te hê nie. Dit vereis gewoonlik die nakoming van sekere morele kodes waardeur jou onafhanklikheid van God algaande verseker word (Peterson 2005:145).

Die dilemma met moralisme is dat dit geen ruimte laat vir enige swakheid binne spiritualiteit nie. Dit ontken die dimensie van gebrokenheid wat self eie was aan Jesus se spiritualiteit. Verder wil dit die proses van geloofsvorming manipuleer deur morele kodes - 'n mag van buite - af te dwing, eerder as om van binne te vernuwe en te groei. Indien goeie gedrag die antwoord is op die probleme van die wêreld, is verlossing uiteindelik onnodig. Die wêreld het dan eerder beter opvoeding en opleiding, politieke hervorming, meer inligting en meer mag nodig (Peterson 2005:146).

4.5 Sektarisme

Sectarianism involves deliberately and willfully leaving the large community, the “great congregation”, that is featured so often in the Psalms, the whole company of heaven and earth, and embarking on a path of special interests with some others, whether few or many, who share similar tastes and concerns (Peterson 2005:240).

Sektarisme is 'n verwydering van 'n deel uit die geheel. Daar is nie altyd fout met die deel op sigself nie, maar los van die geheel verloor dit die konteks wat dit benodig om sin te maak en betekenis te hê. Die gevolg is die verskraling van die deel.

Sektarisme is 'n algemene verskynsel en bedreiging binne geloofsgemeenskap. Dit ondermyn die karakter van die geloofsgemeenskap wat deur die Drie-eenheid gemodelleer word.

4.6 'n Dualistiese wêreldbeskouing

'n Gewilde tendens binne die Christelike geloofstradisie is die omarming van 'n dualistiese wêreldbeskouing (Bosch 1991:264-273). Ek verstaan dit as die neiging om twee realiteite in die wêreld te wil onderskei: 'n geestelike realiteit en 'n sekulêre realiteit. Die eerste het gewoonlik te doen met alles wat onsigbaar is, terwyl die tweede vergestalt word deur die fisiese werklikheid. Die eerste sluit die dimensie van die siel in en die tweede die dimensie van die vlees. Ek reken 'n mens sou ook kon sê dat 'n dualistiese wêreldbeskouing God se storie van verlossing wil vergeestelik. Dit slaag daarin om die werk van God los te maak van die werklikhede van die geskiedenis en ons huidige konteks en beperk dit tot 'n innerlike, persoonlike dimensie; ons verhouding met God (Wright 2007:224).

Hierdie neiging het verreikende implikasies vir spiritualiteit, aangesien geloof nooit ten volle “geplaas” word nie. Geloof word nie gekontekstualiseer nie en die realisering van die roeping om God se koninkryk binne hierdie realiteit 'n groter werklikheid te maak gebeur nie.

4.7 Die sekularisasie van spiritualiteit

'n Verdere hedendaagse tendens binne die speelveld van spiritualiteit is die sekularisasie daarvan, wat daarop neerkom dat God nie meer in die definisie daarvan herken word nie: “For most people it conveys no sense of the life of God: Spirit of God, Spirit of Christ, Holy Spirit” (Peterson 2005:29). Waar “spiritualiteit” aanvanklik gebruik is met verwysing na die werk van die Gees in die lewens van gelowiges word dit nou gebruik om 'n energie te beskryf waartoe 'n mens in homself toegang het. Hiermee word spiritualiteit ontwortel van sy oorsprong en lewenskragtigheid.

Die gesekulariseerde wêreld gebruik ander werkswyses om sy doel te bereik as dié van die evangelie. Peterson (2005:41) wys daarop dat gelowiges en die kerk hulself dikwels daarvan oortuig dat die gebruik van mag en geweld, posisie en status, geld en invloed, die beste wyse is om effektief en relevant te wees omdat dit die wêreld op sy “eie terme” ontmoet. Maar die gesekulariseerde wêreld se terme laat geen ruimte vir God, gebed en aanbidding, vergifnis en liefde, geregtigheid en genade nie. Spiritualiteit, geskei van God se bedoeling, bied nie blywende betekenis nie.

4.8 'n Kultuur van individualisme

Peterson is van mening dat 'n spiritualiteit van die “self” die kenmerk geword het van ons era (2005:243). Hierdie kultuur word gekenmerk deur selfgesentreerdheid, genoegsaamheid en selfontwikkeling. Dit reduceer spiritualiteit tot die behoeftes en voorkeure van die self.

'n Spiritualiteit wat fokus op die self ondermyn die karakter van missionale spiritualiteit op verskeie maniere. Dit kan getuig van 'n ervaring van verlossing in Christus, maar wil self die kapasiteit vir geloofsvorming probeer skep, sonder 'n afhanklikheid van God se Gees. Hierdie spiritualiteit maak 'n appèl op die karakter van Christelike liefde, maar sien nie raak hoe selektief daardie liefde omarm word nie. Die keuse van gelowiges met wie die reis van geloof gedeel word (indien enige) berus meestal op die vraag of dit vir die self voordeel inhou. Dit gaan dikwels gepaard daarmee om ander te misbruik tot bevoordeling van die self. Dit spreek vanself dat hierdie tipe spiritualiteit nie bevorderlik is vir geloofsgemeenskap nie. Dit is, dikwels onbewustelik, gemik op die bevordering van eie ambisie, eerder as dié van God se koninkryk.

Hierdie neiging gaan dikwels ook gepaard met 'n privatisering van geloof en 'n gepaardgaande passiwiteit teenoor die publieke lewe (Keifert 2009:25). 'n Self-spiritualiteit skuif die milieu van die geloof weg van geloofsgemeenskap na die private leefwêreld van die individu.

4.9 'n Kultuur van verbruik

Die omarming van 'n self-spiritualiteit lei tot 'n volgende tendens, naamlik die omarming van 'n verbruikerskultuur binne spiritualiteit (Hirsch 2006:109-112). Soos tipiese verbruikers vul baie gelowiges die “inkopiemandjie” van spiritualiteit met die “produkte” en “bestanddele” wat vir hulle aanloklik is of wat hul eie behoeftes bevredig, terwyl wesenlike elemente van spiritualiteit oorsien word.

Die dilemma hiermee is dat hierdie proses die verbruiker nooit gaan bevredig nie. 'n Nie-missionale spiritualiteit gaan nooit aan die verbruiker die ervaring gee dat sy lewe ten diepste betekenis het nie. Gevolglik word spiritualiteit 'n oneindige soeke na meer. Die gevaar is dat gelowiges selfs verslaaf kan raak aan die neiging om die hele tyd te soek na die volgende produk of program wat die vervulling gaan bied waarna hy soek. Verbruikerisme het 'n uiters nadelige effek op 'n gelowige se Godbegrip, selfbegrip en kerkbegrip. Dit ondermyn sy vermoë om God se wil te kan onderskei en roeping te kan ontdek.

Die verbruik word nie beperk tot spiritualiteit nie, maar syfer deur na ander dimensies van 'n gelowige se lewe. Op hierdie wyse deurweek dit verhoudings, gesinslewe, gemeenskappe, organisasies, maatskappye en regerings se wêreldbeskouing. Dit dra by tot die vorming van die paradigma waarmee mense die wêreld en haar

hulpbronne benader. Die vrug van hierdie paradigma is die misbruik van ander en die skepping.

4.10 Geestelike afgestomptheid

Die begin van ons lewensreis sit ons op 'n trajek van ontdekking (Peterson 2005:51). Ons ontdek klank, vorm, kleur, tekstuur. As kinders raak ons verwonderd oor die klein wonders in die skepping. Ons word meegesleur deur die prosesse van fisiese, emosionele en intellektuele ontwikkeling en leer verken die wêreld op verskillende maniere. Ons ontdek dat ons binne verhoudings grootword en dat hierdie konneksies, of soms die gebrek daaraan, 'n vormende invloed op ons lewens het. Ons ontdek dat daar meer is aan hierdie realiteit as wat ons ooit in 'n leeftyd sal kan ondersoek en ontdek. Verwondering en 'n omarming van misterie is belangrike komponente van missionale spiritualiteit. Maar êrens langs die geloofspad verloor ons dikwels beide hierdie kapasiteite. Ons verloor die bewustheid van God se teenwoordigheid binne ons leefwêreld.

Daar kan baie redes hiervoor gegee word, maar Peterson (2005:123) is van mening dat ons werk baie hiermee te doen het: "...but mostly the lessening of wonder takes place as we develop in competence and gain in mastery over ourselves and our environment". Die fokus van die werkplek – kennis en bevoegdheid; bevordering en prestasie; 'n etos en kultuur van ongekwalfiseerde vooruitgang – bied dikwels nie 'n geskikte ruimte vir die kweek van misterie en verwondering nie.

Die subtiele skuif wat mettertyd in ons lewens gebeur as 'n gevolg van die konteks van werk is dat ons nie na ons eie lewens (werk) kyk deur die bril van wat God doen nie, maar dat ons na God kyk deur die bril van wat óns doen. God se beweging word verskraal tot dié van 'n medewerker aan óns inisiatief en beweging. Ons begin God gebruik. Peterson beskou dit as 'n vorm van afgodery – om God te misbruik eerder as om Hom te aanbid (2005:124).

4.11 Gnostisisme

Vanuit Peterson se beskrywing van Gnostisisme herken ek in heelwat van bogenoemde tendense 'n gnostiese element. Gnostisisme is 'n verdraaide beskouing van spiritualiteit wat reeds in die vroeë kerk teenwoordig was. Philip Lee het hierdie tendens bestudeer en wys op vyf elemente daarvan wat spiritualiteit op verskeie maniere besmet (Peterson 2005:61-62):

- i. Gnostisisme werk met 'n diep gewortelde meta-fisiese vervreemding. Hiervolgens is die skepping 'n indringer, het dit geen rol te speel in spiritualiteit nie en behoort dit vermy te word.

- ii. Daar is 'n geheime kennis (*gnosis*) wat ons kan red van die hopeloosheid van die skepping, maar nie almal het daartoe toegang nie. Dit kan egter verkry word deur die ontwikkeling van die regte geestelik "aptitude".
- iii. Die strategie vir oorlewing is om te ontsnap van die wêreld na jouself. Dit sluit ook in om te ontsnap van die God van die skepping.
- iv. Elke persoon wat hierdie geheime kennis besit en bogenoemde leefwyse omarm, maak deel uit van 'n elitistiese groep mense, elkeen op sy beurt self goddelik.
- v. Elke persoon besit die vryheid om self tegnieke, idees en stories te omarm wat hom in staat stel om hierdie leefwyse te kweek. Hierdie vryheid is die hoogste gesag waartoe 'n mens toegang kan kry.

Die gees van Gnostisisme vorm sonder twyfel die grondslag van verskeie wanopvattinge wat vandag binne spiritualiteit sigbaar is.

4.12 Samevatting

Hierdie tendense bevestig die probleemstelling dat spiritualiteit ontwortel geraak het van sy oorsprong. Die samelewing se bewustheid van transendensie gee op verskeie maniere aanleiding tot 'n subjektiewe inkleding van spiritualiteit. Die genoemde tendense is ongetwyfeld sigbaar en herkenbaar in die tydsgees van vandag. Dit is moontlik bemoedigend om te ontdek dat die meeste van hierdie tendense ook herkenbaar is deur die eeue heen, selfs binne die storie van die Ou en Nuwe Testament. Dit is ewe bemoedigend om te ontdek dat die aard en karakter van missionale spiritualiteit die toets van die tyd deurstaan het. Dit bied na my mening steeds, soos tóé, 'n raamwerk waarbinne die wanopvattinge binne spiritualiteit in perspektief geplaas kan word en herbelyning kan word met die aanvanklike bedoeling daarvan.

'n Omvattende en grondige perspektief op die aard en karakter van missionale spiritualiteit is wesenlik vir hierdie herbelyning. Die volgende hoofstuk staan in diens hiervan deurdat dit in gesprek gaan met die hipotese van die studie, naamlik dat missionale spiritualiteit 'n gelowige nooi en bemagtig tot die deelname aan 'n proses van geloofsvorming.

Hoofstuk 5 Missionale spiritualiteit en geloofsvorming

5.1 Doel van die hoofstuk

Die hipotese van hierdie studie is dat missionale spiritualiteit 'n gelowige nooit tot deelname aan 'n proses van geloofsvorming, geloofsgemeenskap en sosiale transformasie. Hierdie hoofstuk sal aandui dat dit kenmerkend is van missionale spiritualiteit dat God die inisiatief neem in die geestelike groei van 'n gelowige, oftewel geloofsvorming. Die hoofstuk sal ook aandui watter invloed die aard en karakter van missionale spiritualiteit het op 'n gelowige se deelname aan geloofsgemeenskap. Die normatiewe taak van die studie kom dus hier ter sprake, spesifiek ten opsigte van die kwessie van geloofsvorming.

Geloofsvorming word verstaan as die voortdurende proses van groei na die beeld van Christus. Die lewe en boodskap van Christus word die maatstaf vir geloofsvorming, en 'n lewenswyse van geloof en liefde die gepaste respons van 'n gelowige op die *missio Dei*. God betrek dus die gelowige as deelnemer by die proses van geloofsvorming, wat die gelowige se hele lewe as fokus het. Geloofsgewoontes is die intensionele aksies waaraan gelowiges deelneem ten einde te groei in hul bewustheid van God se teenwoordigheid, asook hul vermoë om God se wil en bedoeling te onderskei.

5.2 God neem die inisiatief

5.2.1 Die roeping van die dissipels

Daar is vroeër verwys na Jesus se roeping van die dissipels as 'n aanduiding daarvan dat die inisiatief van missionale spiritualiteit aan God behoort. Hierdie insident beklemtoon egter ook 'n belangrike perspektief ten opsigte van geloofsvorming. Binne die kultuur van Jesus se tyd was 'n dissipel 'n student wat 'n rabbi gevolg het met die oog daarop om as self as 'n rabbi opgelei te word. Een van die vereistes hiervoor was dat hulle hulself aan die Torah moes onderwerp. 'n Kenmerk van Jesus se boodskap was egter dat hy as leermeester die plek van die Torah ingeneem het. Hy het van sy dissipels 'n gehoorsaamheid aan sy gesag vereis bo dié van die Torah. Die implikasie hiervan is dat Jesus se dissipels nie net sy studente word nie, maar ook sy dienaars. Hy is nie net hulle leermeester nie, Hy word ook hulle Here. Die roeping as dissipels behels dus gehoorsaamheid aan Jesus se boodskap en die navolging van sy voorbeeld. Hierdie roeping behels 'n voortdurende proses van groei - 'n proses van geloofsvorming (Bosch 1991:38).

5.2.2 Jesus bied die konteks

Jesus se geboorte en dood kulmineer in sy opstanding. Op 'n soortgelyke wyse kulmineer ons lewens, ons geboorte en sterfte, in Jesus se opstanding: "Aangesien

julle saam met Christus uit die dood opgewek is..." (Kol.3:1), "Deur sy groot liefde het Hy ons wat dood was as gevolg van ons oortredings, saam met Christus lewend gemaak." (Ef.2:5), "...en nou is dit nie meer ek wat lewe nie, maar Christus wat in my lewe" (Gal.2:20). Die waarde van hierdie tekste lê daarin dat dit die storie van Jesus se opstanding verweef met die taal van persoonlike en gemeenskaplike deelname. Hierdie deelname kan beskryf word as 'n voortdurende proses van groei in verhouding met God deur Christus. Die opstanding is nie 'n insident wat eenmaal gebeur het nie. Dit gebeur steeds en voortdurend in die lewens van gelowiges wanneer God in hul werk en lewe skep, verlossing bring en gemeenskap bewerk deur die werk van Christus.

Dit is dus Christus wat die inhoud van geloofsvorming begrens. Bosch (1991:388) haal vir Schweizer aan om hierdie begrensing in die lewens van volgelinge van Jesus meer konkreet te maak:

It means that the disciples walk with him, eat with him, listen to what he says and see what he does, are invited with him into houses and hovels, or are turned away with him. They are not called to great achievements, religious or otherwise. They are invited as companions to share in what takes place around Jesus. They are therefore called not to attach much importance to themselves and what they accomplish or fail to accomplish, but to attach great importance to what takes place through Jesus and with him.

Daar is reeds aangedui dat Jesus in sy bediening aanspraak gemaak het op 'n gesag bo dié van die Torah. Die "decisive principal of action" vir 'n dissipel van Jesus was dus gehoorsaamheid aan Christus. Hierdie beginsel het Paulus en ander in die vroeë kerk geïnspireer om nuut te dink oor die roeping van gelowiges en die verantwoordelikheid wat dit meebring. Die roeping tot 'n verhouding met God word vanselfsprekend 'n roeping tot gehoorsaamheid en geloofsvorming. Geloofsvorming word nou nie meer gemeet aan die onderhouding van die wet nie, maar aan die gehoorsame navolging van Jesus. Moltmann beskryf dit soos volg:

The central place of the Torah in late Jewish apocalyptic is ... taken by the person and the cross of Christ. The place of life in the law is taken by fellowship with Christ in the following of the crucified one. The place of the self-preservation of the righteous from the world is taken by the mission of the believer in the world (Bosch 1991:35).

Die maatstaf van geloofsvorming sou dus nie meer lê in een of ander vormgodsdienst, onnadenkende liturgiese handeling of fundamentalistiese toepassing van geloofsoortuigings nie. Die twee groeperinge in die vroeë kerk, naamlik die *hebraoi* (die Aramees-sprekende Joodse Christene) en die *hellenistai* (die Grieks-sprekende Joodse Christene), sou die verskillende benaderings teenoor die Torah uitbeeld. Die Hebreërs het hul oortuigings rakende geloof in Jesus op só wyse geïntegreer dat

hulle lojaal gebly het aan die bepalings van die Torah. Die Helleniste het egter 'n groter paradigmaskuif gemaak en gevolglik daarvan oortuig geraak dat hul ervarings van die beweging en leiding van die Gees voorrang moes kry bo die eise van die Torah, asook dié van die tempelkultus. Bosch (1991:43) wys daarop dat die Helleniste in hierdie verband dieselfde gesindheid en perspektief as Jesus teenoor die Torah en die tempel aangeneem het.

5.2.2.1 Aflegging

Peterson beskou Markus 8:27-9:9 as 'n oorgangstekes wat bepalend is vir ons deelname aan die lewe van verlossing op 'n wyse wat kongruent is met Jesus se lewe en dood. Hierdie teks vertel twee stories. Die eerste storie is 'n uitnodiging tot 'n vorm van aflegging: "As iemand agter My aan wil kom, moet hy homself verloën, sy kruis opneem en My volg, want wie sy lewe vir homself wil behou, sal dit verloor; maar wie sy lewe vir My en die evangelie verloor, sal dit behou" (Mark. 8:34). Die tweede storie is die beskrywing van die verheerliking van Jesus op die berg.

Peterson herken in die eerste storie 'n asketiese element wat missionale spiritualiteit kenmerk en ons deelname definieer: "We are not simply *told* that Jesus is the Son of God; we not only *become* beneficiaries of his atonement; we are invited to die his death and live his life with the freedom and dignity of participants" (2005:199). God skenk aan die mens die vryheid van keuse en dus van deelname. Hierdie vryheid van keuse is, binne die konteks van die skepping, uniek aan die mens. God het die mens geskep met die opdrag om sy skepping te "bewerk en op te pas" (Gen. 2:15). Saam met hierdie taak kom egter ook die volgende voorskrif: "16 Die Here God het die mens beveel: 'Van al die bome in die tuin mag jy eet soos jy wil, 17 maar van die boom van alle kennis mag jy nie eet nie'" (Gen. 1). Hierdie opdrag veronderstel die kapasiteit van vryheid by die mens. Die mens kan "ja" of "nee" sê. Missionale spiritualiteit nooi gelowiges om "nee" te sê vir die "death-procrastinating, death-denying practices of a culture that by obsessively pursuing life under the aegis of idols and ideologies ends up with a life that is so constricted and diminished that it is hardly worthy of the name" (2005:196). Die keuse om Jesus te volg lei gelowiges saam met Hom op 'n reis wat lei na sy dood, asook die keuse om te sterf aan dít wat hul verhinder om 'n lewe van betekenis te omarm.

5.2.2.2 Verwondering

Peterson (2005:197) herken in die tweede storie 'n estetiese element wat ook kenmerkend is van missionale spiritualiteit. "Daar het toe 'n wolk gekom wat sy skaduwee oor hulle laat val het; en uit die wolk het daar 'n stem gekom: 'Dit is my geliefde Seun. Luister na Hom'" (Mark. 9:7). Hierdie ervaring van die dissipels is vir Peterson 'n beskrywing van die "beauty" wat in Jesus se teenwoordigheid te vind is. Geloofsvorming is om bewustelik ja te sê vir 'n geloofsraamwerk waarbinne ons

verwonderd raak oor die teenwoordigheid van die Drie-eenheid in ons lewens en die betekenis wat dit bied.

5.2.3 Die werk van die Gees

Jesus se boodskap oor die koninkryk van God was dat dit beide 'n toekomstige realiteit is, sowel as een wat reeds gerealiseer het. 'n Belangrike aspek van die gerealiseerde werklikheid is die oortuiging dat geloof 'n transformerende effek het op 'n gelowige: "Iemand wat aan Christus behoort, is 'n nuwe mens. Die oue is verby, die nuwe het gekom" (2 Kor. 5:17). 'n Belangrike aspek van die toekomstige realiteit is die feit dat 'n gelowige steeds getransformeer gaan word: "Julle moenie aan hierdie sondige wêreld gelyk word nie, maar laat God julle verander deur julle denke te vernuwe. Dan sal julle ook kan onderskei wat die wil van God is, wat vir Hom goed en aanneemlik en volmaak is" (Rom. 12:2). Vir Paulus is die Gees van God die lewegewende en lewensveranderende krag wat hierdie transformasie moontlik maak: "Ons word al meer verander om aan die beeld van Christus gelyk te word. Die heerlijkheid wat van ons uitstraal, neem steeds toe. Dit doen die Here wat die Gees is" (2 Kor. 3:18). Geloofsvorming is God se inisiatief en word verwesenlik in die lewens van gelowiges deur die teenwoordigheid en werking van God se Gees.

5.3 'n Uitnodiging tot deelname

Uit die omskrywing van missionale spiritualiteit volg dit dat missionaliteit begrens word deur God se beweging; sy "mission" van inkarnasie in Jesus en die uitstorting van sy Gees. Dit is 'n spiritualiteit – 'n bewustheid, soeke en beliggaming – wat gefokus is op die lewe van Jesus en die beweging van die Gees. Die aandrang dat God drie persone is; Vader, Seun en Gees – God inherent in gemeenskap – het tot gevolg dat God "emphatically personal" is (Peterson 2005:304). Aangesien God 'n persoonlike God is, openbaar Hy homself op 'n persoonlike wyse aan die mens en word ons persoonlik betrek. Die appèl wat die Triniteit maak is dat hierdie relasionele God ons deelname verwelkom.

5.3.1 Die hele lewe as fokus van geloofsvorming

Die karakter van missionale spiritualiteit bied 'n raamwerk waarbinne geloofsvorming gebeur en het betekenisvolle implikasies vir ons deelname daaraan. Jesus se boodskap oor die koninkryk behels "the expression of God's caring authority over the whole of life" (Bosch 1991:35). Aangesien God se heerskappy alles-omvattend is, is 'n gelowige se hele lewe die fokus van deelname aan die *missio Dei*. Dit neem standpunt in teen enige reduksionistiese of dualistiese beskouing van realiteit waardeur die omvang van God se aktiwiteit beperk word.

'n Belangrike implikasie hiervan is die herkenning van die werk van die Gees binne die alledaagse. 'n Goeie voorbeeld is die Gees se rol in die "conceptualization" van Jesus. Alhoewel daar 'n misterieuse en bo-natuurlike dimensie is aan die werk van

die Gees, word die menslike aspekte wat daaraan verbonde is, nie ontdruk nie. Jesus word gebore as mens en beleef die volledige spektrum van menslikheid. 'n Gees-verwerkte lewe verhef ons nie tot een of ander metafisiese status wat die menslike, fisiese, alledaagse aspekte van die lewe kan vermy nie. Missionale spiritualiteit herken God se teenwoordigheid binne elke dimensie en fisiese werklikheid van die mens se bestaan. Daar is niks in die lewe “that is inaccessible to or incapable of holiness” (2005:269). Die gewone omstandighede van ons werklikheid is die speelveld waarbinne God ons vorm om sy beeld te reflekteer en die bedoeling van sy koninkryk te soek.

Everything that comes into view in Genesis 1-2 is lived out in the person of Jesus among men and women like us and under the conditions (sunshine and rain, buying and selling, birth and death, sickness and oppression, sex and religion – whatever) in which we live (Peterson 2005:86).

5.3.2 'n Respons van geloof en liefde

Peterson ontdek in die Johannes evangelie twee woorde wat vir hom 'n gepaste respons tot die *missio Dei* bied. Hierdie woorde beweeg ons tot deelnemers aan die skeppingswerk van God. Dit is die werkwoorde “glo” en “liefhê”.

When we believe we respond embracingly to what we cannot see, the things of heaven. Belief is worked out in a life of worship and prayer to God, Father, Son, and Holy Spirit. When we love, we respond embracingly to what we can see and touch and hear, the things of earth. Love is worked out in lives of intimacy and care among the people in our families and neighborhoods and workplaces (2005:108).

Liefde is die respons wat kongruent is tot 'n gelowige se identiteit in Christus. Wanneer Jesus gekonfronteer word met die vraag oor die grootste gebod, antwoord Hy soos volg: “37 Jy moet die Here jou God liefhê met jou hele hart en met jou hele siel en met jou hele verstand. 38 Dit is die grootste en die eerste gebod. 39 En die tweede, wat hiermee gelyk staan, is: Jy moet jou naaste liefhê soos jouself” (Mat. 22). God kan nie op 'n onpersoonlike of abstrakte wyse geken word nie. Die regte kennis oor God of die regte gedrag teenoor God is geen waarborg van liefde teenoor God nie. Die deelname wat missionale spiritualiteit eis is 'n verhouding met God waarbinne 'n gelowige groei in liefde tot Hom en ander. Die groei na die tipe liefde wat Jesus aan gelowiges kom modelleer, is 'n stadige proses, maar nietemin een waaraan God Homself verbind in die lewe van 'n gelowige.

Liefde gee aan 'n gelowige identiteit, maar ook 'n doel: “This is who you are, your identity, *loved by God*. But being loved is not all there is to it. Being loved creates a person who can love, who *must* love. Getting love is a launch into giving love” (Peterson 2005:328).

5.3.3 Die aard van geloofsvorming

Daar is reeds aangedui dat Jesus se identiteit bepalend is tot 'n grondige begrip van geloofsvorming. Wanneer Jesus sê: “Ek is die Weg, die Waarheid en die Lewe” (Joh. 14:6), maak Hy nie net 'n stelling oor die wese van Christelike spiritualiteit nie. Dit is ook 'n aanduiding van die wyse waarop missionale spiritualiteit beliggaam behoort te word. Die woordspeling in Engels is effektief: Jesus is die “Way”, maar daar is ook 'n sekere “way” van lewe wat kongruent is met wie Hy is en waartoe Hy ons roep. Die wyse waarop ons dit doen moet kongruent wees met die einddoel van ons roeping; die middele moet kongruent wees met die doel:

After assimilating just what it is that God has done and is doing in salvation and creation, this the most difficult and at the same time the most important thing to embrace in the Christian life: that we become willing participants not only in *what* God does, but in the *way* he does it (Peterson 2005:298).

Peterson maak 'n sterk appél vir 'n gesindheid wat rekening hou met beide wát 'n gelowige doen, asook met die wyse waarop dit gedoen behoort te word. Hy kies vir die begrip “fear-of-the-Lord” (2005:40). Hierdie is 'n begrip waarvan die betekenis nie verstaan kan word deur die ontleding van die samestellende woorde nie. Die begrip as geheel beskryf 'n tipe gesindheid en ingesteldheid waarbinne missionale spiritualiteit kan gedy. “Vrees-vir-die-Here” vra van 'n gelowige om die fokus te plaas op God, en nie op die self nie: “We deliberately interrupt our preoccupation with ourselves and attend tot God, place ourselves intentionally in sacred space, in sacred time, in the holy presence – and wait” (2005:41).

Hierdie respons vra van 'n gelowige om tot stilstand te kom, te luister en bewus te raak van die misterie van God se teenwoordigheid en beweging. Die kapasiteit vir 'n omarming van “vrees-vir-die-Here” word gekweek deur die toepassing van geloofsgewoontes.

5.3.4 Geloofsgewoontes as 'n vorm van deelname

Geloof en liefde word in 'n gelowige se lewe gekweek deur intensionele en bewustelike aksies wat 'n ruimte skep vir 'n vennootskap met God. Hierdie aksies staan bekend as geloofsdissiplines, maar ek kies om die term “geloofsgewoontes” te gebruik as 'n beskrywing daarvan.

Geloofsgewoontes se doel om 'n bewustheid van God te kweek. 'n Bewustheid van God se teenwoordigheid en beweging in 'n gelowige se lewe lê die basis daarvoor om te onderskei hoe om in liefde en geloof te reageer. Geloofsgewoontes het ook ten doel om 'n gelowige te kondisioneer tot 'n aktiewe respons op God se beweging. Ek gaan aandag gee aan 'n paar fundamentele geloofsgewoonte wat kongruent is met missionale spiritualiteit en wat gelowiges bemaagtig tot deelname aan geloofsvorming.

5.3.3.1 Sabbat

Die Hebreeuse woord vir Sabbat, *shabbat*, het geen direkte godsdienstige of geestelike betekenis nie. Dit beteken letterlik: “Stop, hou op doen, rus” (Peterson 2005:110). Dit vra van ’n gelowige om stil te bly, om op te hou doen waarmee hy besig is, om niks te sê of te doen nie, om net ’n oomblik asem te haal. Sabbat se waarde lê daarin dat dit gelowiges herinner aan die orde van die inisiatief binne spiritualiteit. Deur niks te doen nie ontdek hy weer dat dit God se energie en inisiatief is waardeur die lewe gebeur waaraan hy bevoorreg is om te mag deelneem.

In die skeppingsverhaal word Sabbat aan ons voorgehou binne die konteks van werk. God werk vir ses dae lank en voltooi sy werk. Eers dan kom die Sabbat. Sabbat en werk staan nie teenoor mekaar nie, maar vul mekaar aan as deel van ’n groter geheel. Die implikasie hiervan is dat Sabbat slegs verstaan kan word in verhouding met werk, en dat werk nie op ’n gepaste wyse verstaan kan word in isolasie van Sabbat nie. “There is more to work than work – there is God: God in completion, God in repose, God blessing, God making holy” (2005:116).

Werk is ’n wesenlike deel van die konteks van die meeste mense se lewens, en daarom is dit noodsaaklik dat geloofsvorming binne die werkplek kan groei. ’n Gelowige ontnem die werkplek van betekenis wanneer hy nalaat om die Sabbat te onderhou. Sonder ’n bewustheid van God in die werkplek word werk ’n doel opsig self. Peterson is van mening dat hierdie neiging die gevaar loop om van werk ’n afgod te maak; iets wat die gelowige kan beheer en waarbinne sy eie ego die bepalende realiteit word (2005:116). Sonder Sabbat word werk die primêre realiteit waardeur ’n gelowige gedefinieer word, wat daartoe lei dat hy sy bewustheid van God verloor, en gevolglik ook sy vermoë om God se wil en bedoeling te onderskei.

Sabbat lê volgens Peterson (2005:117) die basis van ’n gepaste respons teenoor die *missio Dei*:

But I don’t see any way out of it...We must stop running around long enough to see what he (God) has done and is doing. We must shut up long enough to hear what he has said and is saying. All our ancestors agree that without silence and stillness there is no spirituality, no God-attentive, God-responsive life.

Die kapasiteit wat die onderhouding van Sabbat in ’n gelowige se lewe bou is die vermoë om sy respons tot God, sy werk, in perspektief te plaas met God se werk. Sabbat stel ’n gelowige in staat om deel te neem aan die voltooiing van die skepping in sy lewe. Maar dit vra dat hy lank genoeg stilstaan, stilbly en luister, om van God bewus te raak en in verwondering te reageer (Peterson 2005:117). Sabbat lê die basis vir deelname aan die *missio Dei*.

5.3.3.2 Aanbidding

Peterson trek 'n verband tussen aanbidding en Sabbat. "God's creation rhythms, brought to completion in the Sabbath rest commands, are reproduced in our lives through acts of worship in a structure and place and time that enable our participation" (2005:113). Aanbidding skep dus 'n ruimte waarbinne 'n gelowige van God bewus kan word (rus), waarbinne God, deur sy Gees, in hom kan werk (skep) en hom kan beweeg tot deelname (werk). Peterson plaas klem op die gebruik van gestruktureerde samekomste van aanbidding deur te wys op 'n tendens wat herkenbaar is in vele beskawings, waargeneem oor duisende jare: "... (it) connects world-making, that is, creation, with temple-building, which serves worship. Creation and the ordering of the world is over and over again associated with the building of a place of worship and the ordering of worship in it" (2005:112). Die oprigting van plekke van aanbidding is 'n wyse vir die mens om deel te neem aan en 'n verlengstuk te word van God se skepping.

Israel en die vroeë kerk het hierdie tendens omarm en het Sabbat onderhou deur weeklikse byeenkomste van aanbidding in gemeenskap met mekaar. Peterson herken in aanbidding 'n wesenlike werk vir hoe om Sabbat te onderhou; gelowiges kry dit die beste reg deur 'n plek van aanbidding te besoek, te deel in geloofsgemeenskap en te sing en te luister na God. Die erediens het die potensiaal om 'n gelowige bewus te maak van God se teenwoordigheid en om God se wil ook die strewe van sy eie wil te maak. "When we walk out of the place of worship we walk with fresh, recognizing eyes and a re-created, obedient heart into the world in which we are God's image participating in God's creation work" (2005:113).

5.3.3.3 Gebed

Gebed is 'n respons op God. Dit is egter nooit die eerste woord nie, maar altyd 'n respons op die Woord se werk in ons lewens deur die Gees (Peterson 1987:45). Peterson bevestig die waarde van gebed as geloofsgewoonte (2005:272):

"If the Holy Spirit – God's way of being with us, working through us, and speaking to us – is the way in which continuity is maintained between the life of Jesus and the life of Jesus's community, prayer is the primary way in which the community actively receives and participates in that presence and working and speaking".

Gebed is die spontane respons van 'n geloofsgemeenskap en die medium waardeur 'n gemeenskap hulself bewustelik teenwoordig maak voor God.

5.3.3.4 Die Woord

Peterson (2005:181) wys op die relevansie van die narratiewe kunsvorm waarbinne die Bybel geskryf is. Die Bybel hou missionale spiritualiteit aan ons voor deur stories

te vertel van gewone mense se reis met God. Storie is 'n medium wat deelname bewerk. 'n Storie word nie in die eerste plek verstaan nie, maar betree. Om tyd met die Woord te spandeer is 'n wesenlike gewoonte binne missionale spiritualiteit, aangesien dit gelowiges nooi om 'n storie te betree wat groter is as hulself. Hul word ingenooi in die Storie van God – die storie van die skepping, verlossing en geloofsgemeenskap.

Gelowiges gaan voortdurend gekonfronteer word met die versoeking om missionale spiritualiteit te definieer aan die hand van leerstellinge en morele kodes. Sonder 'n gereelde blootstelling aan die Woord loop gelowiges die gevaar om hulself te isoleer van die konkrete en aktiewe teenwoordigheid van God (2005:182). Interaksie met die Woord het telkens die potensiaal om van gelowiges deelnemers te maak aan die beweging van God.

5.3.3.5 Ritueel

Rituele is geloofsgewoontes wat 'n objektiewe raamwerk van betekenis skep wat nie afhang van die bydrae van die gelowige nie. “As we think and act sacramentally we learn to believe (Peterson 2005:108).” Rituele bevestig sekere geloofswaarhede en maak 'n gelowige 'n deelnemer van 'n groter realiteit, sonder dat dit van die persoon verwag om die spesifieke werklikheid op die gegewe oomblik te verstaan of persoonlik te ervaar.

Rituele bewaar die misterie van missionale spiritualiteit en beskerm dit teen rasonale verskraling. Peterson wys daarop dat die middele van missionale spiritualiteit dikwels onkonvensioneel, kontra-kultureel en vreemd is vir iemand wat deur 'n ander bril na die wêreld kyk as dié van missionaliteit. Binne missionale spiritualiteit is dit egter sulke gewoontes wat gelowiges aan hul geloofstradisie en mekaar bind. “A ritual is a way of preserving continuity of action and integrity of language across time and among peoples of various habits and understandings, predispositions and inclinations” (Peterson 2005:205).

Die nagmaal

Die nagmaal is vir Peterson die “focal practice” wat 'n gelowige in staat stel om op 'n gepaste wyse te reageer op verlossing. “The primary thing that we do in the world of salvation, is to receive the body and blood of Christ in the Supper” (2005:201). Voor 'n gelowige enige iets doen, moet hy eers ontvang wat God in Christus vir hom doen en gedoen het. Dit gebeur telkens met die ontvangs van die tekens van die nagmaal. Die nagmaal is dus 'n herinnering daaraan dat missionale spiritualiteit gegrond is in “nie-doen-nie”, maar eerder daarn om die inisiatief en beweging van God te herken en daarop te reageer. “By grounding ourselves in not-doing we gain time and space to realize that there is far more being done to us than we will ever comprehend” (Peterson 2005:202).

5.4 Samevatting

Dit lê aan die hart van missionale spiritualiteit dat Jesus die inisiatief neem binne die geloofsvorming van 'n gelowige. Jesus se uitnodiging tot dissipelskap nooi mense tot 'n persoonlike respons van 'n verhouding met God. Navolgingskap van Christus maak egter nie van gelowiges passiewe volgelingen nie, maar deelnemers van sy opstandingslewe. Hierdie deelname kan beskryf word as 'n voortdurende proses van geloofsvorming. Geloofsvorming behels 'n lewenswyse van geloof en liefde, waarbinne 'n gelowige groei in gehoorsaamheid aan die boodskap en voorbeeld van Christus. Aangesien God se heerskappy alles-omvattend is, is 'n gelowige se hele lewe - ook die gewone omstandighede van sy werklikheid – die milieu waarbinne God 'n gelowige vorm om sy beeld te reflekteer en die bedoeling van sy koninkryk te soek.

Geloofsvorming vra soms van 'n gelowige om sekere prioriteite neer te lê en ander op te neem. Dit vra andersyds van 'n gelowige om te groei in sy bewustheid van God se teenwoordigheid, ten einde die kapasiteit te bou vir die onderskeiding van God se wil. Geloofsgewoontes is die intensionele aksies waaraan gelowiges deelneem ten einde te groei in hul bewustheid van God se teenwoordigheid, waardeur kapasiteit gebou word vir die onderskeiding van God se beweging en bedoeling.

Geloofsgewoontes soos die onderhouding van Sabbat skep 'n basis vir 'n gelowige om te leef met 'n groter bewustheid van God, wat die oorweldigende realiteit van werk in 'n gelowige se lewe telkens in perspektief plaas. Aanbidding skep 'n ruimte waarbinne 'n gelowige van God bewus kan word, waarbinne die Gees in hom kan werk en hy beweeg kan word tot deelname aan die *missio Dei*. Die gewoontes om tyd met God se Woord te spandeer is 'n kragtige gewoonte, aangesien dit 'n gelowige betrek as deelnemer van 'n groter storie. Rituele dien 'n soortgelyke doel, en is veral effektief aangesien dit 'n objektiewe raamwerk van betekenis skep wat die gelowige se subjektiewe ervaringsmomente troef. Gebed is op sy beurt altyd 'n gepaste respons tot 'n gelowige se bewustheid van die *missio Dei*.

Die deelname aan 'n proses van geloofsvorming is egter nie die enigste respons wat God van 'n gelowige verwag nie. Die implikasies wat missionale spiritualiteit het vir deelname aan geloofsgemeenskap word in die volgende hoofstuk ondersoek.

Hoofstuk 6 Missionale spiritualiteit en geloofsgemeenskap

6.1 Doel van die hoofstuk

Die hipotese van hierdie studie is dat missionale spiritualiteit 'n gelowige nooi tot deelname aan 'n proses van geloofsvorming, geloofsgemeenskap en sosiale transformasie. Hierdie hoofstuk sal aandui dat dit kenmerkend is van missionale spiritualiteit dat God die inisiatief neem in die vorming van geloofsgemeenskap. Die hoofstuk sal deurlopend aandui watter invloed die aard en karakter van missionale spiritualiteit het op 'n gelowige se deelname aan geloofsgemeenskap. Die normatiewe taak van die studie kom dus in hierdie hoofstuk ter sprake, spesifiek ten opsigte van die kwessie van geloofsgemeenskap.

God neem die inisiatief in die vestiging van geloofsgemeenskap. God skep die mens met die kapasiteit vir gemeenskap. God roep 'n volk om Hom te dien. Jesus roep 'n gemeenskap van dissipels om Hom te volg. Die Bybel vertel die verhaal van hoe God mense roep en versamel as 'n gemeenskap van gelowiges. 'n Verbondenheid met Christus impliseer 'n verbondenheid aan geloofsgemeenskap. Missionale spiritualiteit nooi gelowiges tot wederkerige verhoudings binne 'n geloofsgemeenskap wat die eenheid en liefde van die Triniteit reflekteer. Gelowiges kan hul verbondenheid aan geloofsgemeenskap bewustelik ontwikkel deur die beoefening van geloofsgewoontes.

6.2 God neem die inisiatief

6.2.1 Die skepping

Missionale spiritualiteit hou daarmee rekening dat God die energie agter die skepping is. God is die eksklusiewe subjek van al vyf en dertig werkwoorde wat in die Genesis weergawe van die skepping gebruik word (Peterson 2005:84). God skep nie net die aarde, die lig en donker, die plante en diere en die mens nie. God skep ook verhouding. Intimiteit tussen die mens gebeur deurdat God in die skeppingsverhaal verklaar: "Dit is nie goed dat die mens alleen is nie. Ek sal vir hom iemand maak wat hom kan help, sy gelyke" (Genesis 2:18). Peterson (2005:80) wys daarop dat die eerste woorde wat die Bybel van die mens weergee, woorde van intieme herkenning en intieme verhouding is: "Hierdie keer is dit een uit myself, een soos ek" (Gen. 2:23). God het in die mens die kapasiteit geskep vir gemeenskap, vir verhouding.

6.2.2 God en Israel

God se roeping van die volk Israel is 'n voortsetting van sy inisiatief in die vorming van geloofsgemeenskap. "They have only become a people because of God's intervention" (Bosch 1991:17). God het gekies om Homself aan 'n gemeenskap van mense te openbaar, wat impliseer dat 'n beduidende komponent van gelowiges se

kapasiteit om 'n greep te kry op God se identiteit, opgesluit lê binne geloofsgemeenskap. Peterson beskou Deuteronomium as die basisteks vir die vorming van Israel as geloofsgemeenskap. Dit is 'n lering aan die volk oor die implikasies daarvan om binne die raamwerk van skepping en verlossing as 'n gemeenskap te leef.

Die res van die Bybel ken nie die begrip van 'n self-gedefinieerde gelowige nie. Dit vertel grotendeels die verhaal van die vorming van die gemeenskap van die volk van God. Hieruit maak Peterson die volgende afleiding: "But holy living, resurrection living, is not a self-project. We are a *people* of God and cannot live holy lives, resurrection lives, as individuals" (2005:244). Geloofsgemeenskap is nodig ten einde missionale spiritualiteit ten volle te beliggaam.

6.2.3 Die roeping van die dissipels

Die sentraliteit van dissipelskap binne die evangelie van Matteus is reeds uitgelig. Bosch (1991:73) verwys na Bornkamm se stelling dat dissipelskap vir Matteus 'n ekklesiologiese konsep is. Dit word bevestig deur die wyse waarop Matteus die woord "dissipel" gebruik. Hy beperk nie die gebruik van die woord tot die twaalf dissipels alleenlik nie. Die toepassing van die woord word uitgebrei om ook die dissipels in Matteus se eie tyd en gemeenskap (ongeveer die jaar 80 n.C) in te sluit.

Die eerste dissipels word egter ten alle tye in die gebruik van die woord veronderstel. Die implikasie is dat die twaalf dissipels vir Matteus prototipes word van die kerk, wat voortgesit word elke keer wanneer 'n nuwe volgeling van Jesus toegevoeg word tot die *ekklesia*. Hierdie voortsetting word ook veronderstel in die opdrag van Matteus 28:19 om dissipels te gaan "maak". Daar is dus vir Matteus geen skeiding of diskontinuiteit tussen die era van Jesus en die era van die latere geloofsgemeenskappe, die kerk, nie. "Every disciple follows the Master, but never alone; every disciple is a member of the fellowship of disciples, the body, or no disciple at all" (Bosch 1991:74).

Alhoewel daar 'n belangrike verband tussen kerk en dissipelskap is, bestaan daar vir Matteus ook 'n spanning. Die ideaal is dat elke lidmaat van 'n kerk ook 'n egte dissipel sal wees, maar dit is duidelik dat Matteus blootgestel is aan geloofsgemeenskappe waar dit nie die geval is nie. Hierdie oortuiging word bevestig wanneer Matteus sy hoorders herinner dat daar soms ook onkruid in die koringland is (13:24-30); dat daar soms onbruikbare vis in die treknet van God se koninkryk gevang word (13:47-50); dat sommige gelowiges hul rug op geloof keer wanneer hulle in versoeking kom en dat ander soms swig voor die versoekings van die wêreld (13:20-22) Bosch (1991:82).

Die implikasies van die deelname aan geloofsgemeenskap vir 'n dissipel word begrens deur die persoon van Jesus.

6.2.4 Jesus bied die konteks

Die aard en karakter van geloofsgemeenskap word geanker in die Persoon, die werk en die lewe van Christus. Jesus se opstanding bekragtig uiteindelik die geloofsgemeenskap waarna Hy heenwys. Peterson beskou die opstanding as die finale kerugmatiese legkaart stukkie wat, tesame met die geboorte en dood van Jesus, lewe inisieer: "...for Jesus (and Paul interpreting Jesus) resurrection is primarily a matter of living in a wondrous creation, embracing a salvation history, and then taking our place in a holy community: *receive the Holy Spirit* (John 20:22)" (2005:231). Op dieselfde wyse as wat Jesus se geboorte ons betrek by die skepping en Jesus se dood ons betrek by die geskiedenis, betrek Jesus se opstanding ons as deelnemers van geloofsgemeenskap, die gemeenskap van die opstanding. Geloof in Jesus bied die toetrede tot geloofsgemeenskap. Dit is die verbondenheid met Christus wat aan gelowiges die basis bied vir verbondenheid met mekaar.

6.2.5 Die rol van die Gees

Die opstanding was die werk van die Gees; net so ook die opstandingsgemeenskap. Die uitstorting van die Gees deur die Vader en die Seun lei tot die vorming van geloofsgemeenskap. Die ontvangs van die Gees word die saambindende faktor in die eerste geloofsgemeenskap. Lukas se ekklesiologie, soos dit in Handeling na vore kom, bevestig hierdie oortuiging. Die werk van die Gees het daartoe gelei dat daar binne hierdie gemeenskap 'n merkwaardige verbondenheid bestaan het wat veral sigbaar was in die wedersydse aanvaarding tussen Jode en nie-Jode. Die verbondenheid was herkenbaar aan die inklusiwiteit daarvan, die gemeenskaplike maaltye en gesamentlike gebed.

6.3 Geloofsgemeenskap en die *missio Dei*

Daar is reeds genoem dat daar vir Matteus 'n kontinuïteit bestaan tussen die era van Jesus en die tyd en gemeenskap waarin Matteus homself bevind. Die kontinuïteit lê daarin dat dieselfde verhouding wat tussen Jesus en sy dissipels bestaan het, deurgedra word tot gelowiges in latere tye. Dit skep dus 'n kontinuïteit tussen die geskiedenis van Jesus en die era van die kerk. Dit beteken dat die dissipels vir wie Markus skryf ook God se koninkryk kan verwag (5:20). God is ook hulle Vader en hulle is kinders van God (5:9; 5:42) en van God se koninkryk (13:38). Hulle is ook die sout van die aarde en die lig van die wêreld (5:13). Hulle is inderdaad ook broers (5:22, 23,47; 18:15, 21, 35; 23:8) en selfs dienaars van mekaar. Hierdie kontinuïteit skep vir Matteus 'n betekenisvolle onderlinge verbondenheid tussen die volgelinge van Jesus.

Peterson vind in Lukas/Handeling 'n parallel tussen die storie van Jesus en dié van die geloofsgemeenskap. Die storie van Jesus eindig nie met Jesus nie, maar word voortgesit in die gemeenskap van Jesus se dissipels: "God's salvation, which became articulate, visible, and particular in Jesus, continues to be articulate, visible,

and particular in the men and women who have been raised to new life in him, the community of the resurrection" (2005:267). Hierdie gedagte word versterk deurdat hy ook 'n parallel sien tussen die storie van Jesus se verlossing en dié van die verlossing van Israel uit Egipte. Beide verhale kulmineer in die vestiging van geloofsgemeenskap.

Die diskoers in Johannes 13-17 bevestig verder dat die werk wat in Christus se lewe sigbaar was, oorgedra word aan die geloofsgemeenskap. Jesus bevestig dat sy volgelinge die werk wat Hy begin het, sal voortsit: "Dit verseker Ek julle: Wie in My glo, sal ook die dinge doen wat Ek doen; en hy sal nog groter dinge as dit doen, omdat Ek na die Vader toe gaan" (Joh. 14:12). Dit is ook sy gebed dat die gemeenskap van dissipels wat Hy agterlaat die eenheid sal reflekteer wat tussen Hom en die Vader bestaan: "Ek bid dat hulle almal een mag wees, net soos U, Vader, in My is en Ek in U..." (Joh. 17:21). Jesus self trek die verband tussen sy gestuurdheid deur die Vader en die gestuurdheid van sy volgelinge deur Homself: "Soos U My na die wêreld toe gestuur het, het Ek hulle ook na die wêreld toe gestuur..." (Joh. 17:18). Die diskoers is in wese 'n vereniging van die lewe wat Jesus saam met sy dissipels gedeel het en die lewe wat hulle voortaan in sy afwesigheid gaan leef.

Dit is duidelik dat geloofsgemeenskap nie die einddoel van missionale spiritualiteit is nie, maar eerder 'n middel tot God se doel van die realisering van sy koninkryk deur die geloof en gehoorsame liefde van gelowiges. Geloofsgemeenskap is gelykertyd ook 'n simbool van die gerealiseerde koninkryk van God.

6.4 'n Uitnodiging tot deelname

6.4.1 Ontvang wat jy reeds is

God se uitnodiging aan gelowiges tot deelname aan geloofsgemeenskap het 'n unieke karakter. Vanuit Paulus se perspektief ontvang gelowiges 'n duidelike roeping: "They have to conduct themselves according to what they are in Christ" (Bosch 1991:166). Gelowiges kies nie om deel te word van geloofsgemeenskap nie. Op grond van die opstanding van Jesus is elke gelowige reeds deel van sy liggaam. Die ontvangs van die Heilige Gees realiseer verhoudings tussen die gelowige en broers en susters van wie hy nie voorheen bewus was nie.

Paulus se teologie ondersteun hierdie perspektief op geloofsgemeenskap. Vir Paulus is die versoening en transformasie wat kenmerkend is aan 'n ontmoeting met God nie 'n gebeurtenis wat slegs op die individuele gelowige betrekking het nie. God se geskenk van geregtigheid (Rom. 3:21-31) is die inisiatief wat 'n individu nie net aan God bind nie, maar ook aan 'n geloofsgemeenskap. Missionale spiritualiteit veronderstel met ander woorde 'n inherente verbondenheid met geloofsgemeenskap. Die woorde "self", "self-help", "doen-dit-self" is nie geskikte byvoeglike naamwoorde vir die woord "Christen" nie. "Any understanding of salvation

that separates us from others is false and sooner or later cripples our participation in what God in Christ is doing in history, saving the world" (Peterson 2005:211).

Die wyse waarop gelowiges deelneem aan geloofsgemeenskap is dus eerstens om die "alreeds-karakter" van geloofsgemeenskap te erken en te omarm. Dit is nie 'n maklike realiteit om te omarm binne 'n kultuur wat skepties staan teenoor godsdienstige affiliasie nie, en waarbinne 'n self-spiritualiteit floreer nie. Maar 'n keuse vir geloofsgemeenskap bevorder 'n kultuur van interafhanklikheid, waardeur 'n teologie van outonomie teengewerk word. Bosch (1991:362) wys twee faktore uit wat bevorderlik sal wees hiervoor, en wat na my mening inherent is aan 'n keuse vir geloofsgemeenskap:

- Die mens moet weer die onmisbare waarde van oortuiging en verbintenis ontdek. Mense het nodig om hulself te verbind aan een of ander oortuiging, asook om uitgedaag te word in hul oortuigings. Die tipe verdraagsaamheid wat mense hierteen beskerm is nie 'n gesonde tendens in ons samelewing nie.
- Die samelewing het nodig om nabyheid, interafhanklikheid en simbiose te herwin. Daar is 'n sielkunde van apartheid wat moet plek maak vir 'n epistemologie van deelname. Die "ek-generasie" moet vervang word met 'n "ons-generasie".

6.4.2 Die mekaar-karakter van geloofsgemeenskap

Benewens die feit dat geloofsgemeenskap die karakter van "alreeds" openbaar, is daar egter ook 'n "nog-nie" dimensie aan geloofsgemeenskap. Hierdie dimensie word gerealiseer wanneer gelowiges binne geloofsgemeenskap in verhouding met mekaar leef.

Geloofsgemeenskap word nie gedefinieer deur die behoeftes van die groep of selfs dié van individue binne die groep nie. Dit word gedefinieer deur wie God is, deur die karakter van die *missio Dei* en God se ideaal van die realisering van sy koninkryk. Daarom gee God aan geloofsgemeenskappe 'n raamwerk waarbinne hulle die kondisies kan leer ken wat noodsaaklik is vir die vorming van gemeenskap. Peterson (2005:253) wys daarop dat die tien gebooe, oftewel die *tien woorde* soos die Hebreeuse teks daarna verwys, hierdie raamwerk aan Israel gebied het. Die tien woorde bestaan uit twee dele. Die eerste gedeelte stel die "God-conditions" vir geloofsgemeenskap aan die orde, terwyl die tweede gedeelte die "human-conditions" uitlig wat kenmerkend behoort te wees aan geloofsgemeenskap. Die uitnodiging aan gelowiges is om hierdie verbondenheid aan geloofsgemeenskap te realiseer deur te leef met 'n gerigtheid op ander.

Hierdie gerigtheid op ander kry in die Nuwe Testament konkreet gestalte. Dit behels 'n oproep tot verhoudings van wederkerigheid met ander in die geloofsgemeenskap. Paulus beskryf hierdie verhoudings byvoorbeeld deur die gebruik van familiêre taal. Binne sy briewe vind ons die gereelde gebruik van begrippe soos "vader",

“kind/kinders” en veral “broer/broers”. Dit bevestig dat die *ekklesia* die primêre plek van behoort is vir die lede daarvan. Jesus se boodskap eggo die oproep aan die gelowige om die mekaar-karakter van geloofsgemeenskap te erken en aktief daaraan mee te werk om een van die partye te wees wat impliseer word in die begrip “mekaar”:

- Julle moet mekaar ook liefhê (Joh. 13:34)
- Julle behoort ook mekaar se voete te was (Joh. 13:14)
- Moet mekaar nie veroordeel nie (Rom. 14:13)
- Aanvaar mekaar (Rom. 15:7)
- Verdra mekaar in liefde (Ef. 4:2)
- Laat ons ook na mekaar omsien...(Heb. 10:24)
- Praat mekaar moed in en versterk mekaar (1 Tes. 5:11)
- Leer en onderrig mekaar met alle wysheid (Kol. 3:16)
- Dra mekaar se laste... (Gal. 6:2)
- Wees gasvry teenoor mekaar...(1 Pet. 4:9)
- Sing onder mekaar geestelike liederes (Ef. 5:19)

Wanneer gelowiges hulself verbind aan verhoudings wat hierdie dimensie van God se bedoeling reflekteer, word geloofsgemeenskap ’n simbool van die gerealiseerde koninkryk van God. “The church is a proleptic reality, the sign of the dawning of the new age in the midst of the old, and as such the vanguard of God’s new world” (Bosch 1991:169).

6.4.3 ’n Liefdesgemeenskap

Liefde teenoor mekaar is nie opsioneel binne ’n geloofsgemeenskap nie, maar ’n opdrag van God: “23 En dít is sy gebod: Ons moet in sy Seun, Jesus Christus, glo en ons moet mekaar liefhê ooreenkomstig die gebod wat Hy ons gegee het.” God se uitnodiging aan die gelowige tot geloofsgemeenskap is ook ’n oproep tot liefde. Liefde lê die fondasie vir die identiteit van ’n geloofsgemeenskap. Gelowiges kan hul rol binne gemeenskap slegs verstaan vanuit hul identiteit as skepsels van die God van liefde, en hul identiteit as wedergeborenes op grond van die liefde van Christus. “We learn how to love by being loved. Love is not built into our genes” (Peterson 2005:327).

Liefde vra vir deelname. “Every act of love requires creative and personal giving, responding, and serving appropriate to – context specific to – both the person doing the loving and the person being loved” (Peterson 2005:327). As gevolg van die unieke en spesifieke konteks binne elke geloofsgemeenskap, kan die implikasies van liefde vir ’n gelowige nie in detail uitgespel word nie. Elke gelowige word genooi om, in navolging van die voorbeeld van Christus, te onderskei watter liefdesdade ’n gepaste respons sal wees op die geskenk van God se liefde.

6.4.4 Die kompleksiteit van geloofsgemeenskap

'n Belangrike aspek vir 'n gebalanseerde deelname aan geloofsgemeenskap is die kwessie van 'n gelowige se verwagting daarvan. Baie gelowiges leef met 'n naïewe verwagting ten opsigte van die dinamika van verhoudings binne geloofsgemeenskap, wat daartoe lei dat hulle vinnig ontnugter word oor die realiteit daarvan en dikwels onttrek. Vanuit 'n studie van geloofsgemeenskappe in die Bybel maak Peterson waardevolle opmerkings hieroor (2005:241):

Community is intricate and complex. It consists of many people of various moods, ideas, needs, experiences, gifts and injuries, desires and disappointments, blessings and losses, intelligence and stupidity, living in proximity and in respect for one another, and believingly in worship of God. It is not easy and it is not simple.

Daar bestaan nie iets soos *utopia* binne geloofsgemeenskap nie. Die missionale karakter van die Drie-eenheid skep 'n ruimte waar mense, in gebrokenheid, hulself kan wees en hulself kan gee vir God binne verhoudings. Hierbenewens maak dit die deur oop vir 'n diverse samestelling binne so 'n gemeenskap. Dit is onvermydelik dat daar ook spanning, konflik en teenstrydige sienings binne geloofsgemeenskap gaan ontstaan.

The creation/salvation life isn't thinking about or talking about God, it is *living* God's gift of a free life of love in families and workplaces under conditions of difficulty, of failure, of disappointment, of heartbreak – conditions of sin and death (Peterson 2005:264).

Geloofsgemeenskappe word egter nie gedefinieer deur die konteks van sonde en gebrokenheid nie, maar deur die opstanding van Christus. God se genade is groter as die uitdagende werklikhede wat geloofsgemeenskappe soms in die gesig staar. 'n Omarming van geloofsgemeenskap bied dus aan 'n gelowige 'n geleentheid om te leer hoe geloof geleef word te midde van krisis, en nie net in die afwesigheid daarvan nie.

Die karakter van geloofsgemeenskap behels egter ook nie 'n verdraagsaamheid wat maar net alle verskille akkommodeer nie. Vir Paulus is geloofsgemeenskap 'n nuwe soort liggaam waarbinne menslike verhoudings getransformeer word. Die kerk word geroep om die missionale aard en karakter van God konkreet te maak deur die nuwe skepping van God te wees.

6.5 Geloofsgewoontes as 'n vorm van deelname

Daar is daarop gewys dat geloofsgemeenskap 'n realiteit is wat 'n gelowige op grond van God se genade kan betree. Dit word egter gelykertyd ook gerealiseer wanneer gelowiges in verbintenis tot ander gelowiges leef. Daar is gemeenskaplike

geloofsgewoontes wat 'n ruimte skep waarbinne gelowiges bewus kan raak van God se inisiatief en beweging, maar ook kan leer hoe om 'n gepaste respons daarop te kweek binne die konteks van geloofsgemeenskap.

6.5.1 Ritueel

6.5.1.1 Nagmaal

Die tekens van die nagmaal is 'n simbool van die verlossingswerk van Christus. Christus se werk van versoening is egter nie net gemik op die individuele gelowige nie, maar ook die geloofsgemeenskap. Daarom is die nagmaal ook 'n refleksie van gelowiges se gemeenskap met die Drie-eenheid.

Die sosiale konteks in die lewens van die Nuwe Testamentiese gelowiges was dié van verdeeldheid, maar Paulus is daarvan oortuig dat die verdeeldheid oorkom kan word. In 2 Korintiërs 10-11 voer hy 'n sterk argument ten gunste van die integrasie van ryk en arm deur middel van die gesamentlike viering van die nagmaal (Bosch 1991:169). Die versoeningwerk van Christus, waarvan die nagmaal 'n simbool is, penetreer ook geloofsgemeenskap: "...it leads to a new kind of body in which human relations are being transformed." Die nagmaal simboliseer die verbondenheid tussen gelowiges, selfs vanuit verskillende sosiale agtergronde, op grond van hul verbondenheid met Christus.

Die viering van die nagmaal is 'n ritueel wat verbondenheid bevestig. Die klem in die Bybel op die gemeenskaplike karakter van beide die Pasga en die nagmaal is 'n herinnering daaraan dat daar geen "solitary" Christene in die wêreld van verlossing is nie. Gemeenskaplike nagmaal verhinder gelowiges om van verlossing 'n self-projek maak, maar eerder om te ontdek dat die geloofsgemeenskap die arena is waarbinne 'n gelowige sy identiteit en basis vir geloofsvorming vind.

6.5.1.2 Die doop

Die eenheid en verbondenheid wat tussen gelowiges bestaan word gegrond in die feit dat hulle aan Christus behoort. Die doop is die simbool van hierdie verbondenheid aan God deur Christus. Daarom is die doop 'n belangrike simbool binne geloofsgemeenskap: "As we enter the community of the resurrection, holy baptism redefines our lives in Trinitarian terms" (Peterson 2005:303). Bosch oordeel dat die doop voortdurend 'n verandering bring in gelowiges se selfverstaan, asook hul die sosiale verhoudinge binne 'n geloofsgemeenskap. Dit skep, in Peterson se woorde, 'n "unforced presentness" waardeur 'n gelowige groei in liefde tot God en deelname aan geloofsgemeenskap.

6.5.1.3 Geloofsbelydenis

Daar is genoem dat die Tien Gebooie 'n besondere rol gespeel het in die geloofsgemeenskap van Israel, aangesien dit die voorwaardes neergelê het

waarbinne die volk as gemeenskap kon leef op 'n wyse wat kongruent is met God se wil. Die aanhef tot die Tien Gebooe, soos voorgehou aan die volk deur Moses (Deuteronomium 6), het egter ook 'n deurslaggewende rol daarin gespeel om die volk in staat te stel om op God gefokus te bly en lojaal aan Hom te leef (Peterson 2005:259). Hierdie belydenis ("creed") staan bekend as die *Shema*: "Luister, Israel, die Here is ons God, Hy is die enigste Here. 5 Daarom moet jy die Here jou God liefhê met hart en siel, met al jou krag" (Deut. 6:4). Binne 'n kultuur van politeïsme was die uitdaging van loyaliteit teenoor *Yahweh* 'n bepalende een. Maar hierdie belydenis het die volk Israel gefokus gehou op die realiteit van God se teenwoordigheid. Dit het die volk as gemeenskap gesentreer op hul identiteit en roeping as volk van God. Peterson wys daarop dat hierdie belydenis nie bloot 'n intellektuele instemming behels het nie, maar dat dit daarop dui dat Israel getuies was van hierdie God wie se naam hulle bely.

Die krag van 'n belydenis binne 'n geloofsgemeenskap lê daarin dat dit die gemeenskap van gelowiges nooi tot deelname deur getuies te word van dít wat hulle bely.

6.5.2 Gasvryheid

Die frekwensie van dade van gasvryheid in die Nuwe Testamentiese briewe dui daarop dat dit 'n "focal practice" geword het in die vroeë kerk vir die deelname aan God se werk van verlossing deur Christus. "Salvation, eucharistically defined in our worship, continues to be expressed and lived out in daily acts of hospitality" (Peterson 2005:212).

Die belangrikheid van gasvryheid was prominent in Jesus se lering en lewe, soos waargeneem kan word aan die wesenlike rol wat etes in Jesus se bediening gespeel het. Dit was een van die primêre mediums waardeur Jesus evangelisasie beoefen het. Die impak van gasvryheid lê daarin dat dit God se inklusiwiteit beliggaam en sy liefde konkreet maak aan vreemdelinge en vriende.

Vir Peterson raak die geloofsgewoonte van gasvryheid veral toeganklik wanneer dit verleng word tot die daaglikse maaltye wat kenmerkend is aan elke gelowige se lewe (2005:214):

Our continuing witness to and fear-of-the-Lord participation in the work of salvation is formed eucharistically around our kitchen tables. Daily meals with family, friends, and guests, acts of hospitality to every one, are the most natural and frequent settings for working out the personal and social implications of salvation.

Maaltye het egter sy sentraliteit verloor binne 'n kultuur van verbruik, produktiwiteit en vermaak. Gegewe die prominensie van etes in meeste gelowiges se lewens bied

dit steeds 'n ruimte waarbinne hulle in voeling kan bly met die wese van missionale spiritualiteit en kan deelneem aan die lewe van Christus.

Everything in our lives that takes place at the Lord's Table can, if we will, inform and shape our lives as we return to our kitchen tables. What is before us supremely in Jesus on the cross and in the Eucharist gets worked into the way we live with and for others, expressed in language as everyday as 'pass the cauliflower', or, as Jesus said in one of his most memorable salvation conversations, 'Give me a drink' (John 4:7) (2005:222).

'n Ete is die primêre wyse waardeur 'n gelowige voorsien word van sy fisiese behoefte aan kos, sy sosiale behoefte aan gesprek en intimiteit en sy kulturele behoefte aan die oordrag van tradisies. Dit is egter ook 'n wyse waarop hy 'n "sacrificial life" kweek. Elke tafel is 'n plek van gee en neem. Dis 'n herinnering dat alles wat 'n gelowige ontvang het – ook verlossing – genade is, waarop hy kan reageer deur gasvry te wees. Hierdie gerigtheid na buite en inklusiewe benadering tot die buitestaander het die potensiaal om 'n betekenisvolle impak te maak op die breër gemeenskap, deurdat dit 'n uitnodiging word tot liefdevolle verhoudings binne geloofsgemeenskap.

6.6 Samevatting

Die vorming van geloofsgemeenskap is God se inisiatief. God het die mens geskep met die kapasiteit vir gemeenskap. Die Bybel vertel die verhaal van hoe God mense roep en versamel as 'n gemeenskap van gelowiges. Die verbondenheid aan geloofsgemeenskap is dus nie vir 'n gelowige opsioneel nie, want die opstanding van Jesus bekragtig elke gelowige as 'n deel van sy liggaam. Missionale spiritualiteit nooi 'n gelowige tot 'n verbondenheid met medegelowiges, op grond van hul verbondenheid met Christus. Dit is 'n verbondenheid wat, volgens die voorbeeld van Christus, gemik is op wederkerige liefdesverhoudings.

Daar is individuele en gemeenskaplike geloofsgewoontes wat 'n ruimte skep waarbinne gelowiges kan leer wat dit beteken om as 'n geloofsgemeenskap te leef. Die ritueel van die doop is 'n geloofsgewoonte wat 'n gelowige oriënteer ten opsigte van sy selfverstaan binne 'n geloofsgemeenskap. Die ritueel van die nagmaal simboliseer die verbondenheid tussen gelowiges op grond van hul verbondenheid met Christus. Gemeenskaplike geloofsbelydenis het deur die eeue die doel gedien om 'n geloofsgemeenskap gefokus te hou hul identiteit en roeping. Die Nuwe Testamentiese getuigenis dui aan dat die geloofsgewoonte van gasvryheid 'n kenmerk geword het van die vroeë kerk. Daaglikse dae van gasvryheid word 'n uitnodiging aan die vreemdeling tot deelname aan geloofsgemeenskap, en dus gemeenskap met God.

Benewens die deelname aan 'n proses van geloofsvorming, asook geloofsgemeenskap, behels missionale spiritualiteit 'n derde dimensie van

deelname, naamlik dié van sosiale transformasie. Daarom mag geloofsgemeenskap nooit 'n doel op sigself word nie. Dit is telkens 'n middel is tot die doel van die realisering van God se koninkryk in lyn met die karakter van die *missio Dei*. Die volgende hoofstuk omskryf die deelname aan missionale spiritualiteit aan die hand van die deelname aan sosiale transformasie.

Hoofstuk 7 Missionale spiritualiteit en sosiale transformasie

7.1 Doel van die hoofstuk

Die hipotese van hierdie studie is dat missionale spiritualiteit 'n gelowige nooi tot deelname aan 'n proses van geloofsvorming, geloofsgemeenskap en sosiale transformasie. Hierdie hoofstuk sal aandui dat dit kenmerkend is van missionale spiritualiteit dat God die inisiatief neem in die transformasie van die wêreld. Die hoofstuk sal deurlopend aandui watter invloed die aard en karakter van missionale spiritualiteit het op 'n gelowige se deelname aan sosiale transformasie. Die normatiewe taak van die studie kom dus in hierdie hoofstuk ter sprake, spesifiek ten opsigte van die kwessie van sosiale transformasie.

Die hoofstuk sal aandui dat die *missio Dei* gefokus is op sosiale transformasie. Daar bestaan 'n onlosmaaklike verband tussen die bedoeling van die koninkryk van God, met sy agenda van versoening, verlossing en herstel, en die transformasie van die wêreld. Jesus se missie staan dus ook in diens hiervan en gee definisie aan die aard en karakter van sosiale transformasie. Die roeping tot die navolging van Christus betrek gelowiges as deelnemers van sosiale transformasie, binne die konteks van hul tyd en plek. Daar is 'n wesenlike korrelasie tussen 'n gelowige se deelname aan sosiale transformasie en 'n proses van geloofsvorming in sy lewe. Dieselfde korrelasie bestaan tussen die bedoeling en identiteit van 'n geloofsgemeenskap en God se inisiatief van die herstel van die wêreld.

Gelowiges en geloofsgemeenskappe benodig die kapasiteit van geloofs-onderskeiding ten voortdurend hul rol te verstaan in God se inisiatief van sosiale transformasie.

7.2 God se gerigtheid op sosiale transformasie

7.2.1 Sosiale transformasie en die koninkryk van God

Daar is 'n belangrike verband tussen sosiale herstel of sosiale transformasie en die ideaal van God se koninkryk. Die gerigtheid van die koninkryk op versoening, verlossing en herstel word toegespits op alle manifestasies van gebrokenheid binne die wêreld waarbinne ons leef. Bosch (1991:150) herken hierdie solidariteit in Paulus se denke en bevestig dat die kerk nie primêr die fokus is van God se verlossingswerk nie.

7.2.2 *Dikaiosyne*

Daar bestaan 'n relevante konneksie tussen die koninkryk van God en die konsep *dikaiosyne*, 'n begrip wat kenmerkend is aan die evangelie van Matteus. Die vertaling van *dikaiosyne* in Afrikaans en selfs Engels is problematies, aangesien dit

'n verskeidenheid van betekenismoontlikhede kan hê. Dit kan verwys na "justification" (God se genadewerk waardeur ons as regverdig "just" verklaar word en dus aanvaarbaar is voor God), of na "righteousness" ('n geestelike konsep: 'n eienskap van God of 'n eienskap wat ons van God ontvang), of na "justice" (mense se gedrag in verhouding tot ander, waardeur hulle vir die ander dít probeer bewerk waarop die ander geregtig is).

Bosch (1991:71) wys daarop dat die alternatiewe gebruik van die verskeie betekenismoontlikhede 'n wesenlike impak het op die interpretasie van Jesus se boodskap, soos onder andere duidelik word wanneer dit toegepas word op 'n teks soos die Bergrede. Die vierde lering (Mat. 5:6) lui soos volg: "Geseënd is dié wat honger en dors na wat reg is, want hulle sal versadig word." Die woordjie "reg" kan byvoorbeeld verwys na iemand wat honger en dors na (geestelike) "righteousness" en heiligheid, of na iemand wat begeer om te sien dat reg geskied teenoor die onderdrukte. Op dieselfde wyse kan dié wat "vervolg word omdat hulle doen wat reg is" (Mat. 5:10) verwys na diegene wat swaarkry vanweë hul geestelike toewyding ("righteousness"), óf omdat hulle die kant van die gemarginaliseerdes kies ("justice"). Die implikasies van 'n korrekte vertaling is ewe duidelik indien dit toegepas word op Matteus 6:33: "Nee, beywer julle allereers vir die koninkryk van God en vir sy *dikaïosyne*, dan sal Hy julle ook al hierdie dinge gee." Indien *dikaïosyne* met "righteousness" vertaal word, beteken dit dat die geestelike meer belangrik is as die materiële, en dat ons bloot ons prioriteite moet regstel (deur die geestelike bo die aardse probleme te plaas) ten einde God se seën te ervaar. Indien *dikaïosyne* egter vertaal word met "justice", is die implikasies dat Jesus van ons verwag om ons eie belange tweede te stel en prioriteit te gee aan die realisering van "justice" teenoor diegene wat die slagoffers is van ongunstige omstandighede in die samelewing. Dan is laasgenoemde wesenlik vir die realisering God se koninkryk en die ontvangs van sy seën, en dan word die wêreld die objek van 'n gelowige se deelname aan God se *dikaïosyne* (Bosch 1991:72).

Dit is 'n probleem met ons taal wat ons verhinder om die wye strekking van die betekenismoontlikhede van *dikaïosyne* in een woord te vevat. Bosch (1991:72) haal vir Crosby aan om aan te dui dat *dikaïosyne* in der waarheid twee dimensies bevat: 'n konstitutiewe en normatiewe dimensie. Die konstitutiewe dimensie vind ons in die volgende: "God justifying us, making us righteous and holy in his sight." Die normatiewe dimensie lê daarin dat God gelowiges roep om dieselfde "justice" wat hulle in Hom ervaar het, weer aan ander te bewys. Wanneer Jesus in Matteus sy dissipels oproep tot *dikaïosyne* is dit die tweede dimensie wat ter sprake kom, maar op só wyse dat die eerste dimensie "constitutive" bly.

Dikaïosyne is dus "...faith in action, the practice of devotion or, as Matthew 6:1 suggests, an act of right conduct before your Father; it is doing the will of God" binne die konkrete werklikheid waarbinne 'n gelowige leef (Bosch 1991:72).

7.2.3 Jesus en sosiale transformasie

Die begronding van missionale spiritualiteit binne die fisiese realiteit is in ooreenstemming met Jesus se eie verstaan van sy roeping en missie. Jesus se keuse van woorde tydens sy eerste publieke optrede in die evangelie van Lukas is van wesenlike belang:

Die Gees van die Here is op My omdat Hy My gesalf het om die evangelie aan armes te verkondig. Hy het My gestuur om vrylating vir gevangenes uit te roep en herstel van gesig vir blindes, om onderdruktes in vryheid uit te stuur, om die genadejaar van die Here aan te kondig. - Lukas 4:18

Hierdie woorde waarmee Jesus sy bediening beskryf is 'n aanhaling van Jesaja 58 en 61. Binne die konteks van Jesaja was hierdie 'n profesie aan ontnugterde Jode kort na die Babiloniese ballingskap. Die profesie het egter ook, as kritiek op die sosiale ongeregtighede in Juda, 'n kenmerkende sosiale konnotasie, wat reeds Jesus se intensie rondom die gebruik van die teks aandui. Bosch (1991:99) wys daarop dat "armes" dien as 'n versamelnaam wat omvattend is vir die ander vorme van ongelykheid, onderdrukking en siekte wat hier in Lukas en elders in die evangelie gebruik word. Jesus bevestig sy solidariteit met die hierdie groeperinge in die samelewing. Daarmee verbind hy Homself tot fundamentele sosiale veranderinge in die samelewing van sy tyd.

Vroeër in die studie is aangedui dat, binne die konteks van Jesus se leefwêreld, die bese verskeie vorme aangeneem het. Die bese is beleef as iets tasbaar. Daarom is dit nie vreemd dat Jesus godsdienstige taal gebruik wanneer hy gekonfronteer word met siekte, die besetting deur geeste en uitbuiting van armes – dus 'n konfrontasie met die bese - nie. Een van die begrippe wat gebruik word, en waarvan die betekenismoontlikhede gevolglik radikaal uitgebrei word, is die woord "redding". Aangesien die bese 'n verskeidenheid van manifestasies het, kry die begrip "redding" ook 'n verskeidenheid van moontlikhede en toepassings. "Verlossing/redding" (Grieks: *sozein*) word byvoorbeeld 18 keer deur die verskillende evangeliste gebruik binne die konteks van die genesing van siekes. Vir Lukas het verlossing dus verskeie dimensies: ekonomies, sosiaal, polities, fisies, sielkundig en geestelik (Bosch 1991:117). Sy evangelie wys daarop dat Jesus aandag gegee het aan die werklikhede binne die gemeenskappe waar hy bedien het – die situasie van die armes, die blindes, die gevangenes en die onderdruktes. Die evangelie kan volgens hom nie as *goeie nuus* beskou word indien gelowiges nie die werklik problematiese kwessies van die samelewing, sowel as dié van die randfigure in die samelewing, kan onderskei en aanspreek nie.

Daar is in Jesus se bediening geen spanning tussen die redding van sonde en sosiale transformasie nie, tussen die geestelike en die sosiale nie. 'n Verdere begrip wat 'n wyer toepassing kry binne hierdie beskouing is "vergifnis" (Grieks: *aphesis*). Dit

sluit 'n verskeidenheid van konsepte in: die bevryding van slawe, die kwytskelding van monetêre skuld, “eschatological liberation”, sowel as die vergifnis van sonde (Bosch 1991:105).

7.2.4 Die wêreld as die fokus van die *missio Dei*

Soos vroeër in die studie aangedui is, het die kerk se verstaan van die *missio Dei* verskeie fases van ontwikkeling deurgaan. Daar is mettertyd verstaan dat God se sending nie uitsluitlik op die kerk gemik is nie, maar dat dit veel wyer as die kerk strek om die hele wêreld in te sluit. Daarom kan die *missio Dei* beskryf word as 'n “beweging van God na die wêreld”, waarvan die kerk deel is. Missionale spiritualiteit veronderstel dat die wêreld die speelveld is van God se inisiatief en beweging. Roxburgh beskryf dit as volg: “Scripture roots us, physically and materially, in, for, with, alongside, and at times against the ordinary. The world the biblical texts propose is not about the selling or marketing of a product but the re-forming of a world in the midst of the ordinary” (2011:77).

Missionale spiritualiteit is nie algemeen of abstrak nie, maar is telkens nou verbonde met spesifieke tye, plekke en mense. Die lewe van Jesus demonstreer dat spiritualiteit ingebed word binne die begrensing van twee dimensies van die skepping, naamlik *tyd* en *plek*. “Never, impatient with the limitations of time, did Jesus slip through some time-warp and bypas the waiting. Never, chafing under the limitations of place, did Jesus replace the local with some generalized and ethereal spiritual ‘presence’” (Peterson 2005:107).

7.2.5 Die begrensing van tyd

Die skeppingsverhaal oriënteer ons met betrekking tot die geskenk van tyd. Alles wat God skep gebeur binne 'n bepaalde tyd en ritme. Tyd is bepalend tot ons lewens, tot 'n begrip van wie ons is en hoe ons leef, aangesien dit die medium is waarbinne ons bestaan. Daarom is tyd heilig (Peterson 2005:65); dis iets wat God in sy hand hou en waarmee Hy ons seën.

Missionale spiritualiteit sal tyddus eerbiedig as iets heilig. In teenstelling met 'n neiging om die *eindtyd* te verhef as die enigste tyd wat heilig is, verstaan missionaliteit dat *gewone tyd* die konteks bied waarbinne God voortdurend skep en beweeg. Dit is juis God se gerigtheid op die realisering van sy koninkryk in die eindtyd wat die *gewone tyd* vul met sin en betekenis. Missionale spiritualiteit soek nie net na 'n bewustheid van God binne tye van aanbidding en ander vorme van intieme konneksie met God nie, maar binne die gewone tye – die minute, ure en dae wat die konteks van ons lewens vorm en die medium bied waarbinne ons bewustelik leef. 'n Gelowige kan nie hierdie kondisies van die skepping ontwyk in sy poging om missionale spiritualiteit te omarm nie.

7.2.6 Die begrensing van plek

'n Belangrike implikasie van die kondisies wat missionale spiritualiteit veronderstel is die oortuiging dat God ons ontmoet waar ons is, nie waar ons graag wil wees nie. Sy teenwoordigheid infiltreer telkens die realiteit van die plekke waardeur ons lewens gedefinieer word. Die milieu van ons gewone lewens is die speelveld waarbinne God ons geloofsvorming bewerk en fasiliteer. "Until we understand this and embrace it, this *placing* of the action, this primacy of grounding in the personal and the ordinary, we will never be in a position to participate wholeheartedly in the main action of salvation" (Peterson 2005:151).

7.3 'n Uitnodiging tot deelname

Missionale spiritualiteit behels 'n erkenning van die gebroke werklikheid waarbinne gelowiges leef. Dit bied egter ook die bevestiging dat 'n gelowige reeds deel is van God se nuwe skepping (2 Kor. 5:17) en geroep word om aktief mee te werk aan die realisering daarvan. Op diselfde wyse as wat die Vader die Seun en die Gees na die wêreld gestuur het, word gelowiges ook gestuur om deel te neem aan God se "redemptive mission" (McNeal 2009:21). Bosch beskryf daarom die doel van die "Christian mission" as die transformasie van die werklikheid waarbinne gelowiges hul geloof leef (1991:xv). 'n Missionale gerigtheid gee aan geloof 'n dimensie van onvergenoegdheid. Dit weier om tevrede te wees met 'n gebroke werklikheid en is konsekwent daarop ingestel om daardie realiteit te transformeer, kongruent aan die gerigtheid van die *missio Dei*.

7.3.1 Die kontekstualisering van die *missio Dei*

Die uitdaging om aan te sluit by die *missio Dei* en op só wyse God se koninkryk konkreet te maak, is nie 'n eenvoudige een nie. Dit vra van dissipels van Jesus om, vanuit 'n ervaring van sy bemagtigende teenwoordigheid, die toekoms te antisipeer en 'n werklikheid te maak deur die transformasie van hul konteks. Dit is beide 'n inkarnasionele uitdaging, sowel as een van kontekstualisering. Beide word goed beskryf deur LaVerdiere en Thompson:

If we take the incarnation seriously, the Word has to become flesh in every new context. For this very reason the contemporary theologian's task is not really different from what the New Testament authors set out so boldly to do. What they did for their time, we have to do for ours. We too must listen to the past and speak to the present and the future (Bosch 1991:21).

Bosch (1991:58) beskryf hoe die gemeenskap aan wie Matteus skryf die uitdaging van kontekstualisering omarm het. Hierdie gemeenskap het Judea voor die aanvang van die oorlog verlaat en hulself waarskynlik in 'n oorwegend heidense area gevestig, moontlik Sirië. Tot op hierdie punt het hulle hul geloof beoefen binne die raamwerk van die Judaïsme en in isolasie van die uitbreiding van die Christelike

geloof onder heidene. Dit is te verstane dat die nuwe situasie waarbinne hul hulself bevind, groot uitdagings aan hierdie gemeenskap gestel het. Dit het hulle met baie vrae gelaat oor hul eie identiteit en dié van hul godsdiens. Bosch (1991:59) wys daarop dat Matteus sy boodskap op só wyse oordra dat hy hierdie gemeenskap wil bemagtig om 'n missionale karakter te ontwikkel binne die uitdaging van hul nuwe konteks. Hy wil hulle inspireer om bewustelik hul identiteit te vind as die *ekklesia* – die kerk van Christus. Dit beteken onder meer dat hy hulle aanmoedig om geleenthede raak te sien vir getuieis en diens teenoor ander. Op hierdie en ander maniere is hy besig om sy lesers voor te berei vir 'n missionale interaksie met hul leefwêreld.

Die navorsing van geskiedskrywers oor die vroeë kerk vorm 'n prentjie van die vroeë Christene se liefdevolle betrokkenheid by die armes, weduwees, weeskinders, siekes, mynwerkers, gevangenes en reisigers. Wat die eerste Christene gedoen het binne hul konteks word deur baie beskou as 'n sosiologiese onmoontlikheid, wat geval het buite die verwysingsraamwerk van die filosowe van daardie tyd. Die kerk was revolusionêr, nie omdat dit 'n protes van geweld was nie, maar vanweë die alternatiewe wat dit gebied het. Die alternatiewe kom neer op praktiese liefde en diensbaarheid, die uitleef van Jesus se boodskap en lering, binne die konteks van hul tyd.

Love is the most context-specific act in the entire spectrum of human behavior. There is no other single human act more dependent on and immersed in immediate context. Every act of love requires creative and personal giving, responding and serving appropriate to – context specific to – both the person doing the loving and the person being loved (Peterson 2005:327).

7.3.2 Die verband tussen geloofsvorming en sosiale transformasie

Daar is 'n wesenlike korrelasie tussen 'n gelowige se deelname aan sosiale transformasie en 'n proses van geloofsvorming in sy lewe. Hierdie verband word vervolgens ondersoek.

Bosch (1991:75) lei uit Matteus af dat dissipelskap relevant is tot medewerking in God se koninkryk. Navolging van Christus – missionale spiritualiteit – behels 'n solidariteit met Christus se missie, soos duidelik word uit Jesus se eie woorde in Matteus 10: “24 'n Leerling is nie hoër as sy leermeester en 'n slaaf nie hoër as sy eienaar nie. 25 'n Leerling moet tevrede wees as dit met hom gaan soos met sy leermeester, en 'n slaaf as dit met hom gaan soos met sy eienaar.” Rondom hierdie sentrale gedagte bou Matteus 'n hele aantal leringe uit wat almal met dieselfde oortuiging te doen het: wat vir Jesus geld, geld ook vir sy dissipels. Dissipelskap behels 'n verbintenis tot God se koninkryk: geregtigheid, liefde en gehoorsaamheid aan God se wil.

It is unthinkable to divorce the Christian life of love and justice from being a disciple. Discipleship involves a commitment to God's reign, to justice and love, and to obedience to the entire will of God. Mission is not narrowed down to an activity of making individuals new creatures, of providing them with 'blessed assurance' so that, come what may, they will be 'eternally saved'. Mission involves, from the beginning and as a matter of course, making new believers sensitive to the needs of others, opening their eyes and hearts to recognize injustice, suffering, oppression, and the plight of those who have fallen by the wayside (Bosch 1991:81).

Dit is ook vanuit Matteus se boodskap duidelik dat, om Jesus te volg, of om "by hom te wees", noodwendig ook 'n deelname aan sy missie behels. Die roeping van die dissipels is ook 'n roeping om gestuur te word. Dit behels nie bloot 'n intellektuele instemming tot Jesus se boodskap nie, maar dring die dissipels om sy getuies te word. Dit het, reeds in Jesus se leeftyd, behels dat Jesus aan sy dissipels die gesag gegee het om sy missie uit te voer en sy werk te doen, insluitend prediking, lering, evangelisasie, die uitdryf van geeste en die genesing van siekes. Die navolging van Jesus gebeur dus nie bloot ter wille van die navolging nie, maar ter wille van die deelname aan die realisering van God se koninkryk deur die transformasie van ons wêreld (Bosch 1991:81).

'n Deelname aan sosiale transformasie is die noodwendige gevolg van 'n proses van geloofsvorming waardeur 'n gelowige nader aan God groei.

7.3.3 Die verband tussen sosiale transformasie en geloofsgemeenskap

Daar is 'n soortgelyke verband tussen 'n verbondenheid aan geloofsgemeenskap en 'n deelname aan sosiale transformasie. Bosch (1991:16) wys daarop dat die omarming van Christus se missie vir die vroeë kerk veel meer was as 'n funksie – dit was die fundamentele uitdrukking van hul identiteit. Die geloofsgemeenskappe van die Nuwe Testament het hul bestaansdoel gevind in die missionale interaksie met die wêreld waarbinne hul geleef het, wat noodgedwonge daartoe gelei het dat hulle dit nodig gevind het om hul teologie te begin verwoord. Die vroeë kerk se teologie was onlosmaaklik verbonde aan die wyse waarop geloof tot uitdrukking gekom het in 'n lewenswyse van gehoorsaamheid aan God.

Paulus herken ook die verbondenheid tussen die kerk en sosiale transformasie. Die kerk is vir hom 'n teken van die *alreeds* en die *nog nie*. Dit is gelyktydig die plek waar gelowiges hul nuwe identiteit in Christus vier, maar hulself ook oopstel en voorberei vir die manifestasie van God se beloftes in die toekoms met betrekking tot die transformasie van die samelewing. Daarom word die kerk uitgedaag om nie die gerealiseerde eskatologie op haarself te rig nie, maar om dit toe te laat om die strukture van die samelewing te infiltrer. Die kerk mag nie toelaat dat sy 'n geïsoleerde gemeenskap word nie, maar behoort eerder die aanbreek van God se

koninkryk ook in die wêreld te herken, te bewerk en te vier (Bosch 1991:144). Die kerk is 'n gemeenskap bestaande uit “pockets of alternative lifestyle” wat só leef dat dit 'n impak maak op die samelewing. Hy moedig geloofsgemeenskappe aan om te leef as 'n “lig vir die wêreld” (Fil 2:15).

Latere geloofsgemeenskappe behoort nie te poog om bloot die strategie en model van die vroeë kerk na te boots nie, maar eerder om 'n kontekstuele uitdrukking daaraan te gee:

The Christian church is always in the process of *becoming*; the church of the present is both the product of the past and the seed of the future. For this reason, theology must not be pursued as an attempt to reconstruct the pristine past and its truths; rather, theology is a reflection on the church's own life and experience” (Bosch 1991:422).

Vanuit Matteus se perspektief vind gelowiges juis hul eie identiteit binne 'n geloofsgemeenskap wanneer hulle aan ander die realiteit van die nuwe lewe in God kommunikeer en hulself verbind tot die realisering daarvan.

7.3.4 Die aard van 'n gelowige se deelname

Die uitdaging om aan te sluit by die *missio Dei* en op só wyse God se koninkryk konkreet te maak, is nie 'n eenvoudige een nie. Gelowiges leef met die spanning van die “alreeds” en die “nog nie”. Ons weet dat ons pogings nie God se koninkryk ten volle gaan bring nie. Bosch (1991:35) herinner dat nie eens Jesus se aardse bediening dit gerealiseer het nie. Hy het God se koninkryk ingelui, maar dit nie tot volle uitvoering gebring nie. Daarom word kerk genooi om, soos Jesus, tekens op te rig van God se finale heerskappy. Wanneer ons aansluit by Jesus se gebed dat God se koninkryk sal kom, verbind ons onself daartoe om in die hede “approximations and anticipations” van God se koninkryk te vestig.

Die afleiding wat Peterson hieruit maak is belangrik vir ons verwagting rondom sosiale transformasie: “...to give up the notion that the Christian community, rightly and obediently lived, can somehow, if we just put our minds to it, be tarted up sufficiently to catch the admiring eye of the world” (2005:288). Sy argument is dat die storie van Israel, asook die storie van Jesus en die vroeë kerk, genoeg bewys lewer dat God se openbaring meer gereeld verwerp word as wat dit aanvaar word. Die geloofsgemeenskap is teengestaan of geïgnoreer deur elke prominente kultuur of samelewing waarbinne dit al ooit bestaan het: “...magnificent Egypt, fierce Assyria, beautiful Babylon, artistic Greece, political Rome, Enlightenment France, Nazi Germany, Renaissance Italy, Marxist Russia, Maoist China, and pursuit-of-happiness America” (2005:288). Die kerk het nog elke keer staande gebly te midde van hierdie realiteite, maar altyd as 'n minderheid, altyd marginaal tot die hoofstroom kultuur, en nooit statisties vreeslik indrukwekkend nie. Geld, status of mag is nie bepalend vir die invloed van die geloofsgemeenskap nie.

7.3.5 Die verband tussen sosiale transformasie en geloofsgewoontes

Die verband tussen die omarming van geloofsvorming en geloofsgemeenskap en die deelname aan sosiale transformasie is reeds aangedui. Die geloofsgewoontes wat 'n gelowige se deelname aan geloofsgroei en geloofsgemeenskap kenmerk, skep ook die ruimte waarbinne 'n gelowige kan onderskei hoe om deel te neem aan God se inisiatief ten opsigte van sosiale transformasie.

Geloofsgewoontes van stilte en refleksie groei in 'n gelowige 'n bewustheid van God, sy teenwoordigheid en sy beweging. Gewoontes van Bybel lees help 'n gelowige om voortdurend sy raamwerk van God se koninkryk uit te brei en daardeur God se roeping te ontdek. Gewoontes van geloofsgemeenskap skep 'n ruimte waar 'n gelowige saam met ander kan onderskei wat God se wil en bedoeling in sy lewe is. Op hierdie wyse staan geloofsgewoontes indirek in diens van sosiale transformasie. As 'n voorbeeld hiervan verwys Peterson na die Sabbat. Die motivering vir die onderhouding van die Sabbat hang eenvoudig saam met die soeke na geregtigheid: "...it prevents the stronger from exploiting the weaker, whether parents over children, employers over workers, even masters over horses and mules. Everyone is given a day to recover the simple dignity of being himself, herself, in the community without regard to use or function or status (2005:256)."

7.4 Samevatting

Missionale spiritualiteit dring daarop aan dat die wêreld die speelveld is van die *missio Dei*. Die begrip "verlossing" word in die Nuwe Testament toegepas op verskeie manifestasies van gebrokenheid: ekonomies, sosiaal, polities, fisies, sielkundig en geestelik. Op 'n soortgelyke wyse word die begrip "vergifnis" toegepas op die bevryding van slawe en die kwytstelling van skuld. Daar is in Jesus se bediening geen spanning tussen die tussen die geestelike en sosiale dimensies van sy boodskap nie. Jesus se verstaan van sy missie sluit die bediening aan armes in – 'n begrip wat as versamelnaam gedien het vir verskeie vorme van ongelykheid, ongeregtheid, onderdrukking en siekte. Jesus bevestig sy solidariteit met mense wat hierdie konteks deel en verbind Homself, en daarmee die koninkryk van God, tot fundamentele sosiale veranderinge in die samelewing van sy tyd.

Missionale spiritualiteit word begrond in die navolging van Christus. Dissipelskap is dus gerig op die realisering van die koninkryk van God, wat op sy beurt gerig is op die transformasie van die werklikheid waarbinne gelowiges hul geloof leef. Die transformasie word bewerk deur dae van praktiese liefde en diensbaarheid, wat die gevolg is van die onderskeiding van God se wil deur 'n gelowige en die gehoorsame handeling wat daardeur geïmpliseer word. Dit is hierdie gerigtheid wat gelowiges in staat stel om betekenis in hul lewens te vind.

Beide die deelname aan geloofsvorming en geloofsgemeenskap gebeur dus nie as 'n doel op sigself nie. Deelname aan sosiale transformasie is die noodwendige gevolg van 'n proses van geloofsvorming waardeur 'n gelowige nader aan God groei. 'n Geloofsgemeenskap se doel lê opgesluit in die missionale interaksie met sy sosiale konteks, in lyn met die agenda van God se koninkryk.

Die geloofsgewoontes wat 'n gelowige bemagtig tot groei en deelname aan geloofsgemeenskap, skep ook die basis vir die onderskeiding van God se wil ten opsigte van sy deelname aan sosiale transformasie.

Hoofstuk 8 Gevolgtrekkings van die studie

8.1 Inleidend

Die navorsingsvraag waarmee hierdie studie besig was, kom 'n laaste keer ter sprake:

Wat is die aard en karakter van missionale spiritualiteit? Hoe lyk 'n spiritualiteit wat vertrek vanuit die missio Dei as die teologiese epistemologiese basis?

Die hipotese van die studie was dat missionale spiritualiteit deelname aan die *missio Dei* behels op drie terreine:

- 'n Proses van persoonlike geloofsvorming
- Geloofsgemeenskap
- Sosiale transformasie

Hierdie hoofstuk wil aandag gee aan die pragmatiese taak van die studie en daarom die vraag vra: **Hoe kan ons reageer?**

Die studie het die breë lyne van missionale spiritualiteit uiteengesit en die implikasies ondersoek vir 'n spiritualiteit wat die *missio Dei* as vertrekpunt neem. Daar is aangedui dat 'n missionale spiritualiteit begrond word in en belyn word deur die beweging van die Drie-eenheid. Die Triniteit is beskryf as die inisiatief agter die skepping van die mens en die wêreld. Die Vader is die inisieerder van alle lewe. Die Seun neem die inisiatief in die verlossing van die mens. Die Gees vorm mense binne 'n gemeenskap. Hierdie beweging van die Drie-eenheid verklaar die werklikheid waarbinne die mens leef en sterf, werk en rus.

Aangesien missionale spiritualiteit gefokus is op die beweging en gerigtheid van die Triniteit, word die aard en karakter daarvan ook begrens deur wie God is en wat Hy doen. God roep die mens tot 'n verhouding met Hom. Hy versamel gelowiges as sy kerk. Hy vorm en bemagtig hulle om te groei in liefde en toenemend sy beeld te reflekteer. Dan stuur God die mens om sy koninkryk te realiseer op die plekke en tye wat hul lewens definieer. Deurlopend nooi God die mens om deel te neem aan die inisiatief van sy beweging. Daar is gevind dat 'n missionale spiritualiteit by uitstek 'n spiritualiteit van deelname is, en die hipotese is bevestig dat hierdie deelname gefokus word op die proses van geloofsvorming, die verbondenheid aan geloofsgemeenskap en die transformasie van die werklikheid waarvan die gelowige deel is.

Die pragmatiese vraag van die studie benodig egter aandag: **Hoe kan ons reageer?** Ek is van mening dat hierdie vraag nie genoegsaam beantwoord word slegs deur die bevestiging van die hipotese nie. Ons kan reageer deur deel te neem aan ons eie geloofsvorming, deur onself te gee in verhoudings binne 'n geloofsgemeenskap,

asook deur agente te word van sosiale verandering. Ek sal gevolgtrekkings maak oor die implikasies van missionaliteit op ons deelname binne elkeen van hierdie sfere. Maar die aard en karakter van missionale spiritualiteit vra na my mening ook vir 'n refleksie op die aard van ons respons, dus ons deelname. Die studie wys dat spiritualiteit vandag en deur die eeue heen blootgestel is aan 'n subjektiewe interpretasie daarvan. Alhoewel hierdie tendens die doel dien van 'n soeke na en konneksie met God, ondermyn dit maklik die aard en karakter van missionale spiritualiteit. Dit is wesenlik vir missionale spiritualiteit dat daar 'n kongruensie sal wees tussen die doel en die middele; tussen wat gelowiges glo en bely en die wyse waarop dit beliggaam word. Wat volg is 'n refleksie op die doel van missionale spiritualiteit, sowel as die middele wat kan dien as 'n gepaste respons. Ek wil poog om die aard van ons deelname te kwalifiseer deur riglyne, bakens of parameters te gee vir spiritualiteit. Hierdie bakens wil as't ware die pragmatiese vraag aanvul en vra: **Hoe kan ons verseker dat ons op 'n gepaste wyse reageer?**

8.2 Gevolgtrekkings van die studie

8.2.1 Die inisiatief behoort aan God

Hierdie diep oortuiging binne missionale spiritualiteit het die vermoë om menige gelowige se geloofsraamwerk ingrypend te verander. Dit het 'n bevrydende en bemagtigende effek op die geestelike lewe wanneer die implikasies hiervan deeglik verstaan en beliggaam word. Ek dink Peterson (2005:231) beskryf dit treffend: "It happens, we do not make it happen. The more we get involved in what God is doing, the less we find ourselves running things; the more we participate in God's work as revealed in Jesus, the more is done to us and the more is done through us."

Die studie toon aan dat hierdie konsep 'n sleutel is waarmee die misterie van missionale spiritualiteit telkens op 'n nuwe wyse ontsluit word. Gelowiges en gemeentes behoort hierdie waarheid op 'n gereelde basis te besoek en hulself af te vra: "Waarmee is God besig? Waar is Hy besig om die inisiatief te neem?" Hierdie vraag maak elke keer die deur oop vir 'n groter bewustheid van God se beweging. Indien gelowiges en geloofsgemeenskappe kan leer om hul energie te bely met dié van God se inisiatief, verhoog dit telkens die potensiaal vir missionale aksie binne elke nuwe en veranderende konteks waarbinne gelowiges hulself mag bevind.

Die hoop van missionale spiritualiteit lê opgesluit binne die geloofsoortuiging dat God nie net eenmaal inisiatief geneem het nie, maar dit telkens doen en weer sal doen.

8.2.2 Die implikasies van missionale teologie

Dat dit die beweging van die drie-enige God is, is bepalend vir 'n grondige verstaan van missionale spiritualiteit. Die Triniteit bied 'n raamwerk waarbinne 'n gelowige sin kan maak van die wêreld. Dit verklaar die werklikheid vanuit die realiteit van God se teenwoordigheid. Missionale spiritualiteit bied 'n holistiese raamwerk aan waarbinne

'n gelowige teologie en spiritualiteit kan plaas binne hierdie werklikheid, as 'n lewe in respons op God. Hierdie raamwerk dien verder as 'n bril waardeur die wanopvattinge en non-missionale tendense binne spiritualiteit in perspektief geplaas kan word en herbelyd kan word met God se bedoeling.

Ek is van mening dat missionale teologie onmisbaar is vir 'n gemeente om haar identiteit en roeping ten volle te kan verstaan. Die oortuiging dat God in sy wese missionêr is en dat die kerk se roeping daarin lê dat sy deelneem aan die *missio Dei*, is bepalend. Hierdie studie het missionale spiritualiteit omskryf as 'n teologiese spiritualiteit. Dit is na my mening van wesenlike belang dat gelowiges en geloofsgemeenskappe hulself daaraan verbind om deurlopend te groei in hul kennis van trinitariese (missionale) teologie, asook om die implikasies daarvan te onderskei en te beliggaam. Missionale teologie het nie slegs implikasies vir die wyse waarop gelowiges spiritualiteit omarm nie. Dit het ook implikasies vir die ekklesiologie – vir die wyse waarop gemeentes hulself struktureer en bestuur; vir die wyse waarop strategiese besinning gebeur; vir hul model van leierskap; ens. Die aard en karakter van missionale spiritualiteit behoort op 'n baie intensionele wyse deur te filter na elke dimensie van 'n gelowige en 'n gemeente se bestaan.

8.2.3 Geloofsonderskeiding

Die vertrekpunt van die *missio Dei* is dat die drie-enige God aktief besig is om sy koninkryk te realiseer in die wêreld. Die vraag na 'n gepaste respons op God se beweging voorveronderstel dat gelowiges en geloofsgemeenskap hierdie beweging kan herken. 'n Bewustheid van en 'n sensitiwiteit vir God se teenwoordigheid en inisiatief is na my mening kapasiteite wat dikwels by gelowiges ontbreek. Redes hiervoor kom in die studie na vore: wanpersepsies binne spiritualiteit; die afwesigheid van 'n missionale geloofsraamwerk; 'n tydsgees en kultuur wat nie ruimte skep vir stilte en refleksie nie; die afwesigheid van geloofsgewoontes; ens. Deelname aan die *missio Dei* vra egter vir die vermoë om God se beweging te kan herken en te kan onderskei hoe 'n gepaste respons daarop sou lyk.

Geloofsonderskeiding is dus van wesenlike belang vir die deelname aan God se beweging. Geloofsgemeenskappe wat bewustelik die kapasiteit bou vir onderskeiding verhoog die potensiaal vir deelname aan die *missio Dei* en die realisering van roeping in die lewens van gelowiges. Dit is daarom belangrik vir 'n gemeente om te reflekteer op die vraag: *Hoe ontwikkel gelowiges hul kapasiteit vir geloofsonderskeiding?* Dit vra vir 'n holistiese benadering waarbinne die gewoontes van geloofsvorming belangrike vaardighede skep vir bewustheid en onderskeiding. Op dieselfde wyse skep gewoontes van geloofsgemeenskap 'n ruimte waarbinne gelowiges saam met ander God se wil kan soek en kan onderskei. 'n Deelname en blootstelling aan missionale transformasie stel op sy beurt weer gelowiges bloot aan God se beweging en help hulle om te bewus te raak van dít waarmee God besig is.

Dit sal waarde hê vir 'n geloofsgemeenskap om hierdie organiese proses met meer intensie te bely.

Ek wil terug verwys na die waarde van Trinitariese teologie. Hierdie raamwerk gee ook rigting aan die proses van geloofsonderskeiding, aangesien die rol van elkeen van die drie persone helderder omskryf kan word. Dit stel 'n gelowige in staat om, vanuit 'n begrip van elkeen se fokus, die beweging van Vader, Seun en Gees te herken.

Afgesien daarvan om gelowiges se kapasiteit vir geloofsonderskeiding te groei, is dit ewe belangrik vir 'n geloofsgemeenskap om te leer hoe kollektiewe onderskeiding werk: *Hoe onderskei 'n geloofsgemeenskap saam met mekaar God se wil?* Hierdie vaardigheid is nie een wat natuurlik kom nie – dít het die reis van Stellenbosch Gemeente die laaste paar jaar uitgely. Maar weereens is dit van onskatbare waarde om die kapasiteit te bou vir kollektiewe onderskeiding. In hierdie opsig was die werk van Otto Scharmer (2009) vir ons van groot waarde, aangesien hy 'n teorie ontwikkel het (*Theory U*) wat die tegnologie van onderskeiding omskryf. Sy beskrywing van 'n leersiklus genaamd “presencing” is 'n uitstekende fenomenologiese beskrywing van die nuut ontluikende vaardigheid van geloofsonderskeiding (Venter & Hendriks 2011:236).

Geloofsonderskeiding lê die basis vir 'n organiese proses van deelname aan die *missio Dei*. Dit help gelowiges om te verstaan dat hulle, in terme van spiritualiteit, nooit gaan arriveer nie. Dit is ook nie moontlik om die uitkoms van die deelname aan missionale spiritualiteit te manipuleer, strategies te projekteer of te beheer nie. Binne 'n veranderende wêreld is God deurlopend besig om te werk vir die realisering van sy koninkryk. Die roeping van gelowiges en geloofsgemeenskappe is om deurlopend te onderskei wat 'n gepaste respons hierop sal wees.

Die kapasiteit vir geloofsonderskeiding is 'n onmisbare komponent van die wese en roeping van die kerk. Dit vra van gelowiges en geloofsgemeenskappe 'n verbintenis aan 'n lewenslange proses van deelname.

8.2.4 'n Spiritualiteit van deelname

Die studie het uitgely dat missionale spiritualiteit 'n spiritualiteit van deelname is. Peterson beskryf dit goed wanneer hy beide God se aktiewe teenwoordigheid in die wêreld, sowel as gelowiges se deelname, as volg verwoord:

God is never a non-participant in what He does...He is already active, enormously and incessantly active, creating and saving, healing and blessing, forgiving and judging...He was active in this way as Father, Son, and Holy Spirit long before we showed up on the scene, and He has clearly made it known that He wants us in on what He is doing. He invites our participation (Peterson 1991:305).

Om na God se beeld geskep te wees impliseer “to be summoned to participate in God’s overflowing perichoretic love - both within the Trinity and in the *missio Dei* with respect to the cosmos God has created. To be an Eikon means to be *in relationship* (McKnight 2007:21). Ons deelname word deurlopend in die Bybel beskryf deur die taal van vennootskap en verbondenheid met God. ’n Gelowige moet leer verstaan wat sý aandeel in hierdie vennootskap behoort te wees. Binne ’n Christendom-paradigma is hierdie deelname dikwels gekeer vir die deelname aan gestruktureerde kerklike bedieninge. Die deelname wat binne missionale spiritualiteit ter sprake kom, is egter deelname aan die lewe as ’n respons op God. Hierdie studie dui aan dat geloofsgewoontes die kapasiteit bied vir hierdie soort deelname.

Ek is van mening dat die krag van **geloofsgewoontes** herontdek moet word binne die hedendaagse paradigma van geloofsgroei, asook binne die kultuur van ons tyd. Beide ons antieke godsdienstige tradisies, sowel as hedendaagse teorieë van menslike ontwikkeling stem saam dat gewoontes die boustene is van ’n mens se lewenswyse (McLaren 2011:25). Elke mens leef met gewoontes en ritmes, wat ’n bepalende invloed het op daardie persoon se lewe – sy selfbegrip, wêreldbeskouing en uiteindelik sy identiteit. Indien die kerk mense kan help om te ontdek dat geloofsgewoontes die skakel is met ’n lewe in respons tot God, skep dit energie en bou dit kapasiteit vir die omarming van missionale spiritualiteit.

Geloofsgewoontes lê ’n basis vir ’n groter bewustheid van God se teenwoordigheid en beweging. Dit help ’n gelowige om insig te kry in die trajek van sy eie spiritualiteit, asook om te onderskei watter aksie nodig is om dit met die *missio Dei* te belyn. Binne die tradisie van klassieke geloofsgewoontes is daar kategorieë wat ’n stewige basis lê hiervoor, bv. gewoontes van stilte, refleksie en rus (soos Sabbat); gewoontes van Bybel lees (soos Lectio Divina); gewoontes van geloofsgemeenskap (soos gemeenskaplike aanbidding en gasvryheid). Sonder die basis wat hierdie gewoontes lê vir bewustheid en onderskeiding word die deelname aan die *missio Dei* dikwels ’n stryd. Ek is van mening dat geloofsgemeenskappe ’n veel groter impak sal maak indien dit gelowiges kan bemoedig en bemaatig om hierdie basis te lê.

Die impak van geloofsgewoontes kan eksponensieel verhoog word indien gelowiges besef dat missionale spiritualiteit die ruimte skep vir lewensgewoontes om getransformeer te word tot geloofsgewoontes. Die rede hiervoor is dat missionale spiritualiteit holisties kyk na die lewe en elke dimensie van ’n gelowige betrek by die realiteit van God se teenwoordigheid. Aangesien ’n gelowige se hele lewe die speelveld word van God se beweging, kan ’n gelowige ’n nuwe betekenis koppel aan bestaande lewensgewoontes, waardeur ’n groter bewustheid van God binne die lewe gekweek word. ’n Voorbeeld hiervan is etes, wat vanuit ’n nuwe waardering vir die geloofsgewoonte van gasvryheid, telkens getransformeer kan word tot ’n ruimte vir ontmoeting met God.

Geloofsgemeenskappe behoort deurlopend te onderskei hoe geloofsgewoontes 'n platform kan skep vir 'n persoonlike, maar ook gemeenskaplike, eietydse en kontekstuele respons op die *missio Dei*.

8.2.5 Die boustene van deelname aan die *missio Dei*

Die hipotese van hierdie studie beskou die deelname aan geloofsvorming, geloofsgemeenskap en sosiale transformasie as die boustene van 'n missionale respons. Die aard en karakter van missionale spiritualiteit regverdig na my mening 'n refleksie oor die verband tussen hierdie drie dimensies van deelname, asook elkeen se eiesoortigheid.

Hierdie studie het die transformasie in missionale denke deur die eeue, en spesifiek die laaste eeu, beskryf. Binne die modernisme was die paradigma van missionaliteit dié van die gestruktureerde sending van die kerk. "Mission" was iets wat deur die kerk geïnisieer is en uitgevoer is. Binne missionale teologie is hierdie paradigma reggestel en word "mission" beskou as God se inisiatief, waaraan gelowiges en geloofsgemeenskappe genooi word om deel te neem. Hierdie deelname gebeur binne die areas wat hierbo genoem is.

Ek is egter van mening dat daar binne missionale spiritualiteit steeds 'n tendens bestaan (of minstens die neiging daartoe) om die deelname aan sosiale transformasie te verhef tot die mees gepaste missionale respons op die *missio Dei*. Hiervolgens word die deelname aan geloofsvorming beskou as iets persoonlik of privaat, die deelname aan geloofsgemeenskap as iets kerklik, terwyl die deelname aan sosiale transformasie beskou word as iets missionaal. Ek dink dit is van wesenlike belang dat die onderlinge wederkerigheid tussen hierdie drie areas van deelname behou word, asook hul verband tot die *missio Dei*.

Die eerste regstelling wat moet gebeur is om die deelname aan geloofsvorming en geloofsgemeenskap te bevestig as 'n missionale respons. Beide is 'n gepaste respons op die *missio Dei*. Beide het te doen met die realisering van die ideaal van God se koninkryk. Indien missionale deelname beperk word tot dié van sosiale transformasie, word missionale spiritualiteit verskraal. God se koninkryk is nie net gefokus op sosiale transformasie nie. God neem ook die inisiatief om 'n gelowige se geloofsvorming te bewerk, asook om hom te beweeg tot geloofsgemeenskap. Wanneer 'n gelowige onbewus is van hierdie bewegings en daarom nie daaraan deelneem nie, ondermyn dit die realisering van God se bedoeling. Anders gestel: indien 'n gelowige daarop ingestel is om die tekens te herken van die bewegings van die Gees in die vorming van sy geloof en sy deelname aan wederkerige liefdesverhoudings, verhoog dit die potensiaal vir die omarming van missionale spiritualiteit.

'n Tweede regstelling sou wees om die onderlinge wederkerigheid van hierdie drie dimensies te bevestig. Hierdie areas van deelname het dieselfde karakter as dié van

perichoresis – hulle is interafhanklik van mekaar (McLaren 2006:147). Elkeen van die drie is gelykertyd 'n doel op sigself, sowel as 'n middel tot 'n doel. Persoonlike geloofsgroei kan die inisiatief wees wat 'n gelowige beweeg tot geloofsgemeenskap, sowel as 'n ontdekking van roeping. 'n Deelname aan geloofsgemeenskap kan die inisiatief wees wat 'n gelowige help om geestelik te groei, maar hom ook bemagtig om saam met ander God se wil vir hom te onderskei ten opsigte van sosiale transformasie. 'n Deelname aan sosiale transformasie kan die inisiatief wees wat geloofsgroei in 'n gelowige bewerk, asook die aksie wees waardeur gemeenskap tussen mense gebeur en groei.

'n Derde belyning sou wees om telkens die implikasies van missionale teologie te verreken vir elk van hierdie drie areas van deelname. 'n Voorbeeld van die vrae en perspektiewe wat dit na vore bring kan soos volg lyk:

- **Geloofsvorming:** Wat is die implikasies van die *missio Dei* vir 'n gelowige se verhaal van persoonlike roeping? Wat is God herhaaldelik besig om vir my te sê? Watter geloofsgewoontes skep in my lewe die potensiaal om God se beweging en teenwoordigheid te herken?
- **Geloofsgemeenskap:** Hoe lyk die geskenk van gemeenskap in 'n gelowige se lewe? Hoe sou dit lyk indien 'n gelowige se perspektief op gemeenskap nie beperk word tot intieme en persoonlike verhoudings nie (wat meestal tot uitdrukking kom binne geloofsgemeenskap), maar ook verreken word vir sosiale en publieke gemeenskap (wat ook die speelveld is van God se beweging)? Hoe kan geloofsgemeenskappe verhinder dat hulle geïsoleerde gemeenskappe word?
- **Sosiale transformasie:** Oor watter grense wil God my beweeg ten einde my geloofsraamwerk te skuif? Binne watter sosiale sferes herken ek nog nie God se teenwoordigheid nie? Is geloofsvorming en geloofsgemeenskap 'n middel tot 'n groter doel in my lewe, of het dit die einddoel geraak van my spiritualiteit?

8.2.6 'n Storie wat iets beteken

God se inisiatief ten opsigte van die skepping van die mens, sy verlossingswerk in Christus en die vestiging van gemeenskap onder die mens is ingebed in 'n storie. Die konneksie met storie maak missionale spiritualiteit toeganklik, want elke mens skryf 'n lewensstorie deur die keuses wat hul maak en aksies wat dit tot gevolg het. Deur die eeue heen is die storie van die mensdom al dikwels beskryf as die verhaal van die soeke na betekenis. Daar is klaarblyklik by die mens 'n inherente behoefte daaraan dat sy storie betekenis moet hê. Die verskillende paradigmas in die geskiedenis, tesame met die geloofsraamwerke wat dit tot gevolg gehad het, sou op verskillende maniere mense se hoop vir betekenis aanvuur of blus.

Ek is van mening dat missionale spiritualiteit die deur oopmaak vir 'n lewe wat iets beteken. Dit neem die werklikheid van God se teenwoordigheid as vertrekpunt. Dit

vertel die storie van God se inisiatief ten opsigte van 'n verhouding met die mens. Dit nooi jou binne as deelnemer om die storie van jou lewe te skryf (of herskryf) in die lig van God se storie. Dit anker jou binne 'n verhouding met God en vorm jou om *imago Dei* te wees. Dit bind jou aan medereisigers en 'n plek van behoort. Dit roep jou om te leef vir iets groter as jyself.

Geloofsgemeenskappe wat, binne 'n gesindheid van broosheid en nederige afhanklikheid van God, die ruimte skep waarbinne mense die storie van hul lewens kan verwoord, dit kan spieël teen die storie van God se liefde, en reisgenote kan ontdek saam met wie hulle 'n nuwe storie skryf, is besig om die inisiatief en beweging van die *missio Dei* te omarm. Geloofsgemeenskappe wat stories van betekenis vier en vertel, is besig om ander te inspireer om dieselfde te doen.

Bibliografie:

- Bosch, D J 1991. *Transforming Missions: Paradigm Shifts in the Theology of Mission*. Maryknoll, New York: Orbis Books.
- Bosch, D J 1979. *A Spirituality of the Road*. England: Wipf and Stock Publishers.
- Friedman, T 2005. *The World is Flat: The Globalized World in the Twenty-First Century*. London, England: Penguin Books.
- Frost, M 2006. *Exiles: Living Missionally in a Post-Christian World*. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, Inc.
- Guder, D L 2000. *The Continuing Conversion of the Church*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Guder, D L ed. 1998. *Missional Church: A Vision for the Sending of the Church in North America*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Groff, K I 1993. *Active Spirituality: A Guide for Seekers and Ministers*. New York: The Alban Institute.
- Keifert, P 2009. *Testing the Spirits: How Theology informs the Study of Congregations*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Keifert, P 2006. *We are Here Now: A New Missional Era*. Eagle, Idaho: Allelon Publishing.
- Hendriks H J 2004. *Studying congregations in Africa*. Wellington: Lux Verbi.BM.
- Hirsch, A 2006. *The Forgotten Ways: Reactivating the Missional Church*. Grand Rapids, Michigan: Brazos Press.
- McKnight, S 2007. *A Community Called Atonement*. Nashville: Abingdon Press.
- McLaren, B D 2011. *Naked Spirituality: A Life with God in Twelve Simple Words*. London: Hodder & Stoughton.
- McLaren, B D 2007. *Everything must Change: Jesus, Global Crisis and a Revolution of Hope*. Nashville: Thomas Nelson.
- McLaren, B D 2006. *The Secret Message of Jesus: Uncovering the Truth that Could Change Everything*. Nashville: Thomas Nelson.
- McNeal, R 2009. *Missional Renaissance: Changing the scorecard for the church*. San Francisco: Josey-Bass.

- Osmer, Richard R. 2008. *Practical Theology: An Introduction*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- Peterson, E H 2007. *The Jesus Way: A Conversation in following Jesus*. Great Britain: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Peterson, E H 2005. *Christ plays in ten thousand places: A conversation in spiritual theology*. London: Hodder & Stoughton.
- Peterson, E H 2007. *Working the Angles: The Shape of Pastoral Integrity*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Roxburgh, Alan J 2011. *Missional: Joining God in the Neighbourhood*. Grand Rapids, Michigan: Baker Books.
- Scharmer, C Otto. 2009. *Theory U: Leading from the future as it emerges: The social technology of presencing*. San Francisco: Berret-Koehler.
- Sweet, L 2009. *So Beautiful: Divine Design for Life and Church*. Colorado Springs: David C. Cook.
- Venter, L & Hendriks HJ. 2011. *Geloofsonderskeiding – moontlikhede van 'n interdissiplinêre reis*. NGTT 53:1&2, 232-247.
- Volf, M 1998. *After Our Likeness: The Church as the Image of the Trinity*. London: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Wright, N T 2007. *Surprised by Hope*. London: Ashford Colour Press.